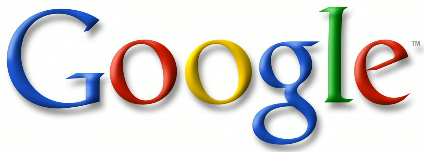
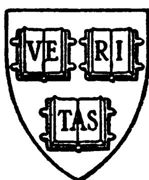
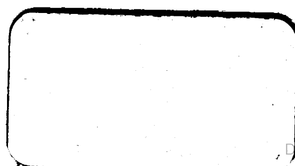

VE RI
TAS

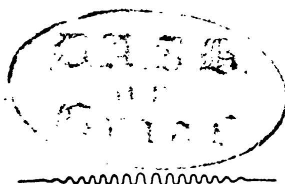

ONZE
KOLONIALE STAATKUNDE.

EEN BEROEP

OP HET

NEDERLANDSCHE VOLK.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF

1865.

Aan den Lezer.

Wanneer ik een beroep doe op het volk van Nederland heeft dit het regt te vragen, wie het is, die tot hem het woord rigt en wat hem daartoe de bevoegdheid geeft.

Ik ben in 1815 te 's Gravenhage geboren, in 1836 tot Indisch ambtenaar benoemd, ik heb van 1837 tot 1845 op Java en in de Molukkos in verschillende ondergeschikte regterlijke en administrative betrekkingen gediend, ik ben vervolgens met het bestuur der afdeeling Buitenzorg en der residentien Banjoemas, Preangerregentschappen en Soerabaya belast en laatstelijk ruim vier jaren lang lid van het hoogste regeringscollege van Indië geweest.

Ik was dus in de gelegenheid de belangrijkste gedeelten van Java en eene buitenbezitting, het raderwerk der koloniale regering, den gang van zaken in Indië en de betrekking

tot het moederland zeer van nabij te leeren kennen; mijne loopbaan heeft mij met alle klassen der bevolking veelvuldig in aanraking gebragt.

Gij kunt van mij eischen zoowel kennis van Indische toestanden, als de bezadigdheid en het beraad, welke mijne jaren en eene langdurige ervaring medebrengen.

Ik nader tot u met het bewustzijn eene zware verantwoordelijkheid op mij te laden, doch ik deins daarvoor niet terug, gevoelende dat, waar het land in gevaar is, pligt gebiedt in persoon op de bres te springen.

Ik strijd zoowel voor Uwe belangen, als voor die van allen die mij dierbaar zijn, zonder te vragen of die strijd voor mijn persoon goed of kwaad zal opleveren.

Ik laat dit aan hooger besturing over, doch ik stel vast vertrouwen, zoowel op mijne overtuiging, als op den gezonden zin van het nederlandsche volk.

Ik wend mij tot allen, die den moed hebben een naderenden storm onverschrokken in de oogen te zien en dien zonder verwijl, doch met kalmte te keer te gaan; — ik wend mij tot den vorst, die in het uur van nood en gevaar zijn persoon niet heeft ontzien, en tot allen, die nog een nederlandsch zeemanshart in hun boezem voelen kloppen; die nog in staat zijn te gelooven, dat op kwalijk verdiend geld geen zegen kan rusten, die door bekwaamheid en noeste vlijt eerlijk den kost willen winnen en voor zich

en hun kroost de rijke vruchten willen *verdienen*, welke onze koloniën hen kunnen afwerpen.

Voor de beangsten in den lande, voor hen die eeuwig ongerust zijn en nimmer kunnen gerust gesteld worden, voor de letterzifters en legisters, voor de beginsellooze beginselzoekers en voor de afwachters schrijf ik niet; ik raad hen mijn werk niet te lezen; het zou hun slechts slapelooze nachten veroorzaken of wrevel verwekken.

Ik behoor tot geene partij; al mogen partijen in een constitutionelen staat op hunne plaats, ja onmisbaar zijn; — ik vrees, dat, wanneer zij het beheer der koloniën aan zich trachten te trekken, zij veeleer den buit zullen verscheuren, dan dien aan de andere partij te gunnen.

Zoo ik met warmte heb geschreven, — wie kan koud blijven waar het vaderland, zijn eigen toekomst en die der zijnen in gevaar zijn! — zoo ik zonder meêdoogen alle wetten, instellingen en rigtingen, welke mij verderfelijk schijnen, heb aangetast, — ik heb het gedaan zonder bitterheid tegen personen.

Ik had daartoe geen reden; ik heb eene gelukkige loopbaan gehad, welke ik in vrede heb mogen verlaten; — bij alle partijen zijn mannen aan wie ik verpligting heb; mannen, die ik hoog acht; mannen, met wie ik mij in bekwaamheid niet zou durven meten. Mogt ik, en hoe kan dit anders dáár waar allen schuld hebben, hen in meerdere

of mindere mate kwetsen, ik hoop en vertrouw, dat zij het mij om der wille van de zaak zullen willen vergeven.

Ik besluit met de woorden, onlangs op een nationaal gedenkteeken gegrift, al is het ook in een anderen zin: *God redde Nederland.* Moge God Nederland zijne schoone bezittingen doen behoeden.

'sGravenhage,
24 October 1865.

H. C. van der Wijck.

HOOFDSTUK I.

WIJ GAAN OP JAVA EENE OMWENTELING MET RASSCHE SCHREDEN TE GEMOET.

Het was in 1859, dat ik voor het eerst het eenige jaren te voren verschenen werk las van den beroemden schrijver van „la démocratie en Amériqne" A. de Tocqueville, *l'ancien régime et la révolution*, waarbij hij met zeldzaam doorzigt, grondige zaakkennis en ongemeene helderheid van geest de oorzaken der fransche omwenteling van 1789 uiteenzet.

Reeds toen — ik was destijds resident van Soerabaija — werd ik levendig getroffen door de veelvuldige punten van overeenkomst van den maatschappelijken toestand op Java met dien, welke de fransche revolutie vooraf ging; reeds toen begon zich bij mij de overtuiging te vestigen, dat wij ook in die kolonie toestanden te gemoet gingen, boven het peil van het gewone menschelijke begrip.

Wat later in die bezittingen is voorgevallen was niet geschikt die overtuiging, welke met meerdere of mindere juistheid van inzigten gedeeld wordt door honderden, ja welligt door duizenden, die in deze bezittingen belang stellen, te verzwakken.

In het vaderland teruggekeerd las ik op nieuw hetzelfde werk, en ik vond dat de indruk dien het vroeger op mij gemaakt had, instede van bij eene nieuwe lezing te verminderen, bevestigd en versterkt werd door al hetgeen ik sedert in Indie gezien en beleefd had, zoodat ik mij thans ge-

drongen voel te trachten openbaarheid te geven aan de lessen, welke uit het werk van een der edelste, diepste en tevens vrijheidlievendste denkers op staatkundig gebied, ook voor onze bezittingen zijn te putten.

Het denkbeeld van Frankrijk en fransche toestanden met Java en javasche toestanden te willen vergelijken, zal welligt door velen al dadelijk als ongerijmd en onpraktisch worden verworpen; doch, al moge de oosterling van den europeaan hemelsbreed in aanleg en ontwikkeling verschillen, zijne denkbeelden zich op andere wijze vormen dan de onze, zoo dat dikwerf niets moeijelijker valt dan — ja, het ons soms ondoenlijk is, die op te vatten zooals hij dit doet, de oosterling blijft altijd een mensch, op stoffelijk en zedelijk gebied aan dezelfde wetten onderworpen als zijne blanke medemenschen, even vatbaar voor het gevoel van lief en leed, van regt en onregt, en door dezelfde hartstogten bewogen, al moge zijn gevoel zich op andere wijze dan het onze uiten en zijn maatstaf van beoordeeling dikwerf zeer van den onzen afwijken.

Er bestaat veel meer overeenkomst dan men oppervlakkig zou denken, tusschen den tegenwoordigen maatschappelijken toestand van den javaan, — ik bedoel hiermede de arbeidende klasse, voornamelijk den landbouwenden stand, waaruit de overgroote meerderheid der javaansche bevolking is zamengesteld, — en dien der boeren in Frankrijk en nog meer andere landen van Europa in de vorige eeuw; welligt zou het zelfs niet moeijelijk zijn te bewijzen, dat de toestand van den europeschen boer veel ongunstiger was, dan die waarin thans de javaan verkeert.

Van den Duitschen boer toch wordt gezegd:

„Dans la plupart des états d'Allemagne, en 1788, le paysan ne peut quitter la seigneurie, et s'il la quitte on peut le poursuivre partout où il se trouve et l'y ramener de force. Il y est soumis à la justice dominicale, qui surveille sa vie privée et punit son intempérance et sa paresse. Il ne

peut ni s'élever dans sa position, ni changer de profession, ni se marier sans le bon plaisir du maître. Une grande partie de son temps doit être consacrée au service de celui-ci. La corvée seigneuriale existe dans toute sa force, et peut s'étendre, dans certains pays, jusqu'à trois jours par semaine. C'est le paysan qui rebâtit et entretient les bâtiments du seigneur, mène les denrées de celui-ci au marché, le conduit lui-même, et est chargé de porter ses menages. Plusieurs années de sa jeunesse doivent s'écouler dans la domisticité du manoir. Le serf peut cependant devenir propriétaire foncier, mais sa propriété reste toujours très-imparfaite. Il est obligé de cultiver son champ d'une certaine manière, sous l'oeil du seigneur; il ne peut ni l'aliéner ni l'hypothèquer à sa volonté. Dans certains cas on le force d'en vendre les produits; dans d'autres on l'empêche de les vendre; pour lui la culture est toujours obligatoire. Sa succession même ne passe pas tout entière à ses enfants: une partie en est d'ordinaire retenue par la seigneurie [1]). (L'ancien régime et la révolution, 2e uitgave, bl. 58.)

---

[1]) In 1788 mag, in de meeste duitsche staten, de boer het grondgebied van zijnen adelijken heer en meester niet verlaten; doet hij dit, zoo kan hij overal, waar hij zich ook bevindt vervolgd en door den sterken arm naar zijnen landheer terug gevoerd worden. Hij is onderworpen aan het landsheerlijke geregt, dat hem in zijn dagelijksch leven nagaat, zijne onmatigheid en luiheid straft. Hij kan noch zijne stelling verbeteren, noch van beroep veranderen, noch een huwelijk aangaan, zonder verlof van den meester, van wiens willekeur hij afhankelijk is. Een groot deel van zijnen tijd moet hij ten dienste van dezen besteden. De heeredienst bestaat er in alle haren omvang en kan in sommige landen, tot op drie dagen in de week worden uitgestrekt. Het is de boer, die de woning en andere gebouwen van den heer opbouwt en onderhoudt, diens waren naar de markt brengt, dezen met zijne eigen middelen vervoert en diens boodschappen overbrengt. Verscheiden jaren zijner jeugd moet hij doorbrengen in huiselijke dienst van den heer. De lijfeigene kan evenwel landeigenaar worden, maar zijn regt van eigendom blijft altijd zeer beperkt. Hij is verpligt zijn veld op eene zekere wijze te bebouwen, onder het oog van den heer, hij kan zijn goed niet vervreemden noch verpanden, zooals hem goed dunkt. In sommige gevallen dwingt men hem zijn product te verkoopen; in andere belet men hem om dit te doen; voor hem is de kultuur altijd verpligt; zijne nalatenschap zelfs gaat niet geheel op zijne kinderen over; een gedeelte wordt gewoonlijk door den heer terug gehouden.

Zoo was het nog in de vorige eeuw in vele gedeelten van Duitschland gesteld; eerst in het begin van deze eeuw zijn *lijfeigenschap* en *erfonderdanigheid*, — eene mildere vorm van het eerste, — afgeschaft; in drie staatjes zelfs geschiedde dit eerst in 1820, 1832 en 1833.

Even als op Java bestonden daar dus heere- en kultuurdiensten, nog drukkender dan de javasche, en was de boer in zijne persoonlijke vrijheid oneindig meer beperkt dan den Javaan, wien de vrijheid is gelaten om te verhuizen wanneer hij wil, met wiens huwelijk en erfenis zich geene hoogere magt bemoeit, en die feitelijk ook veel minder dan de duitsche boer in de 18e eeuw, in zijn grondbezit, in de beschikking over de vruchten van zijnen arbeid is beperkt, al mogen zijne regten nog zeer onbepaald zijn, en hij tot bebouwing van een gedeelte van den grond ten behoeve van het gouvernement tegen eene belooning, beneden de marktwaarde van het product, verpligt worden.

Anders was het in Frankrijk gesteld.

Den adel waren daar alle heerlijke regten ontnomen, die hem gezag over den boer gaven; alleen zijne voorregten waren hem gelaten, vrijdom van belasting, honorifique onderscheidingen en het regt om van de bevolking te vorderen heerediensten en van haar nog kwellende regten te heffen.

De boer bezat den vollen eigendom van den grond, maar moest, behalve de heerediensten ten behoeve van den adel, ook nog behulpzaam zijn in het maken van wegen en andere werken van algemeen belang verrigten. In sommige streken was hij hiervan evenwel vrij.

Maar het waren niet deze diensten, welke hem het meest drukten; hij ging gebukt onder een ongeregeld en in hooge mate kwellend stelsel van belastingen, (la taille), dat dikwerf tot opstand aanleiding gaf en oorzaak was, dat ieder landbouwer die eenigzins welgesteld was geworden, zich haastte het platteland te verlaten, om burger eener stad te worden.

Daarenboven had hij nagenoeg den geheelen last van de

dienst der militie te dragen, waarvan allen, die eenigzins welgesteld waren, vrij waren.

Het was de arme, de behoeftige landbouwer, op wien alle lasten drukten, terwijl de hoogere en rijkere standen der maatschappij, de eene in meerdere de ander in mindere mate, daarvan vrij waren.

Ook de vergelijking met den franschen boer valt niet ten nadeele van den Javaan uit; is hij ook even als gene aan heerediensten zoowel ten behoeve der inl. hoofden als van de regering onderworpen, zoo is hij toch vrij van gedwongen krijgsdienst, hij heeft slechts ligte en veel beter geregelde belastingen te betalen, terwijl daar, waar hij tot de gedwongen kultures verpligt is, deze, waar zij goed geregeld zijn, hem genoeg laten verdienen, om daaruit alle belastingen te voldoen, en nog eene zekere som voor eigen behoefte over te houden, terwijl hem genoegzaam tijd overblijft om voor zijn eigen landbouw te zorgen.

Men zou geneigd zijn te denken, dat de fransche boer, wien de eigendom van zijn grond, meer vrije beschikking van zijn tijd en het produkt van zijn arbeid verzekerd, die slechts aan de bevelen der regering, niet aan die van eenen heerschzuchtigen adel onderworpen, en er dus in veel opzigten beter aan toe was dan de duitsche boer, tevredener met zijn lot had moeten geweest zijn dan deze, en dat hij niet zoo ligt in opstand zou zijn gekomen, — en voor zoover Frankrijk zelf betrof, dat dáár waar de boer in beteren toestand verkeerde, waar de heerediensten reeds lang waren opgeheven en de belastingen beter waren geregeld, de geest tot verzet het minst zou hebben bestaan.

Juist het tegendeel had plaats; in Duitschland hebben de boeren zich nog tot in het begin dezer eeuw het juk laten welgevallen, waaronder zij zuchtten, en zij zijn nimmer, zoo als in Frankrijk, algemeen in opstand gekomen tegen den adel en de regering.

In Frankrijk zelf, in de Vendée, waar de adel bij uit-

zondering op het land was blijven wonen, en zijnen invloed op den boer had weten te handhaven, is deze aan den adel en den koning getrouw gebleven en de hardnekkigste verdediger van het koningschap geworden.

In die streken daarentegen waar de toestand van den boer betrekkelijk het best was, waar het meest gedaan werd om dien te verbeteren, is de opstand het eerst en het hevigst uitgebroken.

Ook was in het algemeen nimmer zoo veel tot verbetering van het lot van den boer gedaan, en Frankrijk nimmer zoo spoedig en sterk in welvaart vooruit gegaan dan gedurende de twintig laatste jaren vóór het uitbreken der revolutie.

Het scheen dus dat de franschen hun lot ondragelijker hebben gevonden naarmate er meer werd gedaan om het te verbeteren; dat het juk der feodale instellingen dáár het minst te dragen was, waar dit het ligtst was.

Dit verschijnsel wordt door de Tocqueville daardoor verklaard, dat naarmate de adel aan magt verloor hem elk aandeel aan de regering werd ontzegd, en de boer zich vrijer gevoelde en meer waarde aan zijn eigendom hechtte, de voorregten, welke aan de bevoorregte standen gelaten waren en die door den boer moesten bekostigd worden, dezen hatelijker en minder gegrond voorkwamen.

Maar bovenal had daartoe bijgedragen de onvoorzigtige wijze, waarop door de pers, door de bevoorregte standen, en door de regering zelve, de grieven van het volk breed werden uitgemeten en het regtmatige gevoel van verontwaardiging dat het volk bezielde, tot razernij werd aangehitst, die, toen zij ten toppunt klom, de geheele maatschappij tot in hare grondslagen omkeerde, en de bevoorregte standen op eene vroeger nimmer geziene wijze in den kolk der omwenteling deed te gronde gaan.

Geen van allen, die met zooveel gemoedelijkheid over de regten van den mensch en de grieven van het volk declameerden, had er het minste denkbeeld van, dat dit volk zou

toonen die redeneringen maar al te goed te hebben begrepen, en dat zij dit met hun leven en met hunne bezittingen zouden moeten boeten.

Het zij mij vergund dit door eenige aanhalingen uit de Tocqueville te bevestigen.

„Elle (l'aristocratie), zegt de Tocqueville, avait si bien oublié comment les théories générales, une fois admises, arrivent inévitablement à se transformer en passions politiques et en actes, que les doctrines les plus opposées à ses droits particuliers, et même à son existence, lui paraissaient des jeux fort ingénieux de l'esprit; elle s'y mêlait elle même volontiers pour passer le temps, et jouissait paisiblement de ses immunités et de ses privilèges, en dissertant avec sérénité sur l'absurdité de toutes les coutumes établies" (blz. 239, 240).

„Mais ce qui nous paraîtra plus étrange, à nous qui avons sous les yeux les débris de tant de révolutions, c'est que la notion même d'une révolution violente était absente de l'esprit de nos pères." (bl. 241).

„Je lis attentivement les cahiers que dressèrent les Trois Ordres avant de se réunir en 1789; je dis les Trois Ordres, ceux de la noblesse et du clergé aussi bien que celui du tiers. Je vois qu'ici on demande le changement d'une loi, là d'un usage, et j'en tiens note. Je continue ainsi jusqu'au bout cet immense travail, et, quand je viens à réunir ensemble tout ces voeux particuliers, je m'aperçois avec une sorte de terreur que ce qu'on reclame est l'abolition systématique de toutes les lois et de tous les usages ayant cours dans le pays; je vois sur le champ qu'il va s'agir d'une des plus vastes et des plus dangereuses révolutions qui aient jamais paru dans le monde. Ceux qui en seront demain les victimes n'en savent rien; ils croient que la transformation totale et soudaine d'une société si compliquée et si vieille peut s'opérer sans secousse, à l'aide de la raison et par sa seule efficace. Les malheureux, ils ont oublié jusqu'à cette maxime que leurs pères avaient ainsi exprimée quatre cents ans auparavant

dans le français naïf et énergique de ce temps la: „Par requierre de trop grande franchise et libertés chet-on en trop grand servaige.“ (Bladz. 241, 242.)

„Les écrivains ne fournirent pas seulement leurs idées au peuple qui la (revolution) fit; ils lui donnèrent leur tempérament et leur humeur. Sous leur longue discipline, en absence de tous autres conducteurs, au milieu de l'ignorance profonde où l'on vivait de la pratique, toute la nation en les lisant, finit par contracter les instincts, le tour d'esprit, les goûts et jusqu'aux travers naturels à ceux qui écrivent; de sorte que, quand elle eut enfin à agir, elle transportera dans la politique toutes les habitudes de la littérature.“ (Bladz. 246.)

Comme le peuple n'avait pas paru un seul instant depuis cent quarante ans sur la scène des affaires publiques, on avait absolument cessé de croire qu'il put jamais s'y montrer; en le voyant si insensible on le jugeait sourd; de sorte que lorsqu'on commença à s'intéresser à son sort, on se mit à parler devant lui de lui-même, comme s'il n'avait pas été là. Il semblait qu'on ne dut être entendu que de ceux qui étaient placés au dessus de lui, et que le seul danger qu'il y eut à craindre était de ne pas se faire bien comprendre de ceux-là.

Les gens qui avaient le plus à redouter sa colère s'entretenaient à haute voix en sa présence des injustices cruelles, dont il avait toujours été victime; ils se montraient les uns aux autres les vices monstrueux que renfermaient les institutions qui lui étaient les plus pesantes; ils employaient leur rhétorique à peindre ses misères et son travail mal récompensé; ils le remplissaient de fureur en s'efforçant ainsi de le soulager. Je n'entends point parler des écrivains, mais du gouvernement, de ses principaux agents, des privilégiés eux-mêmes.

Quand le roi treize ans avant la révolution, essaye d'abolir la corvée, il dit dans son préambule: „A l'exception d'un petit nombre de provinces (les pays d'état) presque

tous les chemins du royaume ont été faits gratuitement par la partie la plus pauvre de nos sujets. Tout le poids en est donc retombé sur ceux qui n'ont que leur bras et ne sont intéressés que très sécondairement aux chemins; les véritables interessés sont les propriétaires, presque tous privilégiés, dont les biens augmentent de valeur par l'établissement des routes. En forçant le pauvre à entretenir seul celles-ci, en l'obligeant à donner son temps et son travail sans salaire, on lui enlève l'unique ressource qu'il ait contre la misère et la faim pour le faire travailler au profit des riches." [2])

---

[2]) Zij (de aristocratie) had zoodanig vergeten, hoe algemeene theorien, wanneer zij eens ingang hebben gevonden, onvermijdelijk in staatkundige hartstogten ontaarden en tot handelen aanleiding geven, dat de leerstellingen, welke het meest in strijd waren met hare bijzondere regten en zelfs met haar bestaan, haar slechts een zeer onschuldig spel van het vernuft toeschenen; zij mengde er zich zelve gaarne in om den tijd te verdrijven en zij genoot vreedzaam hare vrijheden en voorregten, terwijl zij met de meeste gerustheid over het onzinnige van alle bestaande instellingen redetwistte.

Maar wat ons nog vreemder zal toeschijnen, aan ons die de puinhoopen van zooveel omwentelingen voor oogen hebben, het is de omstandigheid dat het denkbeeld zelfs van eene geweldige omwenteling bij onze vaderen in de verte niet opkwam.

Ik lees met aandacht de bundels, welke de Drie Standen opmaakten, alvorens zij zich in 1489 vereenigden; ik herhaal de drie Standen, die van den adel en van de geestelijkheid even goed als die van den burgerstand. Ik zie dat hier de eene de wijziging van eene wet vraagt, ginds een ander die van een gebruik wenscht, en ik houd er aanteekening van. Ik vervolg aldus tot aan het einde dezen onmetelijken arbeid en wanneer ik er toe kom om al deze bijzondere wenschen tot een geheel te vereenigen word ik met zekere schrik gewaar, dat wat men eischt niet minder is, dan de systematische afschaffing van alle wetten en van alle gebruiken, die in het land van kracht zijn; ik zie dadelijk dat het te doen is, om eene der gevaarlijkste omwentelingen, die immer in de wereld zich hebben voorgedaan. Degenen, die er morgen de slagtoffers van zullen wezen, weten er niets van; zij gelooven, dat de algeheele en plotselinge hervorming van eene zoo ingewikkelde en zoo oude maatschappij kan bewerkstelligd worden zonder schokken, met behulp der rede en door hare werkzaamheid alleen. De ongelukkigen, zij hebben alles vergeten, zelfs deze stelling, welke hunne vaderen, vier honderd jaren vroeger in het krachtige en naïve fransch van dien tijd aldus hadden uitgedrukt: „Door te groote vrijstellingen en vrijheden te eischen, vervalt men in al te groote dienstbaarheid."

De schrijvers wisten niet alleen het volk dat de omwenteling bewerkte, hunne denkbeelden te doen deelen, zij gaven het tevens hun inborst en gemoedsge-

Is het niet alsof deze regelen voor Java waren geschreven? Evenmin als in Frankrijk de boerenstand, is het op Java de inlander, die zelf zijne grieven doet gelden; maar even als in Frankrijk de schrijvers, de hoogere standen, de adel en de regeering den landman zijne grieven voorhouden en deze ten breedste uitmeten, zijn het op Java en in Nederland de. overheerschende klasse, de Europeanen, die in boeken, in brochures, in dagbladen, in de Kamers en zelfs in de stukken, die van de regeering uit-

---

steldheid. Onder hunne langdurige tucht, bij gemis aan alle andere leiders, bij de diepe onwetendheid omtrent de staatkunde, kwam de geheele natie, terwijl zij hunne werken las, er toe om al de hebbelijkheden, gevoelens en verkeerdheden over te nemen aan schrijvers eigen, zoodat toen zij eindelijk moest handelen, zij in de staatkunde al de gewoonten der letterkunde overbrengt.

Daar het volk sedert meer dan 140 jaren geen oogenblik op het staatstooneel was verschenen, had men geheel opgehouden te gelooven, dat het er zich immer konde vertoonen; toen men het zoo ongevoelig zag, hield men het voor doof; zoodat toen men in zijn lot begon belang te stellen, men in tegenwoordigheid *van* het volk *over* het volk begon te spreken, alsof het niet tegenwoordig geweest ware. Het scheen dat men door niemand konde worde begrepen dan door degenen, die boven het volk geplaatst waren, en dat het eenige gevaar dat men te vreezen had daarin bestond door hen niet goed begrepen te worden.

Mannen, die het meest te duchten hadden van zijnen toorn, onderhielden zich met luide stem in zijne tegenwoordigheid over de gruwelijke onregtvaardigheden, waarvan het altijd het slagtoffer was geweest; zij wezen elkander al de gedrochtelijke gebreken der instellingen, welke het 't meest drukten; zij besteedden hun redenaarstalent om zijne ellende en zijn slecht beloonden arbeid te schilderen; zij vervulden het met woede, terwijl zij trachtten het te verligten. Ik doel hier niet op de schrijvers, maar op de regeering, op hare voornaamste werktuigen, op de bevoorregten zelven.

Toen de koning, dertien jaren vóór de revolutie, de heerendiensten tracht af te schaffen, zegt hij in zijne inleiding: „met uitzondering van een klein aantal provincien zijn bijkans al de wegen van het koningrijk om niet gemaakt door het armste gedeelte onzer onderdanen. De geheele last daarvan is dus gevallen op hen, die slechts hunne handen bezitten en slechts in de verte bij de wegen belang hebben, terwijl de landeigenaren bijkans allen bevoorregten zijn, wier goederen in waarde toenemen door de daarstelling der wegen.

Door den arme te dwingen om deze alleen te onderhouden, door hem te verpligten, om zijn tijd en zijn werk zonder loon te geven, beneemt men hem het eenige hulpmiddel, dat hij tegen de ellende en den honger heeft, ten voordeele van den rijke.

gaan, den Javaan luide verkondigen, dat hij mishandeld wordt, dat hij het slagtoffer is van een op zijne exploitatie berekend stelsel, dat heere- en kultuurdiensten moeten worden afgeschaft, dat hij door zijne hoofden wordt onderdrukt en gekneveld, dat wij het zijn, die zijne welvaart ondermijnen, of de ontwikkeling daarvan beletten, dat het aantal misbruiken waaronder hij te lijden heeft alle paal en perk te buiten gaat.

Een Javaan, die eenig gevoel van nationaliteit, van regt of onregt heeft, moet, wanneer hij onze geschriften leest, al ras tot de overtuiging komen, dat wij zelven de grootste hinderpaal zijn, die zijn geluk in den weg staat, en dat hij niet beter kan doen dan ons het land uit te jagen.

En men wane niet, dat hem verborgen blijft wat bij zijne meesters omgaat.

Wie onzer heeft niet de opmerking kunnen maken, dat wat wij in tegenwoordigheid van dienstboden of van kinderen verhandelen, denkende dat zij het niet zullen opmerken of niet begrijpen, maar al te gretige ooren vindt, en dat, wat maar half verstaan, geraden en aangevuld wordt, zelden in ons voordeel, meestal in ons nadeel.

Ieder, die in verdrukking of in eene afhankelijke stelling leeft, is er op uit om de fouten zijner meesters te bespieden en daarvan in zijn voordeel partij te trekken.

Er zijn verscheiden hoofden, die hollandsch lezen; honderde afstammelingen van Europeanen en javaansche moeders lezen gretig de dagbladen en deelen aan hunne Javaansche landgenooten, wie zij nader staan dan wij, mede wat bij ons omgaat, vermoedelijk zelden in ons voordeel.

Wij hebben niet nagelaten ook de grieven der inlandsche kinderen breed uit te meten, en het gevoel van verbittering, dat hunne tweeslagtige stelling in de maatschappij al ligt doet ontstaan, tot razernij op te voeren.

Geen wonder dus, wanneer ook wij eens dezelfde ondervinding opdoen als de bevoorregte standen in Frankrijk en te

laat zullen ontwaren, dat wij een vuur hebben aangeblazen, dat ons zelve het eerst zal verteren.

Ware het nu maar alleen de kleine Javaansche landbouwer, wiens ongenoegen wij opgewekt hebben; maar neen, wij hebben zorg gedragen alle standen der maatschappij oorzaak tot grieven te geven.

De inlandsche hoofden, onze werktuigen, waardoor wij het volk leiden en in bedwang houden, hebben in de laatste tien of vijftien jaren weinig redenen gehad om met ons bestuur tevreden, zeer vele om er misnoegd over te zijn.

Terwijl het meerendeel ten eenenmale onvoldoende bezoldigingen ontvangt, en om te kunnen bestaan ongeoorloofde bronnen van inkomsten moet trachten te vinden, is hun dit hulpmiddel in de laatste jaren altijd moeijelijker gemaakt. Men heeft meer op hunne handelingen gelet, velen zijn voor den strafregter vervolgd, en in het algemeen zijn zij tot een staat van volslagen armoede en gebrek vervallen, zoo dat zij niet kunnen leven op de wijze zoo als 's lands gebruik dit van een inlandsch hoofd vergt.

Daarentegen verlangen wij van hen met den meesten aandrang dat zij hunne kinderen ter schole zullen zenden, die dikwerf van de woonplaats der ouders verwijderd is, waardoor zij in kosten vervallen, die hen vroeger onbekend waren.

Maar dit is nog niet het ergste; nood en ontbering alleen kunnen dikwerf lang zonder morren worden gedragen, maar zedelijke vernedering en minachting grieven nog erger en leiden tot onverzoenlijken haat.

En ook deze is den hoofden niet gespaard gebleven.

Luide zijn zij uitgekreten als zedelooze knevelaars en onderdrukkers der bevolking; ook aan onze ambtenaren in Indie zijn die gevoelens ingeprent, en op hunne wijze van omgang met de hoofden is dit zeker niet zonder uitwerking gebleven.

Het zoude dan ook een wonder zijn, indien wij in geval van ernstigen nood op hunnen steun konden rekenen.

En dit is nog niet genoeg.

Ook aan de vreemde oosterlingen, vooral aan de Chinezen hebben wij alle redenen tot ontevredenheid gegeven; met eene kwalijk begrepen philantropie den Javaan tegen hen willende beschermen, hebben wij deze nijvere en invloedrijke klasse, wier aantal meer dan 200,000 zielen bedraagt, waarvan verreweg het meerendeel op Java is geboren en zijnen geboortegrond nimmer kan, noch wil verlaten, en die dus onze onderdanen zijn even goed als andere inboorlingen van den Archipel, uit de binnenlanden willen weren, hetgeen maar zeer onvolkomen gelukt is; wij hebben hen, even als de Joden te Rome in het Ghetto, in kampen willen vereenigen, hen daardoor aan tallooze plagerijen, aan gebrek en armoede blootgesteld en aan velen het winnen van een eerlijk bestaan bijkans ondoenlijk gemaakt, niet bedenkende, dat, zoo zij van de mindere bedrevenheid van den inlander misbruik maken, wij zelven daarvan de voornaamste oorzaak zijn, daar wij hunnen natuurlijken aanleg tot het plegen dier misbruiken nog veelvuldig versterken, door hen te wapenen met de magt welke zij als pachters of als huurders van landerijen over de bevolking uitoefenen, terwijl dáár waar Chinezen en Javanen aan zich zelven zijn overgelaten, het nadeel dat de chinesche bevolking door meerdere slimheid veroorzaakt, grootendeels wordt opgewogen door de meerdere bedrijvigheid, welke zij in het leven roept.

Maar hiermede zelfs is de lijst nog niet vol.

Zelfs onze eigen landgenooten — de overheerschende klasse — zijn in hooge mate ontevreden; ook deze klasse der indische maatschappij is van eene voorbeeldelooze misnoegdheid en moedeloosheid doordrongen, en allen deelen in meerdere of mindere mate de overtuiging, dat wij den rand eens afgronds naderen. [1])

---

[1]) Over de afstammelingen der Europeanen heb ik hiervoren met een enkel woord genoeg gezegd; het is onvergeeflijk, dat wij hen tegen ons hebben opgebitst, in stede van hen met liefde en verstand te leiden; want, zoodanig behandeld, betoonen zij zich trouw en zijn hoogst nuttige leden der maatschappij.

Al die teekenen duiden aan, dat wij, op den tot dus ver ingeslagen weg voortgaande, in Indie onzen ondergang te gemoet gaan.

HOOFDSTUK II.

AAN WELKE OORZAKEN IS DIE TOESTAND TOE TE SCHRIJVEN?

Het antwoord op die vraag zal iedereen welligt al dadelijk gereed hebben; de eene partij zal zeggen: gij schildert slechts de gevaren, waarop wij reeds duizendmaal gewezen hebben; had men het oude stelsel behouden, in stede van het bij den dag moedwillig af te breken, het zou niet zoo ver zijn gekomen. De andere partij zal aanvoeren: het tegendeel is waar; gij hebt den javaan mishandeld, en in strijd met alle gezonde beginselen der wetenschap geregeerd; zoo Java te gronde gaat, wijt het niet aan ons, maar wel daaraan, dat gij aan onze waarschuwingen niet eerder hebt gehoor gegeven.

Is de javaan dan inderdaad zoo mishandeld?

Zullen velen dit te goeder trouw durven beweren?

Bijkans niemand weerspreekt het, dat hij er oneindig beter aan toe is dan vroeger, toen hij door zijn eigen vorsten werd geregeerd. De bevolking van Java is onder ons regtstreeksch beheer in 50 jaren tijds welligt verdrievuldigd, en zij is beter gekleed en gevoed dan in vroegere jaren; de regering is doorgaans van een humanen geest bezield geweest en heeft tot verbetering van het lot van den inlander gedaan zoo veel in haar vermogen en in het bereik harer inzigten lag; onze bezittingen kunnen gerust de vergelijking doorstaan met andere kolonien, waar eene indiaan-

Steeds blijven mij in dankbare herinnering de vele en goede diensten mij door hen in mijne ambtelijke loopbaan bewezen.

sche bevolking onder een vreemden europeschen meester staat, en meer dan ooit is de regering, zoowel in het moederland als in Indie, er op bedacht, om tot een beteren toestand te geraken, en nog nimmer was het publiek, zoo wel in Nederland als in Indie, zoo menschlievend ten aanzien van den inlander gestemd.

De oorzaak ligt hooger, zij ligt in niets anders dan het *batig slot*, in het stelsel om Java ten behoeve van Nederland te exploiteren.

Wel, zal men mij toeroepen, hoe kunt gij, die een trouw dienaar van het kultuurstelsel zijt geweest, die in langdurige staatsdienst kalme bezadigdheid had moeten leeren, eene leer voorstaan, welke tot dusver slechts door enkele dwaze geniën of radikale heethoofden werd verkondigd, maar die door ieder weldenkend Nederlander van gezonde zinnen met een minachtend schouder-ophalen wordt begroet!

En toch is het zoo; na de meest kalme overweging, kan ik tot geene andere gevolgtrekking komen, dan die der gewraakte geniën en heethoofden, op het gevaar af van te worden uitgekreten „voor een genie of heethoofd?" neen; daartoe ontbreekt mij alle aanleg — maar voor een radikalen dwaas, iets wat binnen ieders bereik ligt en wat ten allen tijde, zoowel wijzen als gekken, is te beurt gevallen.

Zoowel voor volken en regeringen, als voor ieder van ons bestaan zedelijke wetten, die niet ongestraft mogen worden overtreden.

Met de bestraffing van het individu, waar hij die wetten te grovelijk overtreedt, belast zich de maatschappij, die den misdadiger aan den strafregter overlevert.

Bij de volken en regeringen neemt de Voorzienigheid, of hoe gij de eeuwige bron der regtvaardigheid wilt noemen, die zorg op zich, en zij kiest bij voorkeur de overtreders zelven tot voltrekkers van haar regtvaardig, maar onverbiddelijk oordeel.

Het zijn dan niet alleen de slechte hartstogten, op kwalijk

begrepen eigenbelang gegrond, die daartoe medewerken; neen, het zijn in de eerste plaats de edelsten in den lande, wier borst het meest van verontwaardiging over onregt gloeit, zij, die het eerst er op bedacht zijn het gepleegde onregt goed te maken, die het meest tot den val van het gedoemde, met blindheid geslagen volk medewerken, en zelven als de eerste zoenoffers vallen.

Zoo was het in Frankrijk, zoo zal het ook ons gaan, wanneer wij niet, nu het welligt nog tijd is, tot inkeer komen.

Reeds duizende jaren geleden werden den mensch de geboden gegeven: „Gij zult in het zweet uws aanschijns uw brood eten.” „Gij zult niet stelen.” „Gij zult niet begeeren iets dat uws naasten is.”

Ieder kind leert en weet dit; maar ook de verhevenste staatkundige wijsbegeerte, en onze hooggeroemde staathuishoudkunde, met hare meest ingewikkelde stellingen, gaan van geen anderen grondslag uit.

En het zijn deze geboden, die wij in Indië overtreden hebben.

Wij hebben ons ten koste van den Javaan verrijkt; met de vruchten van zijnen arbeid onze staatsschulden betaald, de slaven in West-Indië vrijgekocht en thans nog worden onze spoorwegen daarvan aangelegd.

Aanvankelijk heette het, dat de nood van het moederland dwong om tot de baten van Java de toevlugt te nemen.

Is die verontschuldiging aannemelijk?

Hij die uit nood een ander zijn regtmatig goed ontneemt, is daarom niettemin schuldig; de wet noemt hem *dief*, en straft hem.

Even schuldig is een volk, dat zijne meerdere magt misbruikt, door een ander te dwingen om voor hem te werken, en door hem de vruchten van zijn arbeid te ontnemen.

Ik ken geene zedeleer die zulk eene handelwijze zou kunnen regtvaardigen.

En zelfs die verontschuldiging kan niet meer gelden, nu de baten van Java niet meer dienen om den nood van het moederland te lenigen.

Ook voor ons blijft de straf niet weg; men moet blind zijn, om dit niet te zien.

Zouden wij voor opstand op Java te vreezen hebben, zoude onze koloniale politiek in zulk eene babylonische verwarring geraakt zijn, tot zoo veel onvruchtbaren twist geleid hebben, zoo de bevolking daar vrij ware gebleven van dwangkultuur en van drukkende heerediensten, en de maatschappij zich daar op eene meer natuurlijke wijze had kunnen ontwikkelen?

Voorzeker niet.

Heeft de strijd op koloniaal gebied, wel bezien, niet de meeste overeenkomst met dien der roovers, die het over de verdeeling van den buit niet eens kunnen worden?

En wie kan berekenen, welk nadeel op den duur aan de natie is berokkend door de verlamming van den geest van handel en onderneming, een gevolg van de gemakkelijke en verzekerde winsten, welke het zoo geprezen consignatiestelsel opleverde?

En wie zijn hier de schuldigen? Het geheele nederlandsche volk, staatslieden en volksvertegenwoordigers, behouders en liberalen, — zij mogen in de oppositie of aan het bewind geweest zijn, — kooplieden en belastingschuldigen, vromen en onvromen, ik die deze regelen schrijf, en gij, die ze leest, (zoo gij nederlander zijt), wij allen hebben ons deel in die schuld; dezen door een stelsel dat tegen de zedekunde en tegen een beter weten indruischt in het leven te roepen en staande te houden, anderen door het af te breken zonder de gevolgen te bedenken, of de ware reden van het kwaad te durven aangrijpen, allen door de vruchten er van te genieten, en daaronder zijn voorzeker niet het minst te laken, degenen die helder genoeg zagen om het stelsel zelve in beginsel te veroordeelen, maar niettemin gretig over zijne baten beschikten.

Waar de schuld zoo algemeen is, zou het overbodig zijn verder te onderzoeken, hoe groot het aandeel van ieder daarin is; bovendien, er is reeds tot verzadiging toe getwist; het zal veel verstandiger zijn, in stede van elkander bittere en onnutte verwijten te maken, de handen in een te slaan, om uit den hoogst bedenkelijken en gevaarlijken toestand, waarin wij door gemeene schuld zijn vervallen, te geraken.

HOOFDSTUK III.

WELKE ZIJN DE VOORUITZIGTEN VOOR DE TOEKOMST VOOR INDIE EN NEDERLAND, EN WAT MOET DE GRONDSLAG VOOR ELKE VERBETERING ZIJN.

Het is geen sterveling gegeven met zekerheid de toekomst te voorspellen.

Of het vonnis over ons reeds is uitgesproken, of Indie onherroepelijk voor ons verloren is, dan wel, of het ons gegund zal zijn die schoone bezitting te behouden, en haar en het vaderland, welks welzijn daarmede zoo innig verknocht is, voor eene betere toekomst op te leiden? — de beantwoording dezer vragen is in het duister der toekomst verborgen.

Maar niet twijfelachtig is het, dat onze pligt gebiedt, al onze vermogens en al onze krachten in te spannen, om dat doel te bereiken.

Ik hoop en vertrouw, ja ik ben vast overtuigd, dat dit nog mogelijk zal zijn.

Bezat ik niet die overtuiging, ik zou de pen niet hebben opgenomen; de rol van ongeluksbode is even ondankbaar als onnut.

Al hebben wij groote fouten begaan, er is veel wat tot verontschuldiging kan dienen. Even als de enkele mensch, komen ook de natiën eerst langzaam en na verloop van tijd tot de juiste onderscheiding van goed en kwaad, en laten zij zich dikwerf door drogredenen misleiden; maar wie eens den goeden weg gevonden heeft, en dien vastberaden durft te bewandelen, vindt meestal vergeving voor begane fouten en belooning voor het goede dat hij doet.

Om eene kwaal te kunnen genezen, dient de aard der ziekte naauwkeurig onderzocht te worden; is het staatsligchaam ziek, men schrome niet zijne wonden te peilen, en de ongezonde stoffen er uit te verwijderen, al moge dit den lijder oogenblikkelijk ook pijn veroorzaken en hem minder aangenaam wezen, zijne dankbaarheid zal later, na gelukkige genezing, zoo veel te grooter zijn.

De hoofdkwaal, — hiervoren werd dit reeds gezegd — is het *batig saldo*, het zich toeeigenen van het overschot der koloniale administratie ten behoeve van het moederland.

Het offer moge voor Nederland groot schijnen; — het staat nog te bezien of dit werkelijk het geval is, maar dit doet er weinig toe; — het is noodzakelijk.

Ik zal niet op het punt van regt of onregt terugkomen; ik wil hier de vraag slechts uit een staatkundig oogpunt behandelen.

Men is het vrij wel eens dat het kultuurstelsel niet meer kan behouden worden.

Om het te behouden had men bij tijds het bekende „sit ut est, aut non sit” (waarvan de zin is: beter, het opgeven dan in eene verandering toe te stemmen) moeten bedenken.

Om het een langer leven te doen genieten, had men het in zijn geheel moeten laten, namelijk, in Indië geene vrije drukpers moeten toelaten, noch Europeanen, anders dan in kontrakt met het gouvernement, in de binnenlanden moeten gedoogen en geene particuliere kultuur behooren te dulden.

De geheele natie had als één man het kultuurstelsel moeten voorstaan, even als de slavenstaten van Noord-Amerika het stelsel der slavernij; het had alsdan langer kunnen blijven bestaan, maar zou dan welligt, even als daar de slavernij, ook in eens gewelddadig ten val zijn gebragt.

Het geheele stelsel van kultures is een stelsel gegrond op willekeur — op willekeurige beschikking over den tijd en de gronden der bevolking; neemt men de willekeur weg, zoo valt het stelsel onmiddellijk in duigen.

Met welke gronden van regt toch is het te verdedigen, dat men een gedeelte der bevolking dwingt koffij of suiker voor de regering te planten, alleen omdat zij woont in de nabijheid, hetzij van gronden welke voor de koffijkultuur geschikt zijn, hetzij van eene suikerfabriek; dat men die bevolking zelfs verbiedt hare velden voor de teelt van suikerriet te verhuren, of voor eigen rekening daarop riet te telen en dit te verkoopen, terwijl de bevolking, die toevallig niet in de nabijheid van voor de teelt geschikte gronden woont, van al die lasten geheel wordt vrijgelaten, en beide bevolkingen voor het overige even zwaar belast zijn.

Is dit iets anders dan willekeur, en zal een nederlandsche wetgever, in de negentiende eeuw, zulk eene willekeur bij de wet durven bekrachtigen?

Iedere poging tot wettelijke regeling der kultures, hetzij van de koffij- hetzij van de suikerkultuur, moet tot hare ontbinding leiden.

Art. 56 van het regeringsreglement zoude dit reeds lang hebben bewerkt, indien het ware nageleefd, en den inlander werkelijk voor zijn product ware betaald geworden wat de vrije kultuur hem opbragt.

Is bovendien het kultuurstelsel niet reeds veroordeeld van het oogenblik af dat men de gouvernementskultuur eene *dwang*kultuur heeft genoemd? Een stelsel van dwang laat geen volk zich op den duur welgevallen; zoodra bij ons het volk de militiedienst niet meer mogt beschouwen, als

eene verpligting om den staat tegen den vijand te verdedigen, maar als een dwang dien de staat hem oplegt in strijd met regt en billijkheid, zal ook bij ons het stelsel van verpligte militaire dienst niet meer zijn vol te houden.

Gelukkig voor ons, dat de Javaan tot dus ver aan het kultuurstelsel nog niet dat hatelijke begrip schijnt te hebben verbonden, dat hij de kultuur nog beschouwt als eene verpligting jegens den souverein, en het vrij geriefelijk vindt daarmede het geld te verdienen om zijne belastingen te betalen en nog het een en ander te koopen.

Tocqueville is verbaasd over de onnoozele gemoedelijkheid, waarmede de fransche schrijvers en de regering over de grieven der bevolking uitwijdden; maar ik vraag in gemoede, geeft niet even veel stof tot verbazing onze naïviteit, waarmede wij, terwijl wij tuk zijn op de voordeelen, welke het kultuurstelsel ons afwerpt, en niet genoeg voor zijne zegeningen kunnen danken, aan de andere zijde: „plus javanais, que les javanais," (meer javaansch, dan de javaan zelve) dat stelsel als een dwangstelsel uitkrijten?

En men denke niet dat de eer daarvan toekomt aan de tegenstanders van het stelsel; o neen, met eigen oogen heb ik het gezien — reeds in 1844 of vroeger bezigde de Minister Baud in officiëele stukken het woord *dwangkultuur*, en brandmerkte daarmede zijn eigen werk en stelsel.

Men moge hierover de schouders ophalen, of men moge den staatsman bewonderen, bij wien in een onbewaakt oogenblik het gevoel van regt zegevierde over zijn verstand; — maar ik vraag het in allen ernst, is ook hier niet bewaarheid het gezegde „quem Deus vult perdere dementat" — (wien God wil straffen, dien beneemt hij het verstand.)?

Maar hoe dit ook zij, zoo veel is zeker, dat een stelsel, dat door zijn stichter zelven is gebrandmerkt, en sedert onophoudelijk van alle zijden werd bestookt, niet meer voor rehabilitatie vatbaar is.

Hoe lang het nog zal kunnen behouden blijven kan niemand zeggen. Bij den aanvang van den amerikaanschen oorlog, kon niemand vermoeden, dat reeds na vier jaren tijds de slavernij zou zijn afgeschaft.

Al schrijven wij hier ook in de wet, dat de koffij- of de suikerkultuur zal behouden blijven — het zal niet baten — geene wet zal het onhoudbare houdbaar maken. Ook de slavenstaten van Noord-Amerika hebben een aantal wetten tot behoud, bescherming en uitbreiding der slavernij weten door te drijven. Wat heeft het hen geholpen?

Wij mogen dus niet rekenen op het behoud der voordeelen van dat stelsel. En is het dan niet verstandiger bij tijds vrijwillig daarvan afstand te doen, dan ze, welligt iets vroeger, welligt iets later, tegen wil en dank, te moeten verliezen?

Doen wij het nu, men zal er ons nog dankbaar voor zijn, en die opoffering — zoo het eene opoffering is — zal voor ons in den vervolge rijke vruchten dragen; er is alle redelijke grond dit aan te nemen. Het moge nog voor velen duister zijn, dat de deugd hier op aarde hare belooning vindt, maar weinigen betwijfelen het — zij ondervinden dit zelven dagelijks — dat verstand het steeds op den duur van onverstand moet winnen.

Maar men verwachte niet die vruchten te oogsten in de gedaante van een *batig slot der toekomst*, de grootste misleiding, welke immer der natie is voorgespiegeld.

Er gebeuren geene wonderen in Indie; ik heb dit eens in een officiëel stuk durven zeggen — en wie het las sloeg van verbazing de handen ineen. — Het is ongelooflijk maar toch waar; een batig saldo ten behoeve van Nederland kan niet worden verkregen dan ten koste van Indie, en het wonder — waaraan men tot dusver geloofd heeft — om Indie te doen bloeijen en Indie tevens 20 tot 40 millioen 's jaars in de Nederlandsche schatkist te doen storten, is evenmin mogelijk, als dat Nederland er wel bij zoude kunnen varen, wanneer het aan een ander land schatting moest opbrengen.

Zal Indie geregeerd worden volgens het stelsel, dat onder alle hemelstreken het beste is, zal het op werkelijk liberale en humane wijze bestuurd worden, zoo heeft het niet alleen al zijne inkomsten noodig om de uitgaven te bestrijden, maar zal het bovendien nog schulden moeten maken.

Onder een ander stelsel toch — ik kom hierop nader terug — zullen de inkomsten aanvankelijk aanmerkelijk verminderen, en zij zullen eerst weder toenemen nadat de maatschappij een tijd lang op andere en betere grondslagen zal zijn gevestigd geweest.

Wel is het te verwachten, dat de inkomsten onder een beter stelsel gestadig vermeerderen, en eens de tegenwoordige ver zullen overtreffen; doch dit is eene zaak van tijd, van beleid en van geduld, en in Indie zullen, even zeer als in alle europesche landen die op den weg van vooruitgang zijn, de uitgaven klimmen naarmate de inkomsten vermeerderen.

Eerst wanneer Nederland van het batig slot zal hebben afgezien, wordt herstel in Indie mogelijk. Om maar één punt te noemen; met welk regt kunnen wij den inlandsche hoofden het knevelen verbieden, wanneer zij ons verwijten kunnen zelven de grootste knevelaars te zijn en dat wij hun, onze getrouwe werktuigen bij die taak, niet eens de brokken willen gunnen die van den rijken disch vallen?

Eerst dan zullen, als met een tooverslag, de hartstogten hier te lande tot bedaren komen; eerst dan zullen de natie en zij, aan wie de leiding van hare belangen is toevertrouwd, de kalmte, bezadigdheid en vrijheid kunnen verkrijgen, vereischt om een groot, een goed werk, de hervorming van Indië, ten uitvoer te brengen. Wat meer is, men zal dan vinden dat die taak, waartegen thans als tegen een berg wordt opgezien, gemakkelijk is, en dat de chaotische verwarring van denkbeelden, waarin wij thans leven, en die beurtelings den behouder tot de meest vrijzinnige, den liberaal tot de meest behoudende denkbeelden

doet overspringen voor licht en orde zal plaats maken.

Doet men het niet, iedere maatregel tot verbetering dien men neemt, zal instede van te helpen, het kwaad slechts verergeren, en den val onzer heerschappij verhaasten.

HOOFDSTUK IV.

WELKE MIDDELEN TOT VERBETERING, EN HOE DEZE MOETEN WORDEN AANGEWEND.

De middelen tot verbetering van den toestand des inlanders zijn niet moeijelijk op te noemen; reeds dikwerf zijn zij aangegeven; — individuëel grondbezit, intrekking der gouvernements-kultuur, belasting in geld, vermindering of afschaffing der heerediensten, zoo wel die ten behoeve der inlandsche hoofden als die voor de regering, verhooging van de bezoldiging der inlandsche hoofden, volksonderwijs, evangelisatie, afschaffing der rottingslagen en der opiumpacht, geleidelijke bevordering van vrije kultuur, aanmoediging der nijverheid. Al deze geneesmiddelen zijn uitmuntend, even als chinine, laudanum en morphine dit voor ziekten zijn. Maar het is niet voldoende het geneesmiddel te kennen; wordt het niet op oordeelkundige wijze, in juiste hoeveelheden, op het regte tijdstip, en berekend naar het gestel van den lijder toegediend, zoo kan het in stede van genezing diens dood ten gevolge hebben.

Zonder kundige doctoren falen de beste geneesmiddelen, of zijn zij een gevaarlijk wapen.

Niets is gevaarlijker en vereischt meer omzigtigheid en beleid, dan vrijzinnige staatkundige hervormingen; slechts zeer krachtige regeringen, die met zelfvertrouwen de handen aan het werk slaan, en zich den steun der bevolking weten te verwerven, kunnen daarin slagen.

Wordt met laauwheid en slapheid, zonder vastberaden plan, hier het eene, dáár het andere afbrekende, te werk gegaan, zoo zullen slechts de bestaande banden geslaakt, een niet te bevredigen geest van misnoegen opgewekt en alle orde verbroken worden.

Indië is op dien weg reeds ver gevorderd; wie er aan twijfelt leze slechts de berigten uit de binnenlanden in de indische dagbladen.

Al de aangegeven middelen van verbetering berusten op vrijzinnige grondslagen; het zijn bouwstoffen, die op zich zelve niet te wraken zijn; maar de fundering ontbreekt, waarop zij alleen met goed gevolg kunnen worden opgetrokken, namelijk — de vrijheid.

Aan wat heeft Nederland zijn bestaan en zijne grootheid te danken? Waardoor neemt het ook nu nog, hoe klein dan ook, eene eervolle plaats in onder de staten van Europa?

Alleen door zijne vrijheid.

Die vrijheid vraag ik ook voor Indië als het eenige middel om Indië groot en bloeijend te maken, en om den band tot het moederland op hechte, duurzame grondslagen te vestigen.

Ik bedoel daarmede geene constitutionele instellingen; Indië is daarvoor in de verte nog niet rijp; maar de vorm der instellingen doet er weinig toe af, wanneer het wezen der zaak er maar is.

Een volk kan onder eene autocratische regering betrekkelijk eene groote mate van vrijheid genieten, beantwoordende aan zijne behoeften; het kan onder eenen constitutionelen of democratischen regeringsvorm zeer onvrij zijn.

Griekenland en een aantal amerikaansche republieken kunnen dit laatste getuigen.

Onder vrijheid voor Indie versta ik, dat aan dat land eene krachtige regering worde geschonken, in staat om met de meest mogelijke vrijheid van beweging te handelen, maar ook voor hare handelingen ten volle verantwoordelijk; dat de inlander zoowel als de europeaan en de vreemde oosterling geregeerd worde op de wijze, die het meest met zijne wenschen en behoeften overeenstemt, en dat men hun de gelegenheid geve, die wenschen en behoeften te doen kennen, en hen, waar dit mogelijk is aan het bestuur des lands, der provincie of der gemeente doe deel nemen; dat eindelijk alle klassen der bevolking door eene goede, voor ieder zooveel mogelijk bereikbare regtsbedeeling worde geholpen en dat aan hunne bedrijvigheid en handel geene belemmeringen worden in den weg gelegd, dan die door het algemeen belang vereischt worden of, waar dit noodig mogt wezen, om onderdrukking van het eene ras door het andere te voorkomen.

Rigt de regering zoo in, dat de meerderheid der verschillende bestanddeelen waaruit de bevolking bestaat, zich op haar gemak kan gevoelen, dat zij de vrijheid van beweging heeft, die noodig is tot bereiking van hare redelijke wenschen, en niemand zal er aan denken zulk eene regering weg te jagen.

Het recept is dood eenvoudig, zult gij zeggen, maar de uitvoering!

Die is het evenzeer, wanneer gij alleen het recept wilt toedienen en geene kwade nevenbedoelingen hebt.

HOOFDSTUK V.

IS DE TEGENWOORDIGE ORGANISATIE VAN HET BESTUUR IN INDIE BEREKEND VOOR DE TAAK DER HERVORMING?

Indien iemand de taak werd opgedragen eene stoommachine te ontwerpen, met een werk waarin alle raderen elkander in den weg zitten, het eene de werking van het andere verlamt, en waarmede men met eene kracht van 1000 ponden slechts het gewigt van een pond zou kunnen tillen, gij zoudt zeggen welke eene dwaze taak is dat? En toch aan eene dergelijke opdragt is met het beste gevolg voldaan door de tegenwoordige organisatie van het indisch bestuur.

Het ligt niet binnen het bestek, dat ik mij heb voorgesteld, om eene verhandeling over indisch staatsregt te schrijven, maar ik zal trachten u zoo beknopt mogelijk eene schets van de zamenstelling te geven.

De gouverneur-generaal regeert Indië volgens een regeringsreglement, waarin een groot aantal wijze, welligt ook sommige minder doeltreffende bepalingen zijn vervat. Welk menschelijk werk toch heeft niet zijne gebreken? Hij is bevoegd om — let wel op, zoo gij het noodige geduld hebt, lezer! — „met inachtneming der bepalingen van dat reglement en van 's konings bevelen, algemeene verordeningen „vast te stellen, omtrent alle onderwerpen, waarvan de regeling niet door de wet is geschied of moet geschieden, „waarin niet door een koninklijk besluit is voorzien of waarvan aan den koning de regeling niet is voorbehouden."

Daar de minister verantwoordelijk is voor de besluiten des konings, en het geheel van het goeddunken van den minister afhangt, welke onderwerpen hij al of niet aan de regeling bij de wet wil onderwerpen, zoo komt het voor-

schrift der wet daarop neder, dat zoo de gouverneur-generaal al verordeningen mag maken, het geheel aan de willekeur des ministers blijft overgelaten hoe ver hij daarin mag gaan, en deze tevens weder verordeningen van den gouverneur-generaal, zonder verder eenige verantwoording schuldig te zijn, kan te niet doen of wijzigen.

En dezelfde magt heeft de minister ten aanzien van alle andere regerings-handelingen van den gouverneur generaal.

De minister behoeft daarvan, zoo hij niet wil, aan niemand verantwoording te doen; wat hij doet blijft geheim, voor zoover hij zelf niet de openbaarmaking gelast. Al wordt de staatsraad gehoord, hij is aan diens advies niet gebonden.

En is de minister, wien żulk eene groote, geheel onbeperkte magt in handen is gegeven, er veel beter aan toe?

Ik betwijfel dit.

Hij is toch van zijne zijde door de omstandigheden gebonden om in alle maatregelen van eenig belang de indische regering te raadplegen; doet hij dit niet, zoo moet hij vreezen bij haar op tegenstand, op onwil of verkeerde uitvoering zijner besluiten te stuiten; niemand toch voert gaarne een maatregel uit, die hem, volgens zijne innige overtuiging, verkeerd schijnt.

Bovendien is het uitermate moeijelijk zich op duizende mijlen afstands te verstaan, al bestaat van beide zijden ook de beste wil en het meeste gevoel van pligt. Over en weder moet dikwerf naar de ware bedoelingen geraden worden, en hoe ligt is dan misverstand mogelijk, terwijl het ten eenenmale ondoenlijk is in zaken van belang tot algeheele overeenstemming te geraken.

De minister is dus ook, uit den aard der zaak, geenszins vrij tegenover de indische regering, maar staat ten haren aanzien veelvuldig in eene gewrongen en moeijelijke verhouding.

Ik verraad u hier geene staatsgeheimen, evenmin wil ik eenige blaam op personen werpen, maar ieder zal zelf ligt

kunnen bevroeden, dat het niet anders kan wezen, en het getuigt van de wijsheid en het pligtbesef onzer met de regering van Indie, zoowel daar als in het moederland, belaste staatslieden, dat die onnatuurlijke verhouding tot elkander, niet reeds lang tot ernstige conflicten heeft aanleiding gegeven.

Maar dit is nog de minste zorg van den minister; hoewel zijne magt onbeperkt is, heeft de Kamer toch de bevoegdheid hem over elken stap dien hij doet of doen wil, te interpelleren, en hem alle mogelijke moeijelijkheden in den weg te leggen, en ieder weet in hoe ruime mate daarvan sedert jaren is gebruik gemaakt. Maar dezelfde Kamer, die zoo veel kwaad kan doen, is onmagtig tot het nemen van eenigen maatregel ten goede, tenzij dat de minister haar daarin wil voorgaan of hare hulp inroepen.

Dit alles geeft aanleiding tot oneindige wrijving, tot eene ongeloofelijke massa schrijfwerk, zonder dat de zaken er veel mede vorderen; het eenige wat nog verwondering moet baren, en wat zeer pleit voor de onverdroten volharding en de werkzaamheid dergenen die met dat gebrekkig zamenstel moeten werken, is, dat nog zoo veel is tot stand gebragt.

Men is wel eens verbaasd over den indischen goudsmid, die met een geheel gebrekkig werktuig zeer kunstig filigraanwerk vervaardigt, maar is de indische regering in dit opzigt niet nog veel meer te bewonderen?

Doch ik vervolg mijne vergelijking; — zet die machine in een schip en doe daarmede eene reis. Wat zal dan gebeuren?

Het schip zal slechts langzaam vorderen; de passagiers, die wel de groote raderen en de stoomketel zien, doch het doorzigt en de kennis missen, om te bevroeden waarom de machine zoo weinig uitwerking doet, zullen den kapitein en den machinist alle schuld geven, hen achter hun rug, sommige meer vermetelen, welligt in hun aangezigt, met smaad-

redenen overladen; het meerendeel der passagiers zal tot spoed drijven; enkelen, die zien dat het schip niet tegen den stroom, welke het naar de klippen voert, bestand is, zullen op stilstaan of wenden aandringen.

Evenzoo is het de indische regering gegaan; sedert jaren is er onophoudelijk op haar gescholden. Al werden soms uitzonderingen voor personen gemaakt en enkele handelingen geprezen, het gouvernement, in het afgetrokkene beschouwd, werd toch in dagbladen en andere openbare geschriften in den regel aangevallen en beschreven als het kwade element dat het goede belette en meer en meer verkleind en in minachting gebragt, zelfs daar waar het geprezen werd.

Te kwader ure zou de ontdekking kunnen gemaakt worden, dat dit laatste gelukt is boven veler bidden en wenschen, dat, wanneer het uur des gevaars slaat, de regering, die bovendien gewoon om aan den leiband van den minister te loopen, al ligt verleerd heeft op eigen kracht te steunen, het zedelijk overwigt en de zelfstandigheid mist, vereischt om het met kracht te keer te gaan.

Ook het ontzag voor het opperbestuur en de volksvertegenwoordiging hebben er niet bij gewonnen. Mogt gij er aan twijfelen lees dan slechts de indische dagbladen.

En wat draagt ook hier weder de schuld? Niets anders dan het batig saldo en de daaruit voortspruitende zucht om het indische bestuur zoo veel mogelijk aan banden te leggen, en ook des ministers werkkring te bemoeijelijken; de zorg der bewaking en verdeeling van den buit, (men vergeve het mij wanneer ik dezen in het regeringsreglement met zulk eene schoone vacht getooiden en daaronder geheel verborgen wolf zoo naakt uitkleede,) moest van zelfs, welligt onbewust, tot wantrouwen leiden, en uit wantrouwen spruit zelden veel goeds voort.

Naarmate het onderling wantrouwen grooter, en de koloniale strijd in Nederland heviger werd, nam, als een onvermijdelijk gevolg, ook de bemoeijing met het indische bestuur

toe, en werd de regering van Indie meer en meer naar het Ministerie en de Kamers overgebragt.

Slechts in het voorbij gaan zal ik er op wijzen, dat het tegen alle gezonde rede indruischt, voor een land dat duizende mijlen afstands van ons verwijderd is, in het moederland wetten te willen maken, en het van dáár, zoo als thans geschiedt, in alle bijzonderheden te willen regeren.

Wat zouden wij nederlanders er wel van zeggen, wanneer onze regering en volksvertegenwoordiging in de kolonie gevestigd waren, en ons van daar wetten en bevelen wilden geven?

Nederland en Indie zijn nu wel in geenen deele gelijk te stellen, maar, geloof mij, wat in dat geval voor het eene het toppunt van onzinnigheid zou zijn, is voor het andere, op het zachtst genomen hoogst onverstandig.

Doch ik ben nog niet ten einde met mijne beschrijving.

De gouverneur-generaal regeert Indie alleen, volgens het meest autocratische beginsel.

Wel staat hem een Raad van Indie ter zijde die gezamenlijk adviezen uitbrengt, behoudens het regt van ieder lid om een afzonderlijk advies over te leggen, en moet de gouverneur-generaal in sommige belangrijke gevallen in overeenstemming met den raad beslissen, doch hij is niet aan het advies van den raad gebonden, en hij kan ook, daar waar overeenstemming wordt gevorderd, de beslissing des konings inroepen, of, in geval van gevaar, op eigen verantwoordelijkheid handelen.

Dit klinkt nu zeer fraai; maar laat ons de zaak eens nader bezien.

De gouverneur-generaal woont te Buitenzorg op 12 uren afstands van Batavia; hij heeft daar geenen anderen ambtenaar die hem ter zijde staat, dan den algemeenen secretaris.

Hij moet te Buitenzorg wonen, want te Batavia zou hij te veel aanloop hebben, alle vrijheid missen, en niet genoeg tijd tot werken overhouden; bovendien is zijn hôtel te Batavia ongeschikt om voortdurend bewoond te worden, en vol verzak-

kingen en scheuren, zoodat het reeds door het bouwdepartement is afgekeurd en het bouwen van een nieuw hôtel is eene kostbare zaak waarmede jaren kunnen verloopen.

Komt de gouverneur-generaal te Batavia, zoo moet hij daar audientie, diners èn feesten geven, en de aanloop houdt niet op.

De Raad van Indie is te Batavia gevestigd, hij mag den gouverneur-generaal slechts schriftelijk adviseren; de bespreking van zaken met enkele leden geeft aan de anderen ligt aanleiding en reden tot naijver.

Wat is hiervan het gevolg?

Dat de gouverneur-generaal, uitgenomen de raadpleging van een enkel persoon, geheel geïsoleerd staat, dat hij alles van uit zijn kabinet, op de stukken afgaande moet beslissen; dat hij geene gelegenheid heeft om door dagelijksche gedachtenwisseling met zaakkundige mannen de noodige vlugheid van geest te behouden, of hen in zijn zorgen en twijfelingen te doen deelen, noch in gemeen overleg nieuwen moed te scheppen of zijn twijfel op te lossen.

Ik vraag u lezer is de stelling van zulk een man zoo te benijden, vooral wanneer hij, geheel vreemd aan Indie zijne betrekking aanvaardt, en moet hij niet hartelijk, ja hartstogtelijk verlangen naar het oogenblik, waarop het uur zal slaan, dat hem uit zijne verbanning verlost?

Zulk eene stelling van een gouverneur-generaal moge uitmuntend passen in een stelsel van wantrouwen, van angst voor indischen invloed, zij moge geheel te huis behooren in eene regering als die van Philips II, maar zij is kwalijk te vereenigen met de gezonde rede, en nog minder met de vrijzinnige beginselen, welke wij hier te lande zoo luide uitbazuinen.

De gouverneur-generaal moet daarbij alles doen, zoowel het groote als het kleine; met dezelfde pen en in hetzelfde uur moet hij soms twee besluiten teekenen, het eene om den oorlog te verklaren en eene groote expeditie te gelasten,

het andere om een eersten klerk of derden kommies een buitengewoon voorschot te weigeren.

En de Raad van Indie? Verbeeldt u, een collegie uit vijf mannen bestaande, waarvan een, en nog wel de voorzitter, bij elke afwezigheid of verhindering van den gouverneur-generaal voor korteren of langeren tijd moet uittreden, om de functiën van gouverneur-generaal als tijdelijk plaatsbekleeder te vervullen, een collegie dat niet alleen wetten maken, maar ook nog over alle regeringsaangelegenheden van eenig belang, een zeer uitvoerig gemotiveerd advies moet uitbrengen, de voorstellen welke aan het opperbestuur gedaan worden moet voorbereiden en toelichten, dat meestal gehoord moet worden op de maatregelen, welke het opperbestuur wil nemen, daartegen zijne bezwaren niet alleen *kan* inbrengen, maar zelfs door zijn eed verpligt is dit te doen; dat alle belangrijke voorstellen der hoofden van algemeen burgerlijk en van gewestelijk bestuur (directeuren en residenten) moet onderzoeken en naar zijne inzigten omwerken en wijzigen; — een collegie, dat overkropt met werk is, zoodat het met geene mogelijkheid den tijd kan vinden, om wetten en organisatien naar behooren te overwegen en te onderzoeken, dat een zeer grooten invloed op den gang van zaken uitoefent, zonder evenwel de allerminste uitvoerende magt te bezitten, zoo dat het wel maatregelen voorstellen, maar hoegenaamd niet voor de behoorlijke uitvoering zorgen kan, en, dat eindelijk door de organisatie van het hoofdbestuur en het overbrengen van dit laatste naar Nederland zich veelal in zeer onvruchtbaar werk moet afsloven.

Zoudt gij dan nog denken dat de stelling van raad van Indie zoo benijdenswaardig is, dat het mogelijk is daarin veel goeds uit te werken, en vindt gij het onnatuurlijk, wanneer men, ook zonder de minste persoonlijke grieven, er naar haakt en de gelegenheid niet laat voorbij gaan, om zulk een collegie te verlaten?

En wat wilt gij daarvoor in de plaats stellen?

Ik gevoel noch het talent noch de roeping om nieuwe

regeringsvormen uit te vinden, en ik schrijf hier trouwens niet over staatsregt, maar ik vraag slechts, of het niet veel rationeler en vrijzinniger zou zijn, het voorbeeld onzer naburen in Britsch-Indie te volgen, den gouverneur-generaal wel is waar eene groote magt te laten, maar hem een executiven raad ter zijde te stellen, wien hij dagelijks, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk over zaken kan raadplegen, en eenen wetgevenden raad, waarin benevens leden van den executiven raad, ook regtsgeleerden, officieren, kooplieden, en zelfs aanzienlijke inlanders zitting nemen, en die in het openbaar beraadslaagt?

Wanneer het batig slot komt te vervallen, berust onze koloniale regering toch op dezelfde grondslagen als de Britsch-Indische, namelijk zich te vergenoegen met de indirecte voordeelen, welke de kolonie aan handel en nijverheid oplevert en haar als eene uitkomst te beschouwen voor velen, die hier te lande geen bestaan kunnen vinden en voorts alle hare bronnen van welvaart zoo ruim mogelijk te doen vloeijen. Dan zal vermoedelijk ook dezelfde regeringsvorm, behoudens de noodige wijzigingen in ondergeschikte punten, de beste zijn.

Aan den wetgevenden raad zou dan ook welligt het onderzoeken en vaststellen der begrooting, behoudens de bekrachtiging door den gouverneur-generaal of door den koning, kunnen worden opgedragen.

Ook voor Indie zal wel de regel gelden, dat openbaarheid in de finantiën de beste waarborg voor zuinigheid is.

Is nu het groote raderwerk goed geregeld, zoo zal het ook niet moeijelijk vallen om de kleine deelen vrijer en gemakkelijker dan thans te doen werken, en dan de alle paal en perk te boven gaande, onnutte verspilling van krachten, — de hoofdkwaal van ons tegenwoordig bestuur, waaraan voor een voornaam deel de algemeene diep gewortelde ontevredenheid zoowel der ambtenaren als van het publiek is te wijten, — te doen ophouden.

HOOFDSTUK VI.

WELKE ZIJN DE GEBREKEN DER TEGENWOORDIGE RIGTING?

Tocqueville ontheft mij van een groot deel van de moeite u deze te beschrijven.

Ik herhaal hier, wat reeds hiervoren door mij is aangehaald.

„De schrijvers wisten niet alleen het volk dat de om-
„wenteling bewerkte, hunne denkbeelden te doen deelen,
„zij gaven het tevens hun inborst en gemoedsgesteldheid.
„Onder hunne langdurige tucht, bij gemis aan alle andere
„leiders, bij de diepe onwetendheid omtrent de staatkunde,
„kwam de geheele natie, terwijl zij hunne werken las, er
„toe om al de hebbelijkheden, gevoelens en verkeerdheden
„over te nemen aan schrijvers eigen, zoodat toen zij eindelijk
„moest handelen, zij in de staatkunde al de gewoonten
„der letterkunde overbragt."

Is het niet als of deze regelen opzettelijk voor Indië waren geschreven?

Hier in Nederland kan het schrijven over de inwendige staatkunde geen kwaad veroorzaken; het volk weet wat het wil; het kent zijne belangen en laat zich niet ligt meer door schrijvers op het dwaalspoor brengen; er wordt hier dan ook weinig meer over binnenlandsche staatkunde geschreven, althans niet meer dan noodig is, om den volksgeest niet te doen verslappen; brochures en dagbladen hebben betrekkelijk weinig invloed op den gang van zaken.

Geheel anders is het gesteld in Indië; daar mist het nederlandsche publiek, even als in der tijd het fransche, ervaring en eenheid, en het is nog niet tot zelfstandig werken en handelen opgeleid.

Van daar dat in der daad de schrijvers, — de dagbladpers — de zaak geheel in handen hebben genomen, en zoowel het nederlandsche als het indische publiek leiden.

Zulke schrijvers hebben nu wel voor, dat zij vrijer naar de gebreken van den bestaanden toestand kunnen onderzoeken, en de juiste algemeene beginselen van verbetering aangeven; maar zij hebben ook het groote nadeel, dat zij voor de uitvoering hoegenaamd niet verantwoordelijk zijn; dat zij dus slechts het doel voor oogen hebben en er hoegenaamd niet naar vragen langs welke wegen dat doel het best kan bereikt worden, — daaromtrent ontbreekt hun alle ondervinding en zaakkennis, — dat zij steeds slechts met ongeduld aandringen op de verwezenlijking van hunne idealen, alles in eens willen afbreken en verbeteren, en het publiek op dien weg medeslepen.

Wat nu Indië betreft, is de zaak zoo veel erger, omdat de schrijvers voor het meerendeel niet leven onder het volk waarvoor zij schrijven, zijne wenschen en behoeften niet uit zijn eigen mond kunnen vernemen.

Van daar dat men, met de beste bedoelingen voor den javaan, dezen, even als vroeger de fransche schrijvers het volk, als niet bestaande beschouwt, en dat niemand vraagt of de geneesmiddelen, waarmede wij zoo gretig zijn, ook naar zijnen zin en voor zijn gestel zijn berekend. De eenige zorg van den schrijver is dat zij in zijn eigen stelsel passen; de javaan moet dan maar zelf zien, dat hij er wel mede vare.

Bekomt het middel hem slecht, wel dat is zijne zaak; de schrijver heeft daar niets mede te maken.

Van daar dan ook dat de berigten en beschouwingen van schrijvers uit de binnenlanden van Java, van mannen die dagelijks met den javaan omgaan en hem kennen, zelfs al kleven zij liberale denkbeelden aan, toch altijd hemelsbreed verschillen van de beschouwingen der schrijvers, die het publiek mede slepen, terwijl dit voor de stem van genen meestal doof blijft.

En wat is tegen dit kwaad, dat inderdaad eene zeer bedenkelijke hoogte heeft bereikt, het eenige tegengift?

Welligt een gestreng drukpersreglement voor Indie?

Maar dat zal u niet helpen, zoo gij ook niet de Nederlandsche drukpers aan banden legt.

Dit kunt gij niet doen en al waart gij daartoe in staat, zelfs al vermogt gij, zoo als sommigen zeker gaarne met de beste bedoelingen zouden doen, alle schrijvers te steenigen, het zou u niet veel baten, het zou zijn de eene put dempen om in eene andere, veel diepere te vallen.

Neen, het eenige middel daartegen is Indië die mate van zelfstandigheid te geven, waardoor de gemeente, in stede van een bedillend toeschouwer te zijn, zelve mede voor den gang van zaken verantwoordelijk wordt, en gevoelt dat zij zelf hare eigen zaken in handen moet nemen; geen schrijvers, hetzij in Nederland hetzij in Indië, zullen daar dan nog kwaad kunnen doen.

Gij zult dan ook geen politieke uitzettingen meer noodig hebben, thans nog een noodzakelijk palliatief, waartoe de indische regering onlangs, door eed en pligt gebonden, haar ondanks, de toevlugt heeft moeten nemen.

De zucht om in Nederland, bevoegd of onbevoegd, indisch regeringtje te spelen zal dan van zelf ophouden, en de schrijvers in Nederland zullen zich bepalen tot hetgeen voortaan hunne taak zal zijn, namelijk om in de stilte van het studeervertrek het werk te doen, waartoe in eene gemeente als de indische veelal de tijd en de middelen ontbraken; zij zullen dan de maatschappij daar met de vruchten hunner studie en van hun onderzoek in elk vak van wetenschap, zoowel staat- en staathuishoudkunde, als land-, volken-, taal- en natuurkunde voorlichten, en op feilen en gebreken opmerkzaam maken, hetgeen wanneer het met zaakkennis en overtuiging geschiedt, dan met dankbaarheid en eerbied zal worden aangenomen.

Of denkt gij welligt lezer, dat de europeanen in Indië

van andere stof zijn gemaakt dan gij, of dat hunne huid, met de perkementen kleur, ook de ongevoeligheid van perkement heeft aangenomen?

Dan vergist gij u zeer; ik kan u verzekeren, dat men daar ons eeuwig schoolmeesteren, onze betweterij en — o afgrijsselijkste van alle zonden! — onze gansch onuitstaanbare pedanterie in indische zaken hartelijk moede is.

Aan alle jonge maatschappijen is het eigen zeer kitteloorig en fijngevoelig te zijn, omdat zij aan den eenen kant zich bewust zijn veel zwakke zijden te bezitten, aan de andere zijde er trotsch op zijn dat zij, onder moeijelijke omstandigheden met gebrekkige middelen, veel tot stand hebben gebragt, maar dit dan ook minstens gewaardeerd willen zien.

Men versta mij echter wel; al ben ik nog zoo scherp, ik werp geene blaam op personen; reeds in de inleiding is dit door mij gezegd; al gisp ik schrijvers en instellingen, en al zou men daarin ligt kwetsende toespelingen kunnen zien, het zij verre van mij de personen te willen veroordeelen of krenken, die daartoe hebben medegewerkt. Alles heeft zijn tijd en zijn nut; juist hun mag men het in de eerste plaats danken, zoo wij tot een juistere kennis van zaken geraken, en ik ben zelf de laatste die het regt heeft op hen individuëel den steen te werpen. Welligt meer dan iemand voel ik mij getrokken tot degenen, die de handen aan het werk durven te slaan; — het is aan alle menschelijke pogingen op een vreemd en onbekend gebied eigen, aanvankelijk veelvuldig te moeten mistasten alvorens den regten weg te vinden, en indien ik er in mogt slagen dien te naderen, zoo weet ik zeer wel dat ik verkeerd zou doen door mij daarvan de verdienste toe te eigenen, dat ik slechts voortbouw op hetgeen door honderd anderen vóór mij is verrigt, en dat de arbeid der baanbrekers veel moeijelijker en ondankbaarder is, dan de taak van degenen die de laatste steenen op het gebouw hebben te zetten en alle bouwstoffen reeds gereed en bewerkt vinden.

HOOFDSTUK VII.

IS DE TOESTAND VAN INDIE WERKELIJK ZOO GEVAARLIJK?

Ja lezer, ik zeg het u, hij is gevaarlijk.

Gij zult welligt zeggen, ja, maar onze militaire magt is voldoende om elken opstand te onderdrukken.

Zij is dit, wanneer de opstand slechts partiëel is, maar het is zeer twijfelachtig of zij tegen een algemeenen opstand zou opgewassen zijn.

Wat vermogen toch 15 of 20000 soldaten, waarvan welligt de helft inlanders, en deze nog wel voor het meerendeel javanen, tegen eene bevolking van 15 millioen zielen, zoo deze eensgezind is?

Gij zult zeggen dit laatste is nooit te vreezen.

Vertrouw daar niet te veel op.

Zijn op Sicilië niet alle franschen, op last van Mithridates niet 60000 romeinen in ééne nacht of één dag vermoord?

Wij zijn op Java zwakker dan vroeger, omdat wij ligter te verwonden zijn.

Toen waren er maar weinig europeanen in de binnenlanden; brak ergens een opstand uit, zoo waren welligt één of eenige europeanen er de eerste slagtoffers van, maar verder bleef de zaak onder inlanders, tegen welke de troepen de handen vrij hadden.

Maar tegenwoordig zijn honderden europeanen in elk gewest, tot ver in de binnenlanden, verspreid. Het is eene gewone taktiek van den inlander om bij elken opstand, al heeft die ook eene andere hoofdbedoeling, te beginnen met den moord van europeanen, ten einde daardoor de weifelachtigen zoodanig in schuld te dompelen, dat zij niet meer terug kunnen. Zijn nu in stede van een of twee, twintig en meer europeanen ten offer gevallen, wat altijd kan gebeu-

ren, zoo wordt de bloedschuld zoo groot, dat aan geen verzoening meer te denken valt; de opstand, al ware het alleen door de zucht tot zelfbehoud is genoodzaakt zich verder uit te breiden, en er blijft niets anders over, dan hem tot het laatste toe met het zwaard te dempen en in bloed te smoren.

Zoo is het te Bandjermassin gegaan.

Op Java zou het in zulk een geval nog veel erger wezen, omdat daar veel meer europeanen zouden gevaar loopen; de troepen zouden veel meer enkele punten moeten beschermen, en dus minder vrij in hunne bewegingen zijn.

Al mogten wij dan ook de magt hebben om eenen opstand te bedwingen, zoo moeten wij toch al het mogelijke doen, om dien te voorkomen.

En toch zie ik velen onder u ongeloovig het hoofd schudden en zeggen: gij wilt ons met uwe vrees aansteken, doch wij zijn daartegen verhard; wij hebben die noodkreten dagelijks van eene zekere partij gehoord en zijn er aan gewend.

Ik vraag het u, lezer, ben ik bang? Ik, die het waag, met niemand uwer te rade gaande, met open vizier voor u op te treden, u in uwe verkeerdheden en dierbaarste zwakheden onbarmhartig te geeselen, en de lont te werpen in de mijn, waarvan de bouwstoffen met zoo veel zorg en liefde sedert jaren door u zijn bijeen gebragt onder het wrakke gebouw onzer koloniale staatkunde, wetende, dat de stukken ligt op mij zelven kunnen nedervallen, en dat ik u hevige pijn doe, wanneer ik poog uw geliefd speeltuig in eens uit een te doen springen.

Maar het is iets anders, opmerkzaam te letten op de teekenen die den storm voorafgaan, op de bliksemschichten en den rollenden donder in de verte, op de drukking in den dampkring, op het krijschen der stormvogels, ten einde bij tijds het zwakke roer door een beter te doen vervangen, de masten te versterken, den onnoodigen ballast over boord te werpen, en zoo doende verder moedig de golven te

klieven, den storm zoo het kan te ontwijken, zoo dit niet kan, hem zonder vrees te trotseren.

Ik houd dit voor beter, dan ligtzinnig, kortzigtig of onderling twistende die teekenen over het hoofd te zien, wanneer de storm daar is, roer en masten te verliezen, radeloos de handen te wringen, en eene reddelooze prooi der golven te worden.

En die teekenen, zij hebben u niet ontbroken. Of zijn reeds uit uw geheugen gewischt en is in uwe ooren het geluid verdoofd van de klewangwettende gezangen; het adres van dertien mijner voormalige ambtgenoten, mannen waarmede ik in opvattingen verschil, doch die met mij en vele anderen van het gevoel van het gevaar doordrongen waren; de berigten van oproeren, die van hoe weinig beteekenis ook, toch het kenmerk dragen van een den europeaan hoogst vijandigen, fanatieken geest? Hebt gij niet hooren mompelen van eenen vloekzang, te afgrijselijk om u dien hier te kunnen mededeelen? En wie kan ontkennen, dat de stemming in Indie gedrukt is, zoo als dit vroeger nimmer het geval was, en dat een onbestemd voorgevoel van naderend onheil iedereen vervult?

Men heeft den javaan dikwerf bij zijn geliefkoosden buffel vergeleken, een edel dier, dat in gewonen toestand zachtzinnig en geduldig zich door een kind laat leiden, maar, tot woede gebragt, alles met ontembare kracht voor zich nederwerpt en met zijne breede horens verplettert.

Maar bedenk dan ook, dat de buffel veel ligter door ingebeelde, dan door werkelijke grieven woedend wordt, op het gezigt van een vreemde of van een rood kleed veel eer dan over zwaren arbeid; — en dat wij den javaan genoeg redenen ook tot ingebeelde grieven hebben gegeven, ja dat hij dikwerf moest denken, dat zijn europesche meester niet regt meer bij zijne zinnen was. Zou het dan zoo wonderlijk wezen, indien hij eens schrikte en aan zijn juk ging schudden?

En waarlijk, geloof mij, het zou eeuwig jammer en zonde zijn, zoo wij zelf onze zaak op Java bedierven.

Er is welligt geen land, waar met zoo weinig middelen zoo veel te bereiken is.

Ik zal u slechts aan eene zaak herinneren, welke u reeds uit de dagbladen bekend, doch welligt weder door u vergeten is, en waarvan ik zelf gedeeltelijk getuige was.

Bij den watersnood van 1861 werden in de residentie Bagelen 50000 menschen in ééne nacht van hunne have en alle mondvoorraad door het water beroofd; meer dan 1000 menschen kwamen om; de overigen moesten in de grootste overhaasting vlugten, — bijkans alle waterleidingen voor de besproeijing der rijstvelden waren vernield, en het land, wijd en zijd door modder overstroomd, had een geheel ander aanzien verkregen.

De regering zond onverwijld eenen kommissaris, en toen deze kwam, waren al de hulpbehoeftigen reeds bij vrienden en verwanten of ook wel bij vreemden onder dak gebragt, en over dag bezig het verloren goed bijeen te zoeken en hunne woningen te herstellen; overal werd druk aan de waterleidingen gewerkt en bij de bevolking was geen zweem van opschudding te bespeuren.

De kommissaris had niets te doen, dan eenige besluiten te teekenen, waarbij fondsen voor de tot herstel der schade benoodigde werken werden toegestaan, maar waarop volgens den gewonen loop van ambtelijke zaken anders vele maanden lang had moeten worden gewacht, en de geteisterde districten rond te gaan om eenige conferenties van den resident met den regent en de districts- en dorpshoofden bij te wonen, waarbij aan deze de plannen van het bestuur werden medegedeeld, sommigen zeer goed het woord voerden, en allen hunne medewerking beloofden. Na een jaar tijds was van de geheele ramp bijkans geen spoor meer te vinden, waartoe ook hier liefdadigheid, lezer, haar deel had bijgedragen.

Men stelle zich bij ons een ongeluk van dien omvang voor; welk een oneindig weegeklag zou er niet worden aangeheven; welk een omslag en hoeveel kosten zouden er

niet gemaakt, hoeveel kommissiën niet benoemd en hoeveel papier niet beschreven geworden!

In de naburige residentie Banjoemas hadden europeanen en inlanders, van den resident en regent tot den minsten toe vele uren lang te zamen in het grootste doodsgevaar doorgebragt; met onvermoeide hulpvaardigheid en niet zonder veel gevaar en groote krachtsinspanning werden de europeanen gered; niemand werd het minste leed gedaan, noch bestolen; het hoofd van het gewestelijk bestuur kon, hoewel van alles verstoken, toch zonder moeite de rust bewaren, en onmiddellijk het noodige tot te gemoetkoming in de eerste behoeften verordenen.

Zou dit hier alles zoo gemakkelijk gaan?

HOOFDSTUK VIII.

WAT IS VAN DE OP BLADZ. 40 AANGEGEVEN REDMIDDELEN TE WACHTEN?

Ik zal trachten zoo kort mogelijk hierop het antwoord te geven.

a. Individuëel grondbezit.

Er kan voorzeker geen beter middel bedacht worden, om de welvaart van de indische maatschappij te verzekeren en den inlander aan ons te verbinden; maar de uitvoering is eene zaak van tijd en van zeer veel geduld en volharding.

Er ontbreken op Java alle gegevens voor eene behoorlijke kadastrering, die de grondslag van elk goed geregeld landbezit behoort te zijn.

Bedenk eens wat de kadastrering in Nederland heeft gekost, hoeveel personeel zij heeft vereischt, en hoe ver

men er in geslaagd is om ze behoorlijk bij te houden en te herzien, en gij zult mij dan wel toegeven, dat er nog zeer vele jaren moeten verloopen alvorens men dat werk aan den javaan kan opdragen.

Java wordt thans geodesisch, trigonometrisch en statistisch opgenomen; het is een hoogst verdienstelijk werk, waarmede welligt 15 en meer jaren zullen gemoeid zijn; maar toch zal het nog op verre na niet voldoende zijn voor eene geregelde kadastrering, die oneindig meer zou kosten en meer personeel vereischen. Bovendien weten wij eigenlijk nog niets van de werkelijke regten van den inlander op den grond, hoe deze verschillen naarmate van de gesteldheid van den grond en van plaatselijke gewoonten, waarop de regten der gemeenten op de gronden berusten, en in hoever die van ieder lid der gemeente daaraan ondergeschikt zijn.

De zaak is dus in de verte nog niet rijp voor eene wettelijke regeling, in onzen zin; maar niets belet al dadelijk er toe over te gaan, den inlander de verzekering te geven, dat zijne regten op den grond zullen geëerbiedigd worden; te trachten in elke gemeente registers van de rijst- en later van de andere velden, hoe gebrekkig aanvankelijk dan ook, aan te leggen; den inlander vrijheid te geven, waar hij verkiest, de gemeentevelden, waar die nu gemeenschappelijk worden bezeten, onder elkander te verdeelen; naar den aard van het grondbezit een grondig onderzoek te doen, en dusdoende eene meer volledige regeling voor te bereiden.

Handelt men anders, zoo zal men, vrees ik, ondervinden, een gebouw op los zand opgetrokken, en meer verwarring dan nut gesticht te hebben.

Al dadelijk zou men voorloopig bij wijze van proef, den inlander kunnen toestaan gronden aan niet inlanders te verhuren, en zoo dit in de praktijk bleek te voldoen, dien maatregel kunnen bestendigen.

Het is toch ten eenen male ondoenlijk vooraf te berekenen wat de gevolgen van dien maatregel zullen zijn en in staats-

zaken is het altijd hoogst gevaarlijk een sprong in het wilde te doen, die zelden goed bekomt.

b. Intrekking der gouvernements-kultuur.

Hiervoren heb ik reeds betoogd, dat de gouvernements-kultures niet voor wettelijke regeling vatbaar zijn, en daarmede te gronde moeten gaan.

Op den duur zullen de gouvernements-kultures niet houdbaar zijn, maar al moge er ook geen batig slot meer worden gevorderd, zoo zal men toch vooraf goed moeten bezien, met welk ander stelsel van belasting men de groote bres in de indische finantiën zal kunnen aanvullen.

In geen geval zal men in eens honderde suiker-fabriekanten van de plank, waarop zij thans staan, gouvernements-kultuur, mogen stooten, en hun in het ledige, de kultuur voor eigen rekening, laten spartelen; zulk eene plotselinge omwenteling zou voor hen even verderfelijk zijn als voor de bevolking, die in eens de geregelde betaling, waaraan zij was gewoon geraakt, zou moeten missen.

Gij valt hier de kultuurwet en den minister aan, zal men mij toeroepen. Neen; de minister heeft mij wel nopens die wet willen raadplegen, ik heb haar breedvoerig met hem besproken, en ik moet bekennen, dat wanneer er eene wet moet gemaakt worden ik geen betere zou weten te ontwerpen. Nog veel minder wil ik den man aanvallen, dien ik hoog acht, omdat hij, rijkelijk gezegend met hetgeen de gewone sterveling als het toppunt zijner wenschen beschouwt, vaderlandsliefde genoeg heeft om te trachten het vermolmde welligt maar al te lekke schip onzer koloniale staatkunde tusschen tallooze klippen en reven door naar eene veilige haven te sturen, en dat met ongehoorde inspanning van krachten en niettegenstaande de manschap hem veelal eer tot last dan tot hulp is; waar zij bang is geworden hem openlijk aan te vallen, doch achter zijn rug blijft voortmompelen en voor een deel van genoegen in de handen zou wrijven, zoo zij hem zag struikelen. Maar ik val u aan, o lezer, die hem gedwongen

hebt eerst eene indische comptabiliteitswet in te dienen, (met schrik hoorde ik haar onlangs doopen: dat wangedrocht, dat de hebzucht tot moeder, onverstand en onkunde tot vaders heeft), en die nu eene onmogelijke kultuurwet verlangt.

De manschap doe haar pligt en sla, zonder verward geschreeuw, maar onder een krachtig holli ho! de handen aan het werk, en gij zult zien hoe flink, hoe braaf, hoe spoedig die schipper u met volle zeilen in behouden haven zal brengen.

c. Belasting in geld.

Alom wordt verkondigd, dat, wanneer de inlander van dwangkultuur en heerediensten wordt ontheven, hij veel hooger belasting zal kunnen betalen.

Het is mogelijk dat dit later eens het geval zal zijn, maar voor het oogenblik is die stelling in strijd met alle ervaring.

Ieder ambtenaar die bij het binnenlandsch bestuur op Java is geweest, zal u kunnen zeggen, dat het den inlander over het algemeen zeer moeijelijk valt belasting in geld te betalen; dat hij daar, waar geen of weinig gouvernements-kultuur, noch partikuliere landbouwnijverheid met europeesch of chineesch kapitaal of eene andere buitengewone bron van inkomst bestaat, tegen den tijd der aanzuivering van landrente meestal zijn vee, zijne kris of ander have moet verkoopen of verpanden; dat die belasting, al is zij nog zoo laag gesteld, hen daar zeer drukt en verarmt, terwijl deze daarentegen het hoogst opgevoerd kan worden en dit inderdaad is, daar waar hij met de gouvernements-kultures veel geld verdient, omdat hem daar door de regering zelve het geld verstrekt wordt om de belasting te betalen.

Dit verschijnsel is wel te verklaren; de landbouwer op Java kan, wanneer hij gedurende 100 dagen in het jaar met zijn gezin goed werkt, genoeg product van zijne velden verkrijgen om daarvan gedurende het geheele jaar te leven, en ook nog voor zijne overige zeer geringe behoeften te zorgen.

Maar waar geen gouvernements- of partikuliere kultuur is, ontbreekt hem de gelegenheid, om op andere wijze geld te verdienen, dan met den verkoop van rijst, en deze is in die streken meestal goedkoop; bovendien denkt hij niet genoeg door, om uit eigen beweging zoo veel rijst boven zijne behoefte te planten als noodig zou zijn voor de betaling der belasting.

Van daar dat het hem zoo moeijelijk valt belastingen in geld te betalen; moet hij haar in product voldoen, zoo is het hem gemakkelijker vooraf te weten, hoe veel hij moet bijplanten voor de belasting; want dit valt hem al spoedig in het oog.

Op de partikuliere landerijen, waar laatstbedoelde wijze van belastingheffing plaats heeft, bedragen de inkomsten van den landheer drie tot vijfmaal meer dan de landrente aan de regering opbrengt.

Ieder indisch landeigenaar zal u dadelijk zeggen, dat zoo hij belasting in geld instede van in product moest heffen, zijne inkomsten onmiddellijk met veel meer dan de helft zouden verminderen.

Daarentegen kan de landbouwer, daar waar gouvernements- of partikuliere kultuur bestaat, van de 265 vrije dagen die hem overblijven nog 65 aan feesten, 70 aan heerediensten besteden, en hij houdt dan nog meer dan genoeg tijd over voor de gouvernements- of voor de particuliere kultuur, welke hem daar, waar beide in gunstige omstandigheden verkeeren, ruimschoots het geld kunnen opleveren om zijne belastingen te betalen, en bovendien nog zijn welstand te verbeteren.

Gij ziet dus, dat de landbouwer ook bij de gouvernements kultuur, er niet overal slecht aan toe is, en dat men wel doet eerst nog rijpelijk te overdenken en hem zelf te raadplegen, alvorens dien vorm van belasting met een anderen, welke voor hem welligt drukkender is, te verruilen.

Hoe moeijelijk het is den javaan aan belastingen te wen-

nen, kan daaruit worden afgeleid, dat in de residentien Madioen en Kediri, niettegenstaande in beide gewesten zoowel de gouvernements als de partikuliere kultuur in vrij bloeijenden toestand verkeert, en door beide zeer groote sommen onder de bevolking in omloop gebragt worden, maar waar de landrenten eerst in 1858 zijn ingevoerd, de aanslag der belasting aanvankelijk op een ongemeen laag cijfer werd gesteld, en zelfs tot heden nog veel minder bedraagt dan in andere veel armer gewesten, waar echter de bevolking reeds langer aan de belasting gewoon is.

Mij is een geval bekend in een ander gewest, dat uit een district bijkans alle boerenknechten (rajat) verhuisden, omdat zij voor eene zeer geringe som, zoo ik mij wel herinner nog geen gulden 's jaars, in de belasting op het bedrijf waren aangeslagen.

Zijn deze feiten niet geschikt om den ijver der hervormers in het belastingwezen aanmerkelijk te bekoelen, voorzigtigheid aan te raden, en vooral te waarschuwen tegen het doordrijven van algemeene maatregelen, — de manie van den tegenwoordigen tijd —, zonder op de bijzondere ontwikkeling en het vermogen der bevolking in de verschillende gewesten te letten?

d.) Afschaffing der heerediensten.

Er is voorzeker geen heilzamer maatregel te bedenken, dan de afschaffing der heerediensten, dien arbeid waarmede met de meest mogelijke tijdverspilling de minst mogelijke uitkomst wordt verkregen. Overal waar de heerediensten werden beperkt, nam de welvaart der bevolking al zeer ras toe. Die afschaffing is niets dan eene kwestie van geld, en zal op den duur eene bezuiniging zijn, even als zij dit in Europa was; de afschaffing kan niet in eens geschieden, maar er kan al dadelijk veel worden gedaan door geene kunstwerken anders dan in vrijen arbeid uit te voeren. Aan het indische bestuur kan deze regeling en ook die der ontneming van de heerediensten aan de inlandsche hoofden, natuurlijk tegen schadeloosstelling, gerustelijk worden overgelaten.

e.) Afschaffing der rottingslagen.

Ik bid u lezer, wees geen philantroop, maar haat met alle magt en alle kracht die in u is, de philantropie, (gij zult straks zien hoe zij ook mij heeft beet genomen) die ziekelijke woekerplant, welke, bij het hoekje van den haard gekoesterd, onder de vaan van medelijden en van menschlievendheid, zonder de minste opoffering van hare zijde, zich zelve ten koste van anderen tracht te verheffen en te bewierooken, en die reeds aan meer ellende en bloedvergieten schuld heeft, dan menige ondeugd, die zonder masker optreedt.

Rottingslagen vind ik niet mooi, evenmin als moksas en rhabarber, maar gij kunt die in Indie nog niet missen. Straf degenen, die er misbruik van maken, dit is geheel in uwe magt, maar gebruik den rotting om duizende kleine dieven en leegloopers, de pest der javasche maatschappij, in bedwang te houden, om overspelers te bestraffen, want anders verschaft de javaan zich zelf met zijn kris of gollak regt, en om brutaliteit van den inlander te tuchtigen, want gij moet meester blijven.

Eerst dan kunt gij den rotting afschaffen, wanneer gij een doelmatiger strafstelsel zult hebben ingevoerd, waardoor dwangarbeid voor den javaan eene straf wordt, die hij evenzeer of nog meer vreest dan rottingslagen; doch dit zal veel, zeer veel geld kosten en vereischt tijd.

Werp intusschen de oude schoenen niet weg voor gij nieuwe hebt.

f.) Afschaffing van de opiumpacht.

Weet gij wat opium is? Het is, — ik bedien mij hier van een om zijne sierlijkheid geliefkoosden officiëlen term, — een heulsap, dat u bedwelmt, u in aangename droomen en zinsbegoochelingen, in half wakenden half slapenden toestand wiegt, of ook wel de levenskrachten opwekt, om later eene te grootere verslapping te veroorzaken. Voor hem die er eens aan gewoon is geraakt, wordt het eene hartstogtelijke, meer en meer klimmende behoefte; het is een vergif dat

ligchaam en ziel ondermijnt, bij den eenen spoedig, bij den anderen zeer langzaam en onmerkbaar. De geleerden twisten nog of het al dan niet verderfelijker is dan brandewijn en jenever.

Gij kunt vele jaren in Indië hebben doorgebragt, zonder immer een opium schuiver (de in Indie geijkte uitdrukking, gelijk aan die van dronkaard bij ons) te hebben opgemerkt; het opium schuiven is eene ondeugd die zich verborgen houdt, afgelegen schuilhoeken zoekt, en zeer zelden aan het daglicht komt.

De opiumpacht is een stelsel, dat, even als ons tegenwoordig koloniaal stelsel, te gelijk Gode en den Mammon zoekt te dienen, en dat om dit doel te bereiken, zonder natuurlijk daarin te slagen, tot dusver verschillende potsierlijke sprongen gemaakt heeft. Nu eens heeft men de opium aan de pachters zeer duur verkocht, maar in dat geval werd er boven alle mate gesmokkeld; dan eens heeft men de opium hun zeer goedkoop afgestaan, maar toen werd er boven alle mate geschoven; vervolgens werd er weder duur verkocht en op nieuw boven alle mate gesmokkeld; eindelijk is men te rade geworden den onverbeterlijken gast regtstreeks te lijf te gaan, een geregelden veldtogt tegen hem te openen en hem gestadig binnen engere grenzen terug te dringen, zoodat in de gewesten A en B waar de inlander het minst van opium gebruik maakte, hem onder bedreiging van gevoelige straf, geheel verboden werd dit te doen, terwijl in de gewesten C en D, waar hij er te veel aan verslaafd was, de regering hem dat gebruik niet alleen toestond, maar hem zelve de opium liet verkoopen.

Heeft dit niet veel van een papa, die aan Jantje en Pietje, omdat zij weinig snoepen, gebiedt dit voor altijd te laten, of hij zal hen op de vingers tikken, terwijl hij aan Klaas en Koos, omdat zij wat grooter, en al te veel het snoepen gewoon zijn, dit niet alleen toestaat, maar zelf hen ook nog bij den koekbakker brengt?

En dan de pachters, die men te gelijk het debiet van

opium zoo veel mogelijk moeijelijk wil maken, en toch tevens zoo veel wil mogelijk laten betalen, maar die om dat alles in het vuistje lagchen, altijd meer betalen, en dus altijd nog wel meer opium aan den man zullen weten te brengen.

Maar de kroon spannen de inlandsche hoofden, die slimme guiten, die met aandoenlijke eenstemmigheid hartroerende rekesten tegen het verbruik van opium indienen, waarin gewestelijk bestuur en regering even gul happen, om daarna zooveel te ongestoorder zelf opium te kunnen invoeren. Ik weet dit natuurlijk niet uit officiële bronnen, het is mij in het oor gefluisterd.

Nu zoudt gij denken, dat ik, die hier zoo verstandig zit te schrijven, die sprongen niet zou hebben mede gedaan; maar neen, waarde lezer, ik ben van dezelfde stof gemaakt als gij en een ander; ik heb even hard medegesprongen, welligt nog eenige duimen hooger dan anderen, en ben eerst zeer laat, na verscheidene mistastingen, met behulp van een verstandiger ambtgenoot tot inkeer gekomen.

Maar scherts ter zijde; is het wel de roeping der regering, om zulk eene vaderlijk-willekeurige rol te spelen, die ligtelijk door te volwassen zonen zeer euvel zou kunnen worden opgenomen, en zou het niet beter zijn, om zich te bepalen tot het heffen van een inkomend en van een consumtieregt, even als bij ons van sterken drank, en alleen door haren zedelijken invloed, met behulp van hoofden en priesters, het verbruik van opium tegen te gaan, en de vermindering daarvan ook nog van de vermeerdering van welvaart en beschaving onder de bevolking te verwachten; want welgestelde inlanders staan niet gaarne als opiumschuivers, evenmin als bij ons de welgestelden als dronkaards bekend.

g.) Verhooging van de bezoldiging der inlandsche hoofden.

Ik weet hiervan niets te zeggen als dat eere toekomt aan dengene, die zich door het geldelijke offer niet laat afschrikken, om de reeds lang noodige verbetering onbekrompen tot stand te brengen.

h.) Volksonderwijs.

Men verwacht daarvan wonderen.

Wat zegt Tocqueville? (blz. 266.)

„La seule garantie qu'ils inventent contre l'abus du pouvoir, c'est l'éducation publique; car, comme dit encore Quesnay, le despotisme est impossible, si la nation est éclairée."

„Frappés des maux qu'entrainent les abus de l'autorité," dit un autre de ses disciples, „les hommes ont inventé mille „moyens totalement inutiles et ont négligé le seul véritable-„ment efficace, qui est l'enseignement public général, con-„tinuel, de la pure essence de la justice et de l'ordre naturel." C'est à l'aide de ce petit galimathias littéraire, qu'ils entendent à suppléer à toutes les garanties politiques." [1])

Is dit ook niet, mutatis mutandis, met eenige verwisseling van decoratie, op Java toe te passen.?

Weet gij wel wat het zeggen wil op Java welligt 15 millioen, en daar buiten nog ettelijke onbekende millioenen inlanders door onderwijs tot beschaving, welligt ook tot bekeering op te leiden!

Zijt gij zoo bijzonder geschikt om onderwijs te geven? Gij die pas, door eene magtige hand voortgezweept, een middelbaar onderwijs hebt erlangd, dat naburige landen reeds sedert 20 en meer jaren, zij het dan ook niet zoo uitgebreid, bezitten, en die daarbij nog steen en been over uw lager onderwijs klaagt?

Ligt het niet veeleer in uwen aard, u naar de zeden en gewoonten van den inlander te plooijen, en heeft dit u niet

---

[1]) Den eenige waarborg, dien zij tegen misbruik van de regerings magt uitvinden is de openbare opvoeding; want, zoo als Quesnoy zegt: het despotisme is onmogelijk, wanneer de natie verlicht is. „Getroffen door de rampen welke mis-„bruik van magt mede brengen" zegt een ander van zijne leerlingen, „hebben de „menschen duizend geheel onnutte middelen uitgevonden, en het eenige doeltreffende „verwaarloosd, namelijk het openbaar, algemeen voortdurend onderwijs, in het „zuivere wezen der regtvaardigheid en van de natuurlijke orde van zaken." En met deze literarische brabbeltaal vermeenen zij in alle staatkundige waarborgen te kunnen voorzien!

tot dusver uwe kracht in Indië gegeven, veel meer dan den inlander met uwen geest te vervullen; is er veel heil te verwachten van eene taak, die met uwe geaardheid en uwen inborst strijdt, en waarvoor gij nu door een stroovuur zijt ontvlamd?

Volksonderwijs bestaat in Indië nog nergens anders dan in de Molukkos en eenige andere eilanden, en dan nog maar onder de inlandsche christenen.

Te Amboina zijn reeds voor meer dan 100 jaren christenscholen opgerigt, en hoe is het daar met het onderwijs gesteld? Sommigen laken het hevig, anderen prijzen het. De waarheid zal wel in het midden liggen.

Weet gij hoeveel het zou kosten op Java een volksonderwijs in te voeren niet beter dan dat in de Molukkos? Ik zal het u zeggen: twaalf tot vijftien millioen.

En waarom hebt gij op de Ambonische eilanden, waar mohammedanen en christenen naast en onder elkander wonen, slechts de christenen onderwezen, maar er in de verte niet aan gedacht de mahomedanen die weldaad deelachtig te doen worden?

Zou dit ook zijn omdat onderwijs en godsdienst bij een onbeschaafd volk hand aan hand dienen te gaan?

Gij wilt den javaan onderwijzen om hem te beschaven en te bekeeren, maar wat leert de geschiedenis?

Zijn de batavieren en de germanen eerst onderwezen en beschaafd, of eerst bekeerd geworden?

En wie zegt u, dat, wanneer gij den javaan onderwijst, hij die kennis niet bij voorkeur zal benuttigen, om dieper in de leer van zijne eigene godsdienst door te dringen en een getrouwer dienaar daarvan te worden.

Mij zijn daarvan voorbeelden bekend.

Neen, wil niet beproeven wat geheel buiten uwe krachten ligt, althans niet van regeringswege, maar bepaal u tot hetgeen uw pligt is, namelijk om de inlandsche ambtenaren en hoofden voor hunne betrekking op te leiden, zoodat zij

daarvoor geschikt zijn; leidt hen bovendien op, niet alleen tot doctoren en landmeters, zoo als thans reeds geschiedt, maar ook tot practische waterbouwkundigen en meer andere vakken, die binnen het bereik hunner vermogens liggen.

Gij kunt u geluk wenschen zoo gij slechts in deze taak goed slaagt. Ongemerkt zal zich dan door uwe ambtenaren en hoofden meer licht onder de bevolking verspreiden.

Willen echter partikulieren uit eigen beweging den inlander onderwijzen, ondersteun dit zooveel gij kunt; leg de handen niet in den schoot, om het op de regering te laten aankomen, maar steek ze in uwe beurs en geef uwe bijdragen daartoe.

i.) Evangelisatie.

Gij wilt den javaan bekeeren en verwacht daarvan zoo wel alle heil voor hem als de bevestiging van uw gezag.

Ik eerbiedig die overtuiging en wensch degenen, die, daarvan doordrongen, met ijver aan het werk gaan en voor geene ontbeering terug schrikken, toe, dat zij daarin mogen slagen.

Maar ik vraag u, kent gij kortzigtig sterveling de raadsbesluiten Gods?

Weet gij of het zijn wil is, dat de javaan hem volgens de leer van Christus of volgens die van Mahomed diene?

De godsdienst spot met alle wereldsche wijsheid, en gij moogt daaraan geene wereldsche bedoelingen verbinden.

Dien God volgens uwe wijze en overtuiging, maar vergun ook een ander dit volgens de zijne te doen, ja hebt er uwe vreugde in zoo hij dit doet, en ondersteun hem daarin. Gij behoeft dan geen fanatisme meer te vreezen, en de priesters, die gij nu met wantrouwen van u verwijderd houdt, zullen zich meer bij u aansluiten en u ondersteunen.

Overwin den Mahomedaan en maak hem onschadelijk door den geest van Christus; gij komt er verder mede, dan door hem uw geloof op te dringen.

Haal de pen door art. 123 van het regeringsreglement en

door staatsblad 1859, n°. 42; zij zijn door kleinmoedige aardsche vrees ingegeven, en zullen veel kwaad en weinig goed doen.

Door staatsblad 1859 n°. 12 hebt gij het gaan naar Mekka niet belet, maar slechts bemoeijelijkt en wrevel opgewekt.

Ik wenschte dat alle mahomedanen op Java eens in hun leven naar Mekka konden gaan; ik zou hen dit zoo gemakkelijk mogelijk maken en alle zorg voor hen dragen. De hadjies zullen dan ophouden gevaarlijk te zijn.

Door een zendeling eene akte van toelating uit te reiken, verleent gij hem een patent om te bekeeren, en verliest gij uwe veelgeroemde onzijdigheid uit het oog.

k.) Bevordering van kultuur, aanmoediging van nijverheid.

Wanneer de indische regering wordt geschoeid op de leest, zoo als die door mij is voorgesteld, zal het overbodig zijn hierover zelfs slechts een enkel woord, te verliezen.

HOOFDSTUK X.

DE VERHOUDING VAN INDIE TOT HET MOEDERLAND.

Het is mij altijd voorgekomen, dat het eene groote fout was, den koning het beheer over Indie uit handen te nemen en bij de volksvertegenwoordiging over te brengen, zoowel met opzigt tot Indie als tot het moederland.

Wat Indie betreft, zoo wil ieder die zwak is en behoefte aan steun heeft, gaarne onder eenen meester staan, die hem kan beschermen en behoeden

Wanneer de meester zijne beschermelingen met wijsheid

en welwillendheid behandelt, zullen deze hem met eerbied en dankbaarheid beloonen.

Geen nederlander in Indie zal, zoo hij geen landsverrader is die zich laat omkoopen, — wat altijd maar bij enkelen uitvoerbaar is — er immer aan denken het moederland afvallig te worden; hij weet maar al te goed, dat de overgang der kolonie in andere handen voor hem niets anders ten gevolge kan hebben dan vernedering en achteruitgang, of zelfs vernietiging van zijne welvaart en vooral van die zijner nakomelingen.

Zelfs eene onredelijke en sarrende behandeling van de zijde des moederlands zal hem niet tot afval brengen; maar zij kan hem wel wrevelig en moedeloos maken, zoodat hij in het uur van gevaar de zedelijke kracht mist, welke hij anders zou hebben, om leven en bezittingen voor de kolonie en het vaderland ten offer te brengen.

En Indie is op weg in dezen toestand te geraken.

Wat zou hiervan de oorzaak zijn?

Onder *eenen* meester te staan, die het hoogste standpunt in de maatschappij inneemt, is eervol en laat ieder zich gaarne welgevallen; de afstand zal den eerbied voor den meester slechts vermeerderen.

Maar niet te weten onder welke en onder hoevele meesters men staat, of onder meesters te staan die geheel zonder verantwoordelijkheid zijn, en u ongestraft naar willekeur wetten kunnen voorschrijven, en u daarenboven nog verguizen en belasteren, dit is eene geheel ondragelijke tirannie, die het gemoed op den duur met bitterheid moet vervullen.

Ik zelf heb er mijn deel van gehad; ik vergeef het gaarne voor mijn persoon; ik ben overtuigd dat geene persoonlijke beleediging bedoeld was, maar zoo ik mogt zien dat zij voor hunne pligt en voor hetgeen het algemeen welzijn eischt doof blijven, zal ik de schuldigen welligt nog eens in het algemeen belang openlijk ter verantwoording roepen en naar verdienste kastijden.

Wilt gij Indië voor Nederland behouden, breng het dan onder het beheer van den koning terug, wien gij het met verwringing der grondwet hebt trachten te ontnemen.

En voor Nederland zelf.

Gelooft gij welligt dat de achting voor den parlementairen regeringsvorm door de debatten over de kolonien veel is vermeerderd, of zou welligt het tegendeel het geval zijn?

En mogt het ongeluk eens willen, dat de kolonie verloren ging of in groot gevaar werd gebragt, zijt gij dan zoo geheel verzekerd dat het volk in zijne blinde woede, slechts op hetgeen hem het naast is ziende en de oorzaken niet dieper doorgrondende, niet de schuld op de volksvertegenwoordiging zal werpen, en dat dan niet onze dierbaarste vrijheden groot gevaar zouden kunnen loopen?

Gij kunt hierover beter oordeelen dan ik, maar ik vrees, dat gij met het koloniaal beheer het paard van Troje in de kamer hebt gehaald, en dat die gevaarlijke gast niet spoedig genoeg er uit verwijderd kan worden.

HOOFDSTUK XI.

WAT DIENT GEDAAN TE WORDEN OM TOT EEN BETEREN TOESTAND TE GERAKEN?

Het staat niet aan mij die vraag te beantwoorden; het was mijne taak, mijne kennis van koloniale toestanden ten dienste van het vaderland te stellen, op naderende gevaren en op verkeerdheden te wijzen, middelen tot verbetering in het algemeen op te geven, in ronde en ongedwongen taal, zoo als die een vrij man in een vrij land betaamt, —

maar ik heb te veel eerbied voor den wetgever en voor onze instellingen, om op zijne taak ook in de bijzonderheden vooruit te willen loopen.

HOOFDSTUK XII.

SLOT.

Aan het einde van mijn beroep op u genaderd, zult gij welligt verbaasd staan en vragen, met wien heb ik hier te doen? Hij matigt zich aan alles af te keuren, hij treedt op hoogen toon als zedeprediker op, is meer behoudend en alarmist dan de ergste behouder, en overtreft in zucht tot hervorming en afbreken den verst gevorderden radikaal.

Alle partijen vestigen hunne beweringen op eenen grond van waarheid; maar meestal beschouwen zij die uit een eenzijdig oogpunt en dragen haar eenzijdig voor.

Ik tart u uit in al wat ik nu geschreven heb, een enkel oorspronkelijk denkbeeld te vinden; al wat ik u mededeel is reeds vóór en met mij door honderden gedacht, gevoeld, gezegd en beschreven; gij zelf hebt het dagelijks kunnen lezen. Ik heb alleen getracht er de waarheid uit te vinden, die in een bundel te vereenigen, ze voor mij zelven en voor u tot klaarheid te brengen, en daaruit de noodzakelijke gevolgtrekkingen af te leiden, een arbeid, waarin mijne laatste ambtsbetrekking mij eenige oefening heeft gegeven. Zijn die gevolgtrekkingen behoudend, zijn zij radikaal? het is mij hetzelfde; het staat een ieder vrij mij te wederleggen en aan te toonen dat ik dwaal; ik wil u mijne overtuiging, hoe vast ik ook daaraan hecht, niet opdringen.

Ik heb mij in den aanhef op de fransche revolutie be-

roepen; mijn doel is, dat aan Indie en ten gevolge daarvan ook aan u de zegeningen zullen worden geschonken, van gelijken aard als die welke een gevolg dier omwenteling waren, doch zonder die te moeten koopen en betalen met de gruwelen welke haar vergezeld hebben.

En ben ik in der daad wel zoo radikaal?

Bezie wel wat ik vraag; ik ben het niet die zoo luide op hervorming heeft aangedrongen; anderen hebben dit gedaan en het is zoo ver gekomen, dat ieder erkent dat het niet meer zóó kan blijven, dat hervorming onvermijdelijk is, en nu wijs ik u slechts den weg langs welken dit volgens mijn gevoelen alleen uitvoerbaar is, en roep u daarbij nog toe: overhaast u niet en bovenal, laat de zaak aan andere handen over, daarvoor beter berekend dan de uwe.

Ik ben het niet, die den ketel tot springens toe heeft gestookt, zonder voor de veiligheidsklep te zorgen; — maar nu het zoover is gekomen, waarschuw ik u slechts en roep u toe: zet haar zonder talmen, doch bedaard en voorzigtig open.

En eisch ik op zedekundig gebied zoo veel van u; vraag ik van u iets meer dan wat eerlijke gemoedelijkheid en wat alledaagsch practisch verstand?

Zouden deze hoedanigheden niet meer bij het meerendeel van het Nederlandsche volk in ruime mate aanwezig zijn? Ik mag daar niet aan twijfelen; deed ik dit, ik zou het niet wagen met zoo veel vrijmoedigheid daarop een beroep te doen.

Vraagt gij mij eindelijk, lezer, hoe ik er toe kom eerst nu, welligt ter elfder ure, dit opstel te schrijven; ik weet er u niets anders van te zeggen, dan dat ik omstreeks drie weken geleden er nog in de verte niet aan dacht; dat ik toevallig bij een vriend het werk van Tocqueville vond en het leende; dat onder de lezing het denkbeeld om u mijne indrukken mede te deelen zich van mij meester maakte, en mij geen

rust of duur meer liet tot dat ik u alles, wat mij reeds lang op het hart lag en met zorg vervulde had medegedeeld.

Was het eene goede, was het eene verkeerde ingeving? Oordeel zelf.

---

133 (2)

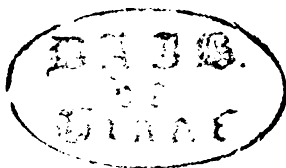
ONZE

KOLONIALE STAATKUNDE.

VERVOLG.

DOOR

JHR. MR. H. C. VAN DER WIJCK.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF

1865.

Aan den Lezer.

Korten tijd geleden heb ik in een geschrift, dat U bekend is, een beroep gedaan op het Nederlandsche volk.

Ik heb daarin op naderende gevaren gewezen, de gemoederen uit den slaap gewekt en in korte, maar krachtige trekken de gebreken onzer koloniale staatkunde geschilderd. Ik heb Uwe aandacht daarop gevestigd en U tot nadenken gebragt.

Het is thans mijne pligt mijne bedoelingen meer uitvoerig uiteen te zetten voor hen, die geroepen zijn, als staatslieden of als volksvertegenwoordigers de belangen van Indië in het moederland te behartigen, zoomede voor allen, die bij onze koloniale staatkunde een meer dadelijk belang hebben.

Ik mag thans verwachten, dat aan de zaak, welke ik voorsta, de noodige oplettendheid en kalme beoordeeling zal te beurt vallen.

Het zal U blijken, dat ik, wel verre van hartstogten op te wekken, slechts den weg aanwijs, die tot eene billijke en mogelijke bevrediging van alle belangen leidt, die aan eenen langdurigen strijd een einde maakt en die het moederland evenzeer als de kolonie niet alleen voor groote rampen behoedt, maar ook aan beide, voor zoo ver dit volgens menschelijke berekening mogelijk is, eene bloeijende toekomst verzekert.

Zoo ik met een scherp mes diep en krachtig in de wonde heb gesneden, het was alleen om haar te heelen, en ik vertrouw het met eene vaste en beraden hand te hebben gedaan.

INLEIDING.

De redacteur van een veelgelezen blad heeft onlangs zonder schroom en niet zonder scherpzinnigheid, in de taal welke hij ter verdediging van zijn stelsel vermeent te moeten bezigen, de indrukken doen kennen, welke eene naauwgezette lezing van mijn beroep op het Nederlandsche volk bij hem heeft gewekt.

Ik ben hem daarvoor erkentelijk, want hij heeft op die wijze de punten doen kennen welke in mijn opstel vermoedelijk voor velen opheldering vereischen.

Ook andere dagbladen zijn niet in gebreke gebleven mij die dienst te bewijzen.

Bovendien heb ik vele mannen van verschillende partijen en maatschappelijke stellingen verzocht hetzelfde mondeling of schriftelijk te willen doen.

Ik ben hun grooten dank verschuldigd; de gedachtenwisseling met hen heeft er toe geleid mij in mijne overtuiging zoo mogelijk te versterken en haar tot meerdere klaarheid te brengen.

Ik zal trachten de voornaamste mij geopperde bedenkingen, voor zoo ver die op de zaak betrekking hebben, te vermelden en te wederleggen.

Hoofdstuk I.

„Meer dan iemand hebt gij het gevaar, waarvoor gij

waarschuwt, vergroot en gij zijt het ergst vervallen in de fouten, welke gij in de schrijvers zoo hevig gispt."

Ik heb geen schrijvers aangetast; ik heb de schrijvers in bescherming genomen, maar slechts aangetoond, aan welke omstandigheden, buiten hen gelegen, het is toe te schrijven, zoo zij gevaarlijk zijn.

Het ligt niet in mijne magt mij te onttrekken aan de omstandigheden, waaronder ieder schrijver, die op gevaren wijst, zelf gevaarlijk kan worden; maar ik acht het veel minder bedenkelijk, klaar en duidelijk op eene klip te wijzen, waardoor het mogelijk wordt haar te vermijden, dan verborgen klippen niet te kennen of op zigtbare niet te letten. Een verstandig schipper gebruikt den verrekijker, om bij tijds de klippen te ontdekken en acht het niet gevaarlijk, al ziet hij die ook wat vergroot of uit de verte, wanneer zij voor het ongewapende oog nog onmerkbaar zijn.

En wat de uitwerking van mijn geschrift in Indie betreft, daaromtrent ben ik volkomen gerust.

Het zal door ieder, die het leest of er van hoort, begroet worden met de vreugde, waarmede de moede, verdwaalde wandelaar het licht verwelkomt, dat hem de herberg aanwijst, waar hij rust en lafenis kan vinden.

Hier te lande hebben — dit is mij gebleken — veel punten de aandacht getrokken, maar weinigen hebben eenig gewigt gelegd op hetgeen ik voor Indie vraag op bladz. 32 van mijn opstel.

Daar zal men alleen op die bladzijde het oog hebben, het andere als bijzaak beschouwen.

Hoofdstuk II.

„Gij zijt in tegenspraak met u zelf. Gij wilt alles afbreken en belijdt daarbij de meest behoudende beginselen."

Ik zelf was de eerste, die hierop gewezen en de reden er van verklaard heb. Ik wil trachten, dat ook nog op andere wijze te doen.

In een constitutionelen staat kunnen partijen bezwaarlijk geheel worden gemist. Zij behooren elkander in het evenwigt te houden. Gaat de partij, die aan het roer is, te ver, zoo dient eene andere haar te vervangen; maar altijd behooren partijen elkander over en weder in bedwang te houden en buitensporigheden in de eene of andere rigting te voorkomen.

In Indië bestaan geen partijen; er worden slechts individuën gevonden, die meer voorliefde voor de begrippen van de eene of andere partij hebben, maar de band ontbreekt, waardoor zij tot eene partij vereenigd worden.

Wie onpartijdig de belangen der kolonie wil vertegenwoordigen, moet zich buiten de partijen in het moederland weten te houden en zich eenvoudig de vraag stellen, wat in het belang der kolonie en van het moederland noodig is, zonder er zich om te bekreunen of dit strookt met de beginselen der partij, die juist in het moederland aan het roer is.

De regering der kolonie door eene partij of door een minister, die eene bepaalde partijkleur heeft, moet altijd op min of meer eenzijdige inzigten berusten en daardoor verderfelijk worden.

Hoofdstuk III.

„Gij hebt verkeerd gedaan door u op de Tocqueville te beroepen; nog minder hadt gij mogen zeggen, dat hij de aanleiding tot het schrijven uwer brochure was, en de vergelijking met Frankrijk gaat niet op. De toestanden zijn geheel verschillend."

Zoo ik mij ter verduidelijking op de Tocqueville heb beroepen en getracht heb aan hetgeen ik schreef eenige inkleeding

te geven, zoo heb ik dit ter tegemoetkoming van den lezer gedaan, maar mij is het veel liever, dat de inkleeding weggelaten en alleen op de zaak gelet worde.

En zoo ik aanteekening heb gehouden van het oogenblik toen ik mij geroepen gevoelde tot de taak, welke gij mij ziet volbrengen, wie heeft het regt dit euvel te duiden?

Voorts antwoord ik u, dat geen twee onweders in hunne oorzaken en verschijnselen volmaakt gelijk zijn, maar dat niemand betwijfelt dat alle onweders aan dezelfde natuurwet hun ontstaan te danken hebben.

Zoude het op staatkundig en zedelijk gebied daarmede anders zijn gesteld?

Hoofdstuk IV.

„Met hevigheid tast gij het batig slot aan, dat wij nog niet kunnen ontberen."

Het batig slot — vrij duidelijk heb ik dit te kennen gegeven en gij kunt het ook sedert lang in officieële stukken lezen — is, zoo niet reeds een lijk, dan toch zieltogende.

Tegen een stervende trekt men niet te velde. Gevoelt gij behoefte hem te beweenen — ik wil dit niet weren. Ik heb u slechts aan het ziekbed van den stervende geplaatst, om u aan dien lijder te doen zien, dat wie den regten weg, het pad der deugd, verlaat, het moge een enkel persoon, dan wel een geheel volk zijn, zich op een hellend vlak begeeft, waarop hij steeds sneller en sneller ten verderve rolt, zoo hij niet tijdig weder den goeden weg weet in te slaan.

Ik heb getracht dit duidelijk te maken in de taal die iedereen verstaat en die het meest tot het gemoed spreekt; maar wilt gij dezelfde gedachte liever zien uitgedrukt door de woorden: „een verkeerd stelsel straft zich zelf" of: „met onjuiste premissen kunt gij tot geene zuivere gevolgtrekkingen

komen," — ik wil gaarne aan ieder de keus laten, mits hij zich van de juistheid van het beginsel overtuige.

Instede van het batig slot kan het moederland verkrijgen, wat veel heilzamer is, eene vaste inkomst, waardoor in de behoeften van het moederland op veel zekerder wijze wordt voorzien, dan thans het geval is. Het is de taak uwer staatslieden, die uitkomst voor u te vinden; zij kennen den weg daartoe.

Hoofdstuk V.

„Gij tast het kultuurstelsel aan. Gij weet niet eens den stichter daarvan juist aan te wijzen en toch toont gij tevens op afdoende wijze de bestaanbaarheid daarvan aan."

De generaal van den Bosch was de geniale stichter van het *kultuurstelsel*, als *belastingstelsel*.

Hij wilde, dat de inlander een vijfde zijner velden tegen voldoende betaling met producten voor de europesche markt zoude beplanten en daardoor van belasting vrij zijn; het was dus slechts een ander stelsel van belasting, dat hij wilde invoeren en waardoor hij nog tevens die markt ruimschoots van producten wilde voorzien, zonder dadelijk regtstreeksche winsten te beoogen, terwijl het voor den inlander ruime voordeelen moest opleveren.

Onder den gouverneur-generaal ad interim Baud, of onder het ministerie van dezen staatsman heeft het stelsel een ander karakter aangenomen.

Van de velden beplant met producten voor de Europesche markt, werd even als van de andere landrente geheven, hetgeen oorspronkelijk alleen met de koffij het geval was en bij de prijsbepaling van de belastingschuldige koffij werd niet meer gelet op den oorspronkelijk aangenomen regel, maar werd een vrij lage vaste prijs vastgesteld. Voor sommige producten werd de aanvankelijk vastgestelde betaling

na verloop van tijd te laag, hetzij tengevolge van verminderde opbrengst der velden, zoo als bij de indigo-kultuur het geval was, dan wel door de algemeene rijzing der prijzen.

Hierdoor eerst verkreeg de Gouvernementskultuur het karakter eener dwangkultuur, van een stelsel bestemd om den Javaan regtstreeks dienstbaar te maken ten behoeve van de finantieële belangen van het moederland.

De heer Baud, wiens nagedachtenis met regt hoog in eere wordt gehouden, had een veel te helder oordeel, om dit niet zelf in te zien.

Hij heeft welligt niet geschroomd aan het stelsel de juiste benaming te geven, omdat hij het stelsel zelf in beginsel veroordeelde, wel verpligt was het te handhaven om in den nood van het moederland te voorzien, maar hoopte, dat dit niet lang het geval zou behoeven te zijn en dat alsdan de overgang tot een beter stelsel mogelijk zou wezen.

En toch, die groote en edele man moest tot een voorbeeld strekken, hoe men, al is het ook uit zuiver pligtbesef, niet ongestraft de uitvoerder wordt van een stelsel, dat door betere overtuiging wordt veroordeeld, zelfs al is de uitvoering op zich zelf ook nog zoo volmaakt en stelselmatig.

Hij moest het toch beleven, dat een jonger, een krachtiger man als bestrijder van zijn stelsel optrad; dat deze steeds meer en meer veld won en daarbij gebruik konde maken van de wapenen, welke de oudere strijder zelf had gesmeed. Hij was, al veroordeelde hij het stelsel, genoodzaakt als verdediger er van op te treden en te zien, ja zelf er toe mede te werken, dat het stuksgewijze werd afgebroken, zonder iets wat houdbaar was in de plaats te zien treden, ja zonder dat het hem vergund werd hiertoe eene poging te doen.

Maar ook zijn bestrijder werd, na veel kampens en veel miskenning, den strijd moede en verwisselde de kampplaats met eene eervolle, niet onwerkzame rust.

Nog te gelijk met hen en na hen werd de strijd door

honderden met onverflaauwden moed opgevat en tot heden voortgezet.

Hij is thans welligt levendiger, dan ooit.

Zoudt gij gelooven, dat die strijd, dien ik, mij naar uwe wijze van opvatting voegende, onvruchtbaar heb genoemd, dit werkelijk zoude zijn?

Zou al die arbeid, al die inspanning, zou al dat zoeken naar waarheid vergeefsch zijn geweest?

Geloof dit nimmer.

Er bestaat geen onvruchtbare strijd; waar de redding het moeielijkst schijnt, is de uitkomst het naast.

Indien het mij gelukt u den weg tot redding te wijzen, schrijf dit niet aan mij, maar aan u zelven toe.

Ik toon u slechts de uitkomst van hetgeen gij hebt verrigt.

Gij hebt vele jaren dapper gestreden en naar waarheid gezocht; de uitkomst zal u niet worden onthouden.

Hoofdstuk VI.

„Terwijl gij de Gouvernementskultuur gelijktijdig laakt en prijst, wijst gij niet den weg aan, om tot een beteren toestand te geraken, waarvan gij, zoo wij u wel begrijpen een voorstander schijnt te zijn, hoewel tevens in uw geschrift te lezen is, dat gij de Gouvernements-suikerkultuur boven de vrije verkiest."

Elke ontwikkeling is eene zaak van tijd en staat in naauw verband tot den maatschappelijken toestand van het volk.

De overgang van de Gouvernements- tot de vrije kultuur is slechts mogelijk door de eerste zoodanig te regelen en te verbeteren, dat de inlander haar geriefelijk genoeg vindt, om haar uit eigen beweging voort te zetten.

Dit is reeds hier en daar het geval.

In de residentie Pasoeroean moet het bestuur soms toezien, dat de inlander uit eigen beweging niet meer koffij-

boomen aanplante dan waarvan hij de vruchten kan oogsten, en de suikerkultuur vereischt daar weinig toezigt meer.

Het is moeielijk te zeggen, wat in Pasoeroean met betrekking tot de Gouvernementskultuur vrij of onvrij is.

Het zijn woorden, die niet op Javasche toestanden passen.

Juister zou zijn de uitdrukking: bevel, meerdere of mindere bemoeijing, dan wel algeheele onthouding van de zijde der regering en van het Europesche en inlandsche bestuur.

Ik heb hier slechts gebezigd de uitdrukkingen, welke de inlander gewoon is te bezigen en die in onze taal, volgens onze spreek- en denkwijze verduidelijkt.

Die omschrijving alleen duidt reeds aan, dat de toestanden verschillen, naarmate van de meerdere of mindere maatschappelijke ontwikkeling.

Slechts geleidelijke overgang is heilzaam en van duurzame gevolgen.

Van zelf heeft op Java in veel gevallen de bemoeijing der regering, welke wij dwang noemen, zich opgelost in onthouding, waaronder wij vrijen arbeid verstaan.

Dit was het geval met het maken van potten en manden voor suikerfabrieken, met het vormen en bakken van steenen en pannen voor Gouvernementswerken, met het transport van producten door middel van karren, van vaartuigen of door andere vervoermiddelen, zelfs in de Preangerregentschappen, waar de bemoeijing der hoofden met den arbeid der bevolking het grootst is.

Juist in dat gewest wordt nevens bevolen ook veel vrije arbeid gevonden; de theekultuur was daar reeds lang volkomen vrij en gaf gestadig betere uitkomsten, zoowel wat de hoeveelheid als de hoedanigheid van het product en de daarvoor verkregen prijzen betrof. Zeer ten ontijde heeft de regering, die met de fabrikanten contracten had gesloten voor de levering van het product, zich daaraan onttrokken, juist op het oogenblik, toen de contracten winstgevend begonnen te worden en de overgroote verliezen, door die

contracten vroeger veroorzaakt, hadden kunnen vergoeden en welligt eene bate opleveren.

Ook het plotseling overlaten der Gouvernements-tabakskultuur aan de vrije teelt na afloop der contracten was eene fout.

Beter ware het geweest het voorstel van het hoofd van het gewestelijk bestuur te volgen, een man van zeldzame voortvarendheid en bekwaamheid, die, met algeheele ter zijdestelling van eigen belang, in het belang van den inlander welligt meer gewaagd en verrigt heeft, dan eenig ander ambtenaar in Indie en die daarvoor met bittere miskenning is beloond geworden.

De oppervlakkige lezer zal dadelijk bereid zijn te zeggen: hoe onverstandig hebben de staatslieden gehandeld, die de door u gegispte maatregelen bevalen.

Maar ik, die de eer heb die staatslieden te kennen en getuige was van hunne meer dan gewone bekwaamheid, stel mij daarmede niet tevreden en vraag, wat kan de reden zijn geweest, die hen zoo heeft doen handelen, en dan zie ik, dat zij niets anders hebben gedaan, dan getrouw te blijven aan het stelsel, dat de wet en de rigting van den tijdgeest hun voorschreven, een stelsel dat welligt met hunne innige overtuiging streed.

Ik zelf heb medegewerkt, welligt den krachtigsten aanstoot gegeven tot de intrekking der indigokultuur, een maatregel waartegen mogelijk gegronde bedenkingen zijn te maken, doch waarop ik zelf heb moeten aandringen — hoezeer ik die bedenkingen welligt beter dan iemand kende — omdat hij een noodzakelijk gevolg was van het aangenomen stelsel.

Werd altijd op deze wijze geredeneerd, werd steeds onderzoek gedaan naar de oorzaken der verschijnselen, instede van de verschijnselen op zich zelf te beoordeelen, het zoude blijken, dat daar waar bekwame personen schijnbaar erg mistasten, dit zeldzaam is te wijten aan hen, maar meestal aan het stelsel, waaraan zij dienstbaar zijn.

Dit geldt zoo wel in het groot als in het klein. Wanneer kinderen in het oog vallende gebreken hebben, mag, in zeer veel gevallen, dit gerustelijk worden toegeschreven aan het stelsel van opvoeding.

Waar eene maatschappij een ziekelijk leven leidt, mag men dit gerustelijk toeschrijven aan de grondslagen waarop die maatschappij is gevestigd, terwijl de meesten toch gewoon zijn de schuld te werpen op de personen, die slechts de werktuigen van het stelsel zijn.

Hoofdstuk VII.

„Hoe kunt gij aan Indië zoo veel vrijheid toestaan? Het zal daardoor onafhankelijk worden en zich van het moederland los scheuren."

Wij zijn niet bij magte kostbare proeven te nemen.

Het bouwen van gepantserde oorlogschepen moeten wij aan groote mogendheden overlaten, althans zoo lang het niet voldoende blijkt, dat deze vaartuigen aan hunne bestemming voldoen.

Even zoo kunnen wij in de kolonien niet, zoo als wij sedert eene reeks van jaren doen, veel proeven ten haren aanzien nemen, zonder gevaar te loopen, die te verliezen. Ook in dit opzigt behooren wij met de ondervinding van anderen ons voordeel te doen.

Wij kunnen ons desnoods wel de weelde veroorlooven, om, mede ten gevolge van een verkeerd stelsel, op Borneo ettelijke millioenen in de moerassen en wildernissen weg te werpen; wij kunnen ook op andere buitenbezittingen groote sommen zonder vrucht besteden; maar wij mogen het niet zoo ver laten komen, dat wij in onze hartader, op Java, door opstand bedreigd worden.

Wij zijn voor zulk eene proefneming niet rijk genoeg.

Door de onafhankelijkheidsverklaring der Vereenigde Staten

van Noord Amerika, door veelvuldige oorlogen in hunne kolonien, door den opstand in Britsch Indië, hebben de Engelschen dure lessen opgedaan.

De daardoor verkregen ondervinding heeft hen er toe geleid, om, in beginsel, aan iedere kolonie of bezitting die mate van vrijheid te gunnen, welke met hare maatschappelijke ontwikkeling strookt.

Dat beginsel is op zeer verschillende wijze toegepast; anders in Canada, een reeds nagenoeg onafhankelijk land; anders in Australië; anders aan de Kaap; anders op Ceylon; anders in Britsch-Indië, ten aanzien van welk rijk het moederland zich nog eene zeer groote, door sommigen echter reeds afgekeurde bemoeijing heeft voorbehouden.

Maar overal is het beginsel te erkennen, even als de roode draad in het touwwerk der britsche marine.

Ik had niet eens zoo ver behoeven te gaan; wij zelf hebben de juistheid er van erkend in de nog zoo onlangs vastgestelde reglementen voor onze Amerikaansche koloniën.

Sommigen zeggen, de vergelijking gaat niet op; ons West-Indië is dun bevolkt en de Europesche bevolking is er betrekkelijk veel talrijker; gij kunt daar meer vrijheid gunnen.

Ik beweer het tegendeel.

De negers, die het meerendeel der bevolking van Suriname uitmaken, zijn eerst onlangs van den band der slavernij ontslagen; zij zijn nog niet gewoon aan een zelfstandig maatschappelijk leven; de Europeaan in de West is voorzeker niet meer, vermoedelijk minder ontwikkeld, beschaafd en vermogend, dan de Europeaan in de Oost, en de indische inlandsche bevolking is voor het meerendeel reeds lang in het genot van zelfstandige gemeentelijke instellingen.

Ik zie dus veel minder bezwaar in vrijheid voor Nederlandsch-Indië, dan voor de West.

Weet gij wel, waaraan gij tot dusver het behoud van Indie te danken hebt?

Alleen aan de vrijheid.

Aan de vrijheid aan de kommissarissen-generaal in 1816, in 1826 en in 1830 gelaten, om de bevelen des konings, ter plaatse, naar eigen inzigten uit te voeren, waaraan Indië eene voortreffelijke organisatie van bestuur verschuldigd is.

Aan de vrijheid welke aan de hoofden van gewestelijk bestuur is gelaten, om hun gewest naar eigen inzigten te besturen; eene vrijheid, die, al moge zij ook het nadeel hebben, dat willekeur daarbij moeijelijk te weren is, toch ver te verkiezen is boven onmagt.

Aan de vrijheid eindelijk, welke aan de inlandsche gemeenten is gelaten, om hare huishoudelijke aangelegenheden zelve te regelen, waardoor zij, niettegenstaande alle daarop gemaakte inbreuken, nog een betrekkelijk vrij krachtig leven hebben kunnen genieten.

Dáár, waar de inlander het meest welvarend is, zal het, bij onderzoek, altijd blijken, dat dit is toe te schrijven aan de meerdere vrijheid, welke hij geniet, om op de wijze, die met zijne begrippen het best strookt, zijn welstand te vermeerderen.

Ik zou dit door verscheiden voorbeelden kunnen staven; doch dit zou hier te ver leiden.

Toen het kultuurstelsel moest worden ingevoerd, heeft de Generaal van den Bosch eerst in persoon een plaatselijk onderzoek ingesteld en de zaak besproken met allen die inlichting konden geven. Hetzelfde heeft de heer Baud gedaan.

Beiden hebben door hunne persoonlijke bemoeijing de hoogere en lagere ambtenaren met hunnen geest weten te bezielen.

Hierdoor kwam het kultuurstelsel in zeer korten tijd tot stand.

Aan de staatslieden, die later in Nederland de verbetering daarvan beproefd hebben, heeft goede wil en bekwaamheid voorzeker niet ontbroken, noch zijn hun de noodige inlichtingen onthouden.

En toch hebben de suikerregelingen van 1860 en 1863, hoe veel goeds zij ook bevatten en ofschoon zij op veel vrij-

zinniger en menschlievender grondslagen berusten dan de vroegere suikercontracten, niet voldaan.

Is er niet alle grond, om aan te nemen, dat die regelingen eene geheel andere uitkomst zouden hebben opgeleverd, indien die staatslieden op dezelfde wijze als de HH. van den Bosch en Baud in Indie hadden kunnen te werk gaan, in stede van hier eene regeling te ontwerpen?

Het regeringsreglement heeft de vrijheid der Indische regering, in stede van die wel beter, doch tevens op een veel breederen grondslag te regelen, aanmerkelijk beperkt.

De nadeelige gevolgen zijn niet uitgebleven.

Het europesche element is in Indië aanmerkelijk toegenomen en breidt zich steeds meer uit.

Reeds dikwerf is op de gevaren daarvan gewezen; die zijn niet geheel te ontkennen; maar zijn die niet veeleer daaraan toe te schrijven, dat dat element thans eenigermate in eenen toestand van losbandigheid verkeert, instede van zijn bestaan, met waarborging der noodige vrijheid van ontwikkeling, zoo wel voor het europesche als voor het inlandsche element, te zien regelen?

De oplossing van dit vraagstuk is zeer moeijelijk en vereischt eene krachtige hand, die ter plaatse zelf onderzoeken en handelen kan.

En zoude men werkelijk vermeenen, dat Indie zich van het Moederland zou losscheuren, wanneer dit, zonder de teugels los te laten, aan Indie de vrijheid geeft, welke voor zijne ontwikkeling noodig is?

Wie zal dit in ernst kunnen gelooven?

Hoe duur heeft Engeland er voor moeten boeten, dat het op zijne koloniën niet dadelijk het beginsel heeft toegepast, waaraan het zijne grootheid verschuldigd is; — Denemarken is daarvan een nog treffender voorbeeld; het wilde voor het deensche element alleen vrijheid hebben en vermeende het duitsche element te kunnen mishandelen en onderdrukken. Het heeft er zwaar voor moeten boeten, maar het heeft te-

vens aan de kracht, welke de vrijheid aan het deensche element had gegeven, te danken, dat de staat niet te gronde is gegaan, onder de ongehoorde rampen, die hem getroffen hebben.

Sommigen zijn thans te regt of te onregt bevreesd voor de eerzuchtige plannen van magtiger naburen.

Zoo lang Nederland zijne kracht blijft zoeken in zijne vrijheid, in zijne deugd en zijnen godsdienstigen zin, is dit de laatste vrees die het behoeft te koesteren. Hoe meer het op die gaven steunt, hoe sterker, hoe eervoller plaats het in Europa zal innemen.

Maar daarvoor is het ook noodig, dat het zijne koloniën behoudt; het is daartoe slechts in staat, wanneer het op die koloniën zijn eigen levensbeginsel toepast.

Maar, zal men mij toeroepen, wij geven u volkomen gelijk; wij wenschen niets vuriger, dan wat gij verlangt, en zijn op den weg om het aan Indie te geven.

Aan de goede bedoeling twijfel ik niet, ja meer dan iemand ben ik met kennis van zaken daarvan overtuigd, maar ik geloof niet dat wij op den goeden weg zijn.

Dikwerf reeds is getwist over het toepassen van westersche begrippen op oostersche toestanden.

Door de zaak juister te omschrijven, zal men de waarheid meer nabij komen.

Wij moeten de door onze meerdere beschaving als juist erkende algemeene beginselen in Indie toepassen, maar wij moeten ons er voor wachten, van de vormen, die in eene beschaafde maatschappij noodig zijn tot verzekering der vrijheid, heil te verwachten voor eene maatschappij, die niet alleen daarvoor nog niet rijp is, maar aan wie ook hoegenaamd geen waarborg gegeven is tegen het nadeel dat die vormen kunnen veroorzaken.

Hier toch staat het ieder ingezeten vrij en wordt daarvan veelvuldig gebruik gemaakt, om tegen nadeelige wetten en bepalingen bezwaren in te brengen; de kiezers kunnen hunne belangen bij hunne vertegenwoordigers bepleiten; de kamers

zoowel als de Ministers zijn afhankelijk van den algemeenen volksgeest, waartegen zij zich op den duur niet ongestraft kunnen verzetten.

Bovendien kost het hier weinig moeite om zich van de werkelijke belangen van het volk te overtuigen en honderden werken mede om eene goede wet te ontwerpen.

Zelfs hier zou niemand het wagen door eene wet een omkeer in den maatschappelijken toestand van het volk te brengen, zoo groot als die, welke de kultuurwet beoogt.

Al de opgenoemde waarborgen ontbreken bij de kultuurwet; zij is zamengesteld volgens de adviezen van een aantal autoriteiten, zonder dat een enkel belanghebbende in Indie gehoord is.

Zulke adviezen hebben geen grootere waarde dan ieder ander individueel gevoelen.

Om een eenigzins goeden grondslag voor eene kultuurwet te verkrijgen, had vooraf eene naauwkeurige enquête moeten worden ingesteld, welk onderzoek, onbevooroordeeld gedaan, vermoedelijk al dadelijk tot de overtuiging van de onmogelijkheid eener goede kultuurwet zou geleid hebben.

Indien ik hier ronduit mijne meening uitsprak, het is niet om iemand, het allerminst den Minister, een verwijt te maken.

In mijne brochure heb ik er reeds op gewezen, dat het den mensch niet gegeven is al dadelijk den regten weg te vinden; ik schrijf niet om feilen te gispen, maar wel om die aan te wijzen, om tot onderzoek en nadenken en tot het vinden van een beteren weg aan te sporen.

Onze redenering was eenigermate: wat voor ons goed is moet dit ook voor Indie zijn; kan dit nog niet in zijn geheel, zoo zullen wij aan Indie er van geven zoo veel als wij kunnen.

Wij hebben zoo doende, men vergeve mij de vergelijking, eenigermate gehandeld, even als een scholier die een reeds voor eene andere school gemaakt opstel overschrijft, in stede van op nieuw een opstel te vervaardigen.

Het ware beter geweest eerst rond te zien, na te gaan hoedanig in het algemeen de loop der ontwikkeling eener maatschappij is en wat in het bijzonder voor de Javasche maatschappij wordt vereischt.

Hoe minder ontwikkeld een volk is, hoe minder behoefte het aan algemeene wetten heeft en hoe minder geschikt het daarvoor is.

Dit is wel te verklaren. In zulke maatschappijen bestaat nog geen gemeenschappelijke band, die slechts door veelvuldige wrijving van gedachten wordt verkregen.

Slechts die volken der oudheid, bij welke het openbare leven krachtig was ontwikkeld, hadden goede wetten en slechts zij konden die hebben.

In minder ontwikkelde maatschappijen zonder openbare beraadslagingen, worden slechts een aantal groepen, familiën, gemeenten, kleine rijkjes gevonden, die onderling weinig gemeenschappelijke belangen hebben.

Neem ons bestuur op Java weg en de geheele maatschappij valt als zand uiteen.

Ook om deze reden is het zoo noodzakelijk, daar een krachtig bestuur te hebben.

Iedere gemeente op Java staat op zich zelf. Er zijn welligt geen twee gemeenten, die volmaakt dezelfde wijze van landbezit, gewoonten enz. hebben.

Het landbezit vooral is veelvuldig gewijzigd naar plaatselijke omstandigheden of het goedvinden der ingezetenen, die daarbij dikwerf met veel oordeel te werk gaan. Zoo worden bijv. in een dorp, waar de gronden allen even goed zijn, deze voor langen tijd gelijkmatig onder de landbouwers verdeeld, omdat deze geen belang in het verwisselen hebben. Maar daar waar de gronden veel in hoedanigheid verschillen, wil ieder op zijne beurt ook van de beste gronden genieten. Dit zijn slechts twee voorbeelden, die nog veelvuldig kunnen vermeerderd worden.

Bij de kultuurwet is getracht zoo veel mogelijk aan de

ingezetenen vrijheid te laten; maar hoe men het ook overlegge, men zal hier geen wet kunnen maken, die niet de vrijheid der ingezetenen aanmerkelijk zal beperken.

Het komt mij voor, dat bij de kultuurwet uit het oog is verloren, dat door wetten geen toestanden kunnen worden geschapen, maar dat wetten slechts te pas komen om aan eene behoefte in regeling te voorzien.

Nu hebben wij wel in dit geval op ons de moeite willen nemen, om voor den Javaan te denken en te verklaren, dat hij behoefte aan eene eigendomswet heeft; maar ik geloof, dat het voor den Javaan dienstiger zoude zijn, indien wij eerst beproefden, hem op onze wijze te laten denken; hij zal dan wel zelf om de wetten vragen, die hij noodig heeft.

Het beste middel om voor den inlander bruikbare wetten te verkrijgen, zou zijn, om die in de inlandsche talen te ontwerpen en vast te stellen en eene hollandsche vertaling er bij te voegen.

Taal, zeden, gewoonten en maatschappelijke behoeften van een volk staan toch tot elkander in het naauwste verband.

Het is niet mogelijk wetten, reglementen en bepalingen uit de rijke, zich steeds volmakende nederlandsche taal in eene inlandsche taal over te brengen, evenmin als het doenlijk zou zijn in eene onzer letterkundige kransen in het maleisch te redetwisten.

Ik zoude van meening zijn, dat de hoofden ten minste de bepalingen, welke zij dienen na te leven, behooren te kunnen verstaan.

Hebben zij het eens zoo ver gebragt, zoo zullen zij zelve welligt het eerst de behoefte aan eene rijkere taal leeren gevoelen; want zij zullen dan eerst inzien, hoe ontoereikend hun eigen taal is. Zij zullen op die wijze welligt het eerst er toe komen, uit eigen beweging hollandsch te leeren.

Dit alles is eene zaak van tijd; is men echter eens op den regten weg, zoo gaat alles veel spoediger, dan vooraf had

kunnen vermoed worden. Zoo wij tot dusver niet verder gevorderd zijn, — het was alleen, omdat wij den regten weg nog niet hebben gevonden. Wij wisten niet, of gaven er ons geen rekenschap van, hoe wij het moesten aanleggen, om dien te vinden.

Wetten, of algemeene verordeningen, zullen in Indië vooreerst wel slechts voornamelijk voor de regering en voor de europesche maatschappij noodig zijn.

De inlandsche maatschappij heeft er behoefte aan om bestuurd te worden; — daarvoor zijn weinig bepalingen, waarvan wij bovendien vermoedelijk reeds ruimschoots zijn voorzien, voldoende. Uit ondervinding is dit reeds genoegzaam gebleken.

Hoofdstuk VIII.

„Hoe hebt gij, die een lid der indische regering zijt geweest, haar zoo allerhevigst knnnen aanvallen en uitkleeden?"

Heb ik dat wel gedaan? Doe mij het genoegen het Ve hoofdstuk van mijn opstel nog eens na te lezen.

Tot punt van vergelijking heb ik gekozen eene stoommachine, het zinnebeeld eener wel geregelde kracht en ik heb de werking daarvan nog verlamd.

Dat beeld is voorzeker niet bijzonder opwekkend of hartstogtelijk. In veel hoogere mate was ik dit, op den naderenden storm en de voorteekenen daarvan wijzende.

Ik heb niets gedaan, dan eene zeer kalme beschrijving van den werkelijken staat van zaken te geven, daarbij aan de personen alle eer gevende, die hun toekwam.

Maar juist die kalmte maakte mijne beschrijving zoo verpletterend.

Gij waandet een levende te zullen zien en ik trok het gordijn weg, dat u een lijk liet aanschouwen.

Deze beschrijving alleen noodzaakt u, te doen, wat voor

Indie noodig is; — het regeringsreglement op betere en ruimere schaal te herzien.

Welk eerlijk en bekwaam man zal de betrekking van gouverneur-generaal willen aanvaarden, wetende dat hij magteloos is, daarin werkzaam te zijn tot eigen voldoening en ten nutte van het algemeen, zoo als hij dit wenscht en regtmatig moet verlangen, dit te kunnen doen?

Het zij mij vergund bij deze gelegenheid op een gevoelen te wijzen, dat door velen wordt omhelsd, maar dat mij toeschijnt een dwaalbegrip te zijn, althans op de wijze zoo als het wordt voorgedragen.

Zij verwachten uitkomst en redding van eenen gouverneur-generaal, toegerust met bekwaamheden, zoo als die welligt nog maar in één man, in Washington, zijn vereenigd gevonden.

Zij bedenken niet, dat zulke menschen niet te vinden zijn.

Had Washington in het tegenwoordige Nederland geleefd, hij zoude welligt zijn gebleven een landmeter, hoogst geacht door zijne omgeving, maar daar buiten weinig bekend.

Washington heeft alleen kunnen worden, wat hij was, omdat hij gelegenheid had zijne gave onder moeijelijke omstandigheden te ontwikkelen, omdat hij, door geen lastige wetten en reglementen beklemd, zich vrij konde bewegen en omdat hij door vrije landgenooten werd ondersteund.

Er is een beter middel aan de hand te geven.

Geef aan de regering van Indie eene zoodanige inrigting, dat een bekwaam en eerlijk man kan begeeren aan het hoofd daarvan te staan uit geoorloofde eerzucht, — niet om geldbejag, maar om in die betrekking nuttig werkzaam te zijn en zich daardoor een naam te verwerven.

Geschiedt dit, zoo behoeft er geen vrees te bestaan, dat geen bekwame gouverneur-generaals zullen worden gevonden.

Het is hoogelijk af te keuren, dat de gouverneur-generaal thans genoodzaakt is er op bedacht te zijn van zijne bezoldiging genoeg over te leggen, ten einde in het moeder-

land terug gekeerd, in onbekrompen omstandigheden, beantwoordende aan den hoogen rang, dien hij bekleed heeft, te kunnen bestaan.

De gouverneur-generaal behoort in Indie zich van uiterlijken luister te omringen, dien de oosterling, van eenen vertegenwoordiger des konings verlangt.

Hij behoort in geenen deele de inlandsche vorsten daarin na te volgen, maar hij kan volstaan met een behoorlijk ceremoniëel in europeschen geest, aan zijnen rang volgens europesche begrippen beantwoordende.

Dat ceremoniëel moge zeer lastig, soms in hooge mate bezwaarlijk zijn voor mannen, die nederig en wijs genoeg zijn, om voor hun persoon daarvan afkeer te hebben — het is een offer, dat aan den staat behoort gebragt te worden.

Maar deze behoort dan ook te zorgen, dat de gouverneur-generaal zich in het dagelijksche leven vrij kunne bewegen, hetgeen thans door de bouworde van het hotel te Batavia en zelfs van dat te Buitenzorg niet mogelijk en inderdaad een groot bezwaar is.

Ook in den ambtelijken werkkring van den gouverneur-generaal is verandering noodzakelijk.

De gouverneur-generaal is thans in den vollen zin des woords bureaulist, die, zoo hij niet eene buitengewone gave heeft om vlug te werken en met een oogopslag te erkennen wat onder eene groote menigte stukken, die hij niet in staat is allen te lezen, zijne aandacht waardig is, onder den last moet bezwijken of tot eene voor de dienst hoogst nadeelige vertraging in de afdoening der werkzaamheden en eenen niet meer aan te zuiveren achterstand aanleiding geven.

Thans ontvangt de gouverneur-generaal dagelijks wagenvrachten met stukken, — dit is letterlijk waar — die hij — dit spreekt van zelf — niet allen naauwkeurig kan onderzoeken.

Hij behoeft dit ook niet te doen, maar toch geeft het vlugtig inzien, het paraferen en teekenen van zulke stukken,

werk genoeg, waardoor een kostbare tijd wordt weggenomen, die beter aan belangrijke zaken zou kunnen worden besteed.

Een gouverneur-generaal behoort den tijd te hebben, om over groote zaken rijpelijk na te denken. Veel inspanning van den geest is slechts mogelijk, wanneer zij van afwisseling vergezeld gaat; sommigen hebben daarbij behoefte aan veel ligchaamsbeweging. Het sterkste voorbeeld hiervan was welligt Napoleon I, die geheele dagen kon op en neder wandelen, wanneer hij groote plannen had uit te voeren.

Een gouverneur-generaal behoeft nu wel geen Napoleon te zijn, — het is gelukkig voor de menschheid, dat zij slechts zelden aan zulke mannen behoefte heeft, — maar het kan toch soms zijn nut hebben in groote zaken ook het kleine te betrachten en omgekeerd in kleine zaken aan groote een voorbeeld te nemen.

De gouverneur-generaal moet voorts regeren; hij behoort, even als de HH. du Bus de Gisignies, van den Bosch en Baud, welligt ook nog eenige hunner opvolgers, gedaan hebben, de teugels van het bewind zelf in handen te kunnen nemen; hij moet zich met de hoofden van het algemeen en met die van het gewestelijk bestuur zoo veel mogelijk zelf in aanraking stellen, hen van zijnen geest en van zijne inzigten doordringen en daardoor leven en eenheid in de werking der regering weten te brengen, wat hem thans, ook met de meeste bekwaamheid en den besten wil, ondoenlijk is.

Slechts door wisseling van denkbeelden is het mogelijk elkander te verstaan en tot overeenstemming te geraken. In tien minuten sprekens kan meer worden afgedaan, dan in weken en maanden schrijvens.

Thans is het voor den gouverneur-generaal eene zeer moeijelijke en teedere aangelegenheid, met ambtenaren en nog meer met particulieren over zaken te spreken.

Dit kan toch bezwaarlijk geschieden, zonder het een of

andere bepaalde gevoelen te uiten, waarop de gouverneur-generaal dan later, door een advies van den Raad van Indie of van eene andere autoriteit, die de zaak grondiger heeft kunnen onderzoeken en beoordeelen, kan genoodzaakt worden terug te komen, hetgeen alsdan oorzaak is, dat hij in verdenking komt van weifelend of zwak te handelen.

De gouverneur-generaal dient de leiding der zaken zelf in handen te nemen, het eenige middel om goed op de hoogte daarvan te komen.

Wat hij niet zelf geheel kan overzien, behoort aan andere autoriteiten te worden overgelaten, naar welke belanghebbenden moeten worden verwezen.

De gouverneur-generaal behoeft alsdan niet meer, zoo als thans, iedereen, dikwerf voor de onbeduidendste zaken te woord te staan.

Ook de hoofdambtenaren in Indië zijn thans op eene in der daad ongeoorloofde wijze met werk overladen. Het noodzakelijke gevolg hiervan is, dat, om geen achterstand te bekomen, zeer overhaast moet gewerkt worden.

Overhaast werk kan geen goed werk zijn; van daar dat het voor sommigen, die trouw en met ongelooflijke inspanning hun pligt deden, die zelfs met groote bekwaamheid en vlugheid konden werken, uiterst hard was hier aan zeer harde en daarenboven geheel scheeve beoordeelingen te zijn blootgesteld geweest.

Het is ongelooflijk, maar toch ligt door bewijzen te staven, welke onkunde hier, door anders uitstekende mannen, in de beoordeeling van indische zaken is aan den dag gelegd.

Zeer teregt wordt geijverd tegen het bovenmatig inspannen van trekdieren en wordt dit als mishandeling veroordeeld.

Opzettelijk heeft de regering voorzeker de ambtenaren in Indië niet willen noodzaken, om zich te overwerken; dit was slechts een natuurlijk gevolg van eene verkeerde organisatie.

Maar ik hoop, dat het voldoende zal zijn op het bestaan van het gebrek te wijzen, om het te doen verbeteren.

En wat de staatslieden hier betreft — ook zij hebben voorzeker de indische ambtenaren niet opzettelijk verguisd; — maar toch zoude ik wenschen hun in overweging te geven, alvorens zij weder over indische zaken oordeelen, hunnen bijbel open te slaan en daarin met aandacht te herlezen: Mattheus, hoofdstuk VII, vers 1 en 5.

Ook in andere zaken kan dit zijn nut hebben.

Ook in groote zaken komt men het verst door de lessen, in de jeugd genoten, te betrachten, zoomede door de eenvoudige regelen na te leven, welke de gezonde zin van het volk als juist heeft erkend.

Het gezegde: „weinig, maar goed werk," verdient ook in de staatsdienst toegepast te worden.

Ik bedoel hiermede geenzins, dat ambtenaren niet veel zullen werken.

Niets is heilzamer voor de gezondheid, dan den geest in te spannen. Geschiedt dit slechts met de noodige voorzorg, zoo zal die inspanning niet ligt worden overdreven. Doe niet meer dan noodig is voor het doel dat gij bereiken wilt en dat binnen het bereik uwer krachten ligt; maar leg u daarop ook met alle magt toe en gij zult het veel verder brengen, dan gij immer voor mogelijk zoudt gehouden hebben.

Aan de ambtenaren behoort daarom zooveel mogelijk noodeloos of onnoodig ingewikkeld werk te worden bespaard.

Groote bezuinigingen kunnen hierdoor in Indië worden verkregen.

Hoofdstuk IX.

„Gij zegt, dat de toestand zoo gevaarlijk is. Ik kan dit niet gelooven; er bestaat hoegenaamd geen waarschijnlijkheid, dat een opstand spoedig zal uitbreken. Het beroep op Sicilie en op Mithridates kan niet opgaan; de toestanden zijn niet gelijk."

Ik stem dit volkomen toe. Had ik vrees gekoesterd voor dadelijken opstand, ik zou uwe ongerustheid en het gevaar nimmer hebben willen vergrooten.

Maar juist, terwijl er hoegenaamd geen dadelijke ongerustheid, noch vrees voor gevaar, hier te lande bestaat, wil ik u waarschuwen, opdat gij verstandiger zult zijn, dan andere volken, die blindelings in hun ongeluk zijn geloopen, doch dit met meer overleg hadden kunnen voorkomen.

De Franschen en Romeinen van dien tijd hadden waarschijnlijk wel eenig vermoeden van het gevaar, dat hun boven het hoofd hing, maar het noodige beraad ontbrak hen, om bij tijds de vereischte maatregelen van voorzorg te nemen.

Hoe is het gegaan met de beide fransche omwentelingen van 1830 en 1848?

De Franschen konden toen reeds de ervaring door de eerste groote omwenteling verkregen benuttigen; iedereen gevoelde dan óok dat er gevaar was, sommigen zelfs voorspelden ten duidelijkste wat later gebeurd is; — toch wisten degenen, die aan het bestuur waren, niet het gevaar te keeren, hoewel dit volgens het oordeel van velen in hunne magt had gelegen.

Een gelijk onheil dient Nederland zich in zijne koloniën te besparen door voorzigtigheid en beleid, de ons boven anderen eigen nationale deugden.

Hoofdstuk X.

„Geef ons meer bepaaldelijk op, wat gij voor Indië wenscht gedaan te hebben."

Over eigenlijk Indische onderwerpen te schrijven, acht ik op dit oogenblik overbodig. Wie op de hoogte daarvan wenscht te komen, dient de moeite te nemen, te lezen, wat er over geschreven is en hij moet oordeel genoeg hebben, om het goede er uit te vinden.

Die moeite kan ik niet voor anderen nemen, noch staat het in mijn magt anderen dat oordeel te geven.

Maar de taak is bijzonder gemakkelijk gemaakt door een aantal voortreffelijke geschriften. Eenige daarvan zijn nog zeer onlangs verschenen; — de aandachtige lezing daarvan kan ik niet genoeg aanbevelen.

Maar toch, wie niet met oordeel weet te lezen, wie er niet zelf bij weet te denken, wie door het lezen niet gewekt wordt tot onderzoek en tot het vragen van oplossing van hetgeen onduidelijk schijnt, — wie dat niet doet, of niet weet te doen, zal van die geschriften weinig nut trekken. Hij zal meer voldoening smaken door het lezen van meer onderhoudende, ligter te vatten schrijvers.

Maar wie de moeite van het lezen schuwt, kan veel nut trekken uit de mondelinge verhandelingen in een bekend genootschap, die in den laatsten tijd meer en meer aan belangrijkheid hebben gewonnen.

Wil Nederland voor Indië nuttig zijn, zoo behoort hier de kennis van indische zaken meer en meer algemeen en grondiger te worden. Dit kan slechts in hooge mate nuttig zijn, mits men er zich van onthoude Indië van hier uit in de bijzonderheden te willen besturen en zich onthoude van de ijdele pogingen, om van hier uit toestanden in het leven te willen roepen, die zich slechts langs natuurlijken weg geleidelijk kunnen ontwikkelen en tijd vereischen voor een duurzamen groei.

Hoofdstuk XI.

„Geef ons een ontwerp, waardoor ons uwe bedoeling duidelijker wordt."

Dit kan ik u niet geven, ja al konde ik het doen en al ik had het ontwerp op mijne tafel gereed liggen, — ik zoude het verscheuren.

Wij leven niet meer in de tijden van Solon en Lycurgus, toen een enkel man als wetgever voor een klein, maatschappelijk nog weinig ontwikkeld volk konde optreden.

Thans kan eene goede wet slechts door de medewerking van velen, van de kundigste mannen in verschillende vakken van wetenschap, worden ontworpen.

Alleen die arbeid kan vrucht voortbrengen, die door eigen inspanning is verkregen; daartoe behoort ieder het zijne bij te dragen; het volk door over zijne belangen na te denken en tot beter inzigt omtrent onze koloniale toestanden te geraken, de volksvertegenwoordiging door, met ter zijde stelling van onedele hartstogten, den minister in gemeen overleg te steunen en de minister door toe te geven aan hetgeen de wil van het volk en het algemeen belang overeenkomstig eigen overtuiging en inzigten van hem vorderen.

Eerst dan is een goed regeringsreglement voor Indië te verkrijgen.

Hierin is ook de verklaring te vinden, waarom ik, die aanvankelijk niets beoogde, dan uwe aandacht te vestigen op de noodzakelijkheid dier herziening, en na mondelinge en schriftelijke wisseling van gedachten en na rijper nadenken, begrepen heb dat het doel niet te bereiken was, zoo ik niet trachtte door buitengewone middelen uwe aandacht op mij te vestigen, om daardoor beter in staat te zijn op uw zedelijk gevoel te werken.

Ik nam daartoe de eerste aanleiding, die zich voordeed, te baat.

De hooggeplaatste staatsman, die mij die gelegenheid heeft gegeven, zal mij dit nu wel willen vergeven en welligt erkennen, dat in dit geval, bij uitzondering, het doel het gebezigde middel wettigde.

Het fundamenteele gebrek van het tegenwoordige regeringsreglement voor Indië is, dat het een compromis is tusschen twee partijen, waarvan de eene ongaarne losliet, wat zij niet konde houden, de andere niet verkreeg wat zij wenschte.

Men dacht een wapenstilstand te hebben gesloten, maar de strijd brak weldra weder los met meer hevigheid dan vroeger.

Van daar dat het reglement een strijd van beginselen bevat, die nimmer tot eene goede oplossing is te brengen.

Een goed reglement voor Indië kan slechts worden verkregen door de welgemeende zamenwerking der verschillende partijen.

Het zal vermoedelijk weinig bezwaar hebben daartoe te geraken, wanneer het mogelijk is, waaraan ik niet twijfel, eene bevredigende oplossing der finantiëele kwestie te verkrijgen.

Hoofdstuk XII.

„Gij valt de comptabiliteitswet aan. Wat wilt gij in de plaats stellen?"

Die wet heeft haar bestaan te danken aan den wensch, om hier te lande de beschikking over de indische finantien te hebben, ten einde tegen overdrijving van uitgaven te kunnen waken.

Dit doel op zich zelf is voorzeker niet te wraken, maar ik betwijfel of het zal bereikt worden, ja ik vrees, dat het tegendeel het geval zal zijn.

De indische regering wordt nu ontheven van alle verantwoordelijkheid voor de indische begrooting; zij is slechts comptabel ambtenaar, met eene eenigzins ruime bevoegdheid.

Het is voortaan hare taak om te trachten zooveel mogelijk van den minister en van de wetgevende magt voor Indië gedaan te krijgen.

De zorg voor een zuinig beheer rust niet op haar. Zij moet slechts trachten met het haar toegestane geld zoo goed mogelijk rond te komen. Doet zij dit, zoo heeft zij er geen dadelijk belang bij in de onderdeelen de meest mogelijke zuinigheid te doen betrachten.

Hare stelling in dit opzigt is eenigermate te vergelijken met die van een zoon op eene academie.

Nu moge zulk een zoon zeer geregeld en ingetogen leven, hij zal toch altijd veel meer uitgeven dan een student, die bij zijne studien nog door eigen inspanning den kost moet verdienen, zoo als soms voorkomt.

De wetgevende magt kan de juistheid der aanvragen niet in de bijzonderheden beoordeelen; — zij zal dikwerf in het blinde moeten schrappen, dan wel ongaarne en half overtuigd moeten toegeven aan de eischen der indische regering, — welke eischen in den regel zoodanig zullen zijn toegelicht, dat hare noodzakelijkheid hier moeijelijk op afdoende gronden kan worden betwist.

Wil men eene zuinige regering in Indie hebben, zoo dient zij ook de volle verantwoordelijkheid voor de indische finantien te hebben, maar haar dan ook tevens de verpligting te worden opgelegd om aan het Moederland bij te dragen, wat dit vooreerst nog niet kan ontberen en wat in het bijzonder voor Indie wordt uitgegeven, — zoo als een groot deel der kosten voor de marine.

In Indie kan veel worden bezuinigd; vooreerst door vermindering van schrijfwerk — ieder letter toch die op het papier wordt gezet kost geld; maar nog meer door voor de buitenbezittingen een gezonder beginsel aan te nemen, namelijk dat ieder bezitting hare kosten van beheer moet goed maken.

Dit zal niet in eens kunnen geschieden; daartoe behoort tijd. Maar al dadelijk kan er toe worden overgegaan, aan ieder buitenbezitting een meer zelfstandig bestuur en daardoor de mogelijkheid van ontwikkeling te verzekeren en voor ieder eene afzonderlijke begrooting vast te stellen.

Voor de indische finantien behoeft alsdan geen vrees te worden gekoesterd. Bij een oordeelkundig beheer kan Indie nog ruimschoots in de noodige uitgaven voorzien en ook nog eenen rentelast voor vroeger of later welligt te maken schuld dragen.

Hoofdstuk XIII.

Over eenige punten, welke meer in het bijzonder de aandacht verdienen te trekken bij de vaststelling van een nieuw reglement op het beleid der regering.

Vrij algemeen is het beginsel aangenomen, om hier te lande regelingen in groote trekken vast te stellen en aan het indisch bestuur de uitvoering in de bijzonderheden over te laten.

Het komt mij voor dat dit beginsel in strijd is met de gezonde rede en de ervaring.

Om eene zaak in de hoofdtrekken goed te kunnen regelen is eene naauwkeurige kennis der bijzonderheden een onmisbaar vereischte.

Een officier, die niets anders heeft gedaan, dan zijn vak te bestuderen, zal bezwaarlijk daarmede kunnen volstaan, om een goed generaal te worden. Deze dient de dienst en wat de soldaat behoeft in het klein te kennen.

Om een bruikbaar regtsgeleerde te worden is het doorloopen der advocatuur een eerste vereischte.

Om voor Indië goede regelingen te maken, verder gaande dan de algemeene organisatie van het hoofdbestuur, dient men in Indië te zijn en uit ervaring kennis te hebben van hetgeen voor de regeling wordt vereischt

Volgens de comptabiliteitswet zullen de hoofdstukken der begrooting in Nederland in het groot worden vastgesteld.

Wat zal dit helpen? Om te bezuinigen, moet met de kleine posten worden begonnen.

Het is dus te wenschen, dat de wetgevende magt hier zich bepale tot die regelingen, welke door de ondervinding gebleken zijn te voldoen en voor zoo ver nieuwe regelingen betreft, tot die zaken, welke hier reeds genoeg bekend zijn, om zonder gevaar van mistasting beoordeeld te kunnen worden.

Dikwerf worden der Kamer aangeboden afschriften van

overeenkomsten, welke door de indische regering met inlandsche vorsten zijn gesloten.

Deze kontrakten worden opgemaakt volgens een door de indische regering in overleg met het opperbestuur vastgesteld model.

Zij bevatten bepalingen tot wering van zeeroof, van slavenhandel, tot bevordering van handel en nijverheid, die op zich zelf niet te wraken zijn en bij de lezing den besten indruk moeten maken.

En toch, niettegenstaande de beste bedoelingen, kunnen veel van de gesloten kontrakten bezwaarlijk anders worden genoemd dan een uitvloeisel van misbruik van magt en van miskenning der regten en begrippen der inlandsche vorsten.

De kontrakten zijn gesteld in het nederduitsch; de maleische vertaling is voor velen onverstaanbaar.

Velen zijn tot die kontrakten niet dan met grooten tegenzin, als het ware gedwongen, toegetreden.

Welk heil is daarvan te verwachten? Wie tegen zijn wil tot iets is genoodzaakt, zoekt zich bij de eerste gelegenheid daaraan te onttrekken.

In enkele gevallen is het zelfs gebleken, dat de inlandsche hoofden, die de kontrakten hadden geteekend, eene veel mindere magt over de bevolking hadden, dan wij veronderstelden, en dat zij zich hadden verbonden tot iets, waarvan zij geen begrip hadden.

Zullen die kontrakten vrucht dragen, zoo behoort regel te zijn, dat de inlandsche vorsten volkomen uit vrijen wil toetreden; dat de ambtenaren, die deswege met hen overeenkomen, wel naar eene algemeene instructie handelen, maar niet meer aan vaste modellen worden gebonden; dat zij de ontvangen voorschriften naar eigen oordeel kunnen toepassen.

In een land als Indië, waar de toestanden zoo ver uiteen loopen, waar honderden volkstammen en talen worden gevonden, waar zeden en gewoonten hemelsbreed verschillen, moet, zoo veel maar immer mogelijk is, aan het vrije oor-

deel der ambtenaren overgelaten en dit op doelmatige wijze geleid en ontwikkeld worden.

In stede van dit te doen, het gouvernementale kleed voor Indië, dat in de laatste jaren zeer veel is vooruit gegaan, te verwijden, hebben wij het, onwetend, in een steeds naauwer keurslijf van wetten, reglementen en bepalingen willen dwingen; eene zeer gevaarlijke proefneming, die, zoo wij op dien weg voortgaan, noodzakelijk tot eene geweldige scheuring van het keurslijf moet leiden.

Het laatste punt waarop ik uwe aandacht wensch te vestigen is de slavernij. De wettelijk erkende slavernij is bij art. 115 van het regerings-reglement afgeschaft; voor de geregistreerde slaven is behoorlijke schadeloosstelling gegeven.

Maar bij dat reglement is geheel over het hoofd gezien, dat op de buitenbezittingen, in min of meer aan ons onderworpen landen en rijken, nog vele duizende slaven leven, die nimmer bij de wet zijn erkend, omdat wij ons met het bestuur dier landen nog maar zeer weinig hebben kunnen en mogen bemoeijen.

Deze zaak geeft thans aanleiding tot veel moeielijkheden.

Het zal noodig zijn hierin nader bij de wet te voorzien.

Hoofdstuk XIV.

Op mijne beurt vraag ik aan hen, die mijn opstel wel hebben willen lezen, of hen de strekking van den paragraaf van de opium en de opiumpacht, bladz. 55, *wel duidelijk is?*

Ik betwijfel dit; eene nadere verklaring der onder scherts verborgen waarheid zal noodig zijn.

Wat de opium zelf betreft, zoo heb ik er op willen wijzen, dat de opium, even als bij ons de sterke drank, bij andere volken weder iets anders, volgens een voor velen duistere natuurwet, een opwekkend en tevens bedwelmend en, in overmate genuttigd, verdoovend middel is; — een dier

middelen, waaraan bijkans ieder volk behoefte heeft; die het verderfelijkst zijn voor de minst ontwikkelden en minst beschaafden en minder schadelijk worden naarmate degenen, die er van gebruik maken, beschaafder of ook minder bedorven zijn en daardoor de verkeerde hartstogten in bedwang weten te houden; — terwijl het voor de meest beschaafden een middel is van versterking en van een niet onedel en fijn genot, dat de Schepper wel aan onze zinnen heeft willen schenken tot vergoeding der vele zwakheden, waaraan deze onderhevig zijn.

Doch ook de minder beschaafde kan, zoo hij slechts matig weet te zijn, in dat genot ongestraft deelen, naarmate van zijn vermogen.

Ik heb betoogd, dat het een ijdel streven is, zich tegen den gang der natuur, tegen den wil des Scheppers, te willen verzetten; maar dat het eenige werkzame middel daartegen is te zoeken in vermeerdering van stoffelijke welvaart en in zedelijken invloed, terwijl de staat als zoodanig slechts kan trachten het kwaad door doelmatige regelingen te temperen.

Voorts heb ik aangetoond hoe het verzuimen der lessen, welke ieder brave moeder aan haar kind leert, in eenen staatsman, die deze in zijne betrekking miskent, evenzeer wordt gestraft, als in den burger die dit in het dagelijksche leven doet; dat de edelste, de braafste, de bekwaamste mannen daardoor van de eene dwaasheid in de andere kunnen vervallen.

Zou er ook niet uit kunnen worden afgeleid, dat de inlander het ons veelal in slimheid afwint, maar dat wij onze kracht moeten zoeken in regt en waarheid, in de zuiverheid onzer beginselen?

Eindelijk zult gij welligt met mij instemmen, dat er geen schande in gelegen is, eerlijk te bekennen, dat men gedwaald heeft en met behulp van anderen tot betere inzigten is gekomen.

Mag ik nu ook een verzoek doen?

Het is dit, om zelve de oplossing te zoeken van twee brieven, welke ik in een dagblad heb geplaatst en die zoo veler aandacht hebben getrokken.

Zoowel de zedekundige, als de staatsman, kan er welligt zijn nut uit trekken.

Hoofstuk XV.

„Hoe kunt gij aan den koning, een sterfelijk man, die voor dwalingen vatbaar is, het opperbestuur der kolonie willen opdragen?"

Weet gij, lezer, wat de vlag is? de vlag, een stuk driekleurige stof?

Weet gij het niet? zoo vraag het aan den zeeman, vraag het aan den krijgsman, die onder haar gestreden heeft; vraag het aan hem die den vaandeldrager met het dierbare pand in de stuiptrekkende hand den laatsten snik heeft zien geven; vraag het aan hem, die, onder de heete luchtstreek levende, daarin gezien heeft het zinnebeeld van alles wat hem aan gindsche zijde van den oceaan lief en dierbaar is. — Dan zult gij het weten.

Maar weet dan ook, dat zoo lang gij het besef hebt van hetgeen de vlag voor u moet wezen, uwe vrijheid geen gevaar kan loopen.

Wilt gij weten wat een constitutioneel koning, wat een constitutioneel minister is? — Gij kunt het in uwe boeken lezen, maar beter kan het u welligt zeggen het een of ander Lid uit den Raad van Indië — er zijn verscheiden thans in uw midden — dat jaren lang manmoedig tegen den Minister heeft gestreden — en dit met vrijmoedigheid en waardigheid konde doen, omdat beiden volgens hunne inzigten hun pligt deden; — maar die steeds eerbiedig het hoofd heeft gebogen voor de bevelen des konings, en liever zijn ontslag zou hebben gevraagd, dan daaraan niet te gehoorzamen.

Weet gij wat een vorst is uit het huis van Oranje?

Vraag het aan het volk, dat, eenvoudig van harte, niet vergeet, dat het door onverbreekbare banden van dankbaarheid daaraan verbonden is.

En ik — ik stel mij onder de bescherming van die vlag, van dien koning, van dien vorst.

Ik roep daarbij in de hulp van allen die den moed hebben, om kruipen — laagheid; onedele bedoelingen — gemeenheid; valsche betichtingen — laster; geveinsdheid — huichelarij te noemen; van allen, die tegenover elk en een iegelijk bescheiden, maar fier het hoofd omhoog houden en ronduit voor hunne meening uitkomen kunnen; tot allen die zich in den strijd durven wagen en het zich niet tot oneer rekenen, in een hun persoonlijk onbekenden courantier een mensch te zien en zich, op eigen kracht vertrouwende, met hem te meten; tot allen die, niet naar aan de zaak vreemde bedoelingen gissende, weten te lezen wat er geschreven staat.

Hen roep ik ten strijde als bondgenooten, om mij te steunen en zoo noodig teregt te wijzen in de taak, die mij als mensch, door mijnen pligt, zoo als ik dien opvat, is opgelegd en waarin ik als mensch kan falen.

Ik vraag de hulp van allen voor wie godsdienst en zedelijkheid geen ijdele klanken zijn, maar vooral vraag ik die van alle brave moeders, die hunne zonen tot eer en deugd willen opleiden, van ieder zuster, die in haren broeder den man wil bewonderen.

Hoofdstuk XVI.

„Onnoozele wat begint gij," hoor ik mij met ontzetting toeroepen, „weet gij wat gij doet? Gij predikt oproer en valt, zonder het welligt zelf te weten onze ministers, onze kamers, de eerste mannen in het land aan."

En ik antwoord: „onnoozelen! gij vergist u."

Met uwe staatkunde heb ik niets te doen. Zoo men mij daarin betrokken heeft, door mijne regten als burger en mensch te miskennen, ik vergeet niet: „geeft den keizer wat des keizers is."

Ik eerbiedig in onzen eersten minister een man van groote gaven, zoo als Nederland geen tweeden heeft; in onzen Minister van Kolonien een man, in zijne ambtsbetrekking bezield van zeldzamen ijver voor hetgeen hij pligt en goed acht.

„Maar," hoor ik mij toeroepen, „dat moge waar zijn, maar gij ziet hunne gebreken over het hoofd, gij zelf erkent dat de Minister van kolonien op een verkeerden weg is."

In geenen deele ontken ik, dat even als ieder mensch, zoo ook ieder staatsman zijne gebreken heeft; maar voor u is het van veel meer nut den balk in uwe eigene oogen te zien, dan steeds te vallen op hetgeen de meesten onder u niet eens in staat zijn te begrijpen.

Gij verbeeldt u, dat een minister alvermogend is, maar vergeet dat in een constitutionelen staat een minister onbestaanbaar is, zoo hij niet uit overtuiging de voorstander is van het gevoelen der meerderheid.

Wilt gij hebben, dat hij van overtuiging veranderende en juister inzigten aannemende, niet zal aftreden, begin dan zelf eerst tot juister inzigt te komen.

Een minister heeft, even als ieder mensch in het dagelijksche leven, maar in veel grootere mate, steun van anderen noodig. Zoo zij, die zich voor de besten houden, hem die steun weigeren, moet hij die dan niet bij anderen zoeken?

Vraag u zelven eens af hoe gij degenen onder u hebt bejegend, die het waagden hem tegen uwen wensch te ondersteunen?

Neem eene les aan een naburig land, waar een der edelste mannen, een hoog begaafd schrijver, door zijnen aanhang ten verderve werd gesleept en het land al de rampspoeden eener omwenteling moest doorstaan.

„Maar onze kamer — die zult gij toch ten minste niet

willen verdedigen? Gij hebt zelf hare handelingen hevig gegispt."

Lezer, ik geloof getoond te hebben, dat ik u niet ontzie, — maar zoo min kan ik toch niet van u denken, dat ik zou mogen veronderstellen, dat gij juist de minst brave, de minst bekwame mannen naar de kamer zoudt hebben gezonden, om u te vertegenwoordigen.

Mogt gij dit in der daad hebben gedaan — ik kan dit niet beoordeelen — zoo maak dit onder u zelven uit.

Maar ik zou denken, dat, zoo onze kamer in uwe oogen niet beter voldaan heeft, er juist geen behoefte aan was, dat zij dit deed; maar ik ben verzekerd, dat zij hare roeping getrouw zal weten te zijn, wanneer het vaderland het eischt.

Zal ik trachten u het verschil tusschen uwe en mijne wijze van denken en handelen duidelijk te maken?

Gij begint, als groote staatslieden die gij zijt — ik heb daar allen eerbied voor — van boven en houdt u slechts met ministers en kamers bezig.

Maar ik, als een eenvoudig man, begin zeer bescheiden van beneden; ik laat de staatslieden staatslieden zijn en er zich uit redden zoo goed zij kunnen; ik ben bescheiden en verlang van u niets meer, dan dat ieder voor zijn bescheiden deel zijn pligt doe.

En gij zult zien tot welk een alles medeslependen stroom die enkele druppels zullen aangroeijen!

Hoofdstuk XVIII.

AAN DEN LEZER!

Ook nu zult gij opzien en vragen, met wien heb ik te doen? Is het wel een gewoon man, die zoo schrijft en handelt.

Ik wil trachten u dit duidelijk te maken.

Het doel, dat ik mij van den beginne af aan heb voorgesteld was:

Om met alle middelen welke den staatsburger geoorloofd zijn, verbetering in ons koloniaal beheer te verkrijgen en daardoor Indië voor het Moederland en allen die daarbij belang hebben, dus ook voor mij en de mijnen, te behouden.

Ik besloot in die taak geheel op eigen krachten te vertrouwen, zoomede op regt en op waarheid.

Ik heb geen stap gedaan, waarvan ik niet aan ieder rekenschap kan geven, geen woord gesproken, geen letter op het papier gezet, die niet, zonder nadeel voor mij of voor de zaak, welke ik voorsta, kunnen geopenbaard worden.

Men wachte zich echter met onzuivere bedoelingen, uit eigenbelang of ter bevordering van partijbelang, voordeel te willen trekken, van iets, dat ik gezegd of geschreven heb.

Wie dit doet zal er vroeger of later berouw over gevoelen.

Daarentegen kunnen zij met wie ik gesproken heb, of aan wie ik geschreven heb, volkomen gerust zijn.

Ik heb geen minuten gehouden van hetgeen ik geschreven heb, — behalve nogthans eene korte uiteenzetting van mijne denkbeelden op staatkundig gebied, — en ik heb met zoovelen gesproken, dat ik, al wilde ik het, niet meer in staat zou zijn, te verhalen wat ik tot een ieder in het bijzonder heb gezegd. Het is bovendien voor het meerendeel in deze aflevering terug te vinden.

Naarmate ik in mijnen arbeid vorderde, en vooral toen ik gelegenheid had bekomen met sommigen van gedachten te wisselen, werd mijne overtuiging sterker, werden mijne denkbeelden meer helder.

Zoo werd het mij duidelijk, dat ik niet kon volstaan met een enkel staatkundig betoog, maar dat ik ook nog de aandacht van het algemeen door buitengewone middelen moest opwekken en op het zedelijk gevoel moest werken.

Ik begreep, dat ik moest aanvangen met op het volk te werken, of met andere woorden, dat ik moest beginnen

met te trachten de aandacht op de indische toestanden meer algemeen te vestigen; om daarna mijne bedoeling aan de volksvertegenwoordiging en de regering uit een te zetten en eindelijk de bescherming der hoogste magt in den staat, en de hulp van allen, die zich daartoe in staat gevoelen, van ieder in den hem aangewezen kring, in te roepen.

Ik geloof mij hiermede te hebben gehouden binnen de grenzen van hetgeen een burger in een constitutionelen staat geoorloofd is.

Maar daarentegen moet ik nu ook van mijne zijde tot u het verzoek doen, om mij als zoodanig te eerbiedigen.

Ik heb niet geschreven, om roem in eenig vak van wetenschap te verwerven.

Ik mag dus eischen, dat men mij persoonlijk niet met beoordeelingen lastig valle.

Ik heb mij niet in de aangelegenheden van den staat gemengd, — of, zoo ik dit welligt onwillekeurig mogt gedaan hebben, is dit slechts geweest, om mijne regten als burger en mensch te waren.

Men kan dus niet van mij verlangen, dat ik, als burger, over loopende staatszaken een oordeel uitspreke of mij daarin menge, anders dan door eigene beschouwingen over de zaak in het algemeen te doen kennen.

Daarentegen staat het iedereen vrij, mijn werk en mijn persoon als schrijver in het openbaar te beoordeelen.

Hoe meer dit geschiedt, hoe aangenamer het mij zal zijn; want wisseling van gedachten kan eene goede zaak slechts bevorderen. (*)

Maar nog eens moet ik zeer ernstig waarschuwen, het een en ander niet met onzuivere bedoelingen te doen.

(*) Wie, uit hetgeen ik geschreven heb, aanleiding mogt nemen om daarover in brochures, tijdschriften of dagbladen te schrijven, zoude mij bijzonder verpligten, door mij daarvan een exemplaar te doen toekomen; vooral zoo daarin om eenige opheldering wordt gevraagd.

Als burger en mensch zal ik het niet ontzien, waar dit noodig mogt zijn, mij zelf met alle geoorloofde middelen te verdedigen.

Mogt men de zaak, die ik voorsta, op ongeoorloofde wijze willen aantasten, het zal, vrees ik, iedereen, die het mogt wagen, zwaar berouwen.

Dit is geene bedreiging, maar eene waarschuwing.

Is in hetgeen ik met betrekking tot die zaak heb geschreven, iets onduidelijk, of wordt nopens het een of ander punt nadere opheldering vereischt, zoo wil ik gaarne trachten die zoo veel doenlijk te geven.

Het zij mij vergund op een punt, mijn persoon betreffende, de aandacht te vestigen, omdat ik dit in het belang der zaak noodig acht.

Velen, die ik gesproken heb, zijn van gevoelen, dat de maatschappelijke stelling, die ik vroeger bekleed heb, in geen geringe mate tot de bevordering der zaak, die ik voorsta dienstig zal zijn.

Ik vrees juist het tegendeel.

Die maatschappelijke stelling moge mij in de gelegenheid hebben gesteld meerdere kennis te verwerven en in zoover van waarde zijn — zij zal nadeelig worden, wanneer daaruit aanleiding wordt genomen, om bijzondere aandacht aan mijn persoon te schenken, waaronder de beoordeeling der zaak noodwendig moet lijden.

Ik verzet mij ten sterkste tegen het zoogenaamde autoriteits-geloof; het was mede om die reden, dat ik heb getoond voor dwaling vatbaar te zijn.

Ten slotte nog een verzoek; namelijk, om in al, wat ik geschreven heb, geen voorzeggingen te willen zien. Ware ik in staat om iets te voorzeggen, en deed ik het — het zoude mij toch niets baten; even als anderen zou ik het lot van

Cassandra deelen. Ik heb mij bepaald tot het maken van gevolgtrekkingen uit hetgeen ik heb kunnen opmerken; ik wensch alleen onderzoek naar de juistheid dier opmerkingen en gevolgtrekkingen uit te lokken.

Hoofdstuk XIX.

HET BATIG SLOT.

Velen hebben, volkomen te goeder trouw, het batig saldo-stelsel in bescherming genomen, als geschikt om zoowel de belangen van den Javaan als die van het moederland te bevredigen.

De Javaan, zoo redeneerden zij, wordt voor den arbeid dien hij verrigt, vrij ruim betaald; hij wordt aan orde en arbeidzaamheid gewend; — de Gouvernementskultures hebben veel welvaart onder de bevolking gebragt; in sommige gewesten ontvangt de Javaan zoo veel geld, dat hij naauwelijks weet, wat er mede te doen; de Gouvernementskultuur heeft reeds tot veel vrijen arbeid geleid, de regering is er op bedacht geweest, om voor Java zooveel mogelijk te doen, waardoor de uitgaven niet weinig zijn vermeerderd.

Wat is dus billijker dan dat het moederland, dat zoo veel voor Java doet, het overschot der ontvangsten ter voorziening in eigen nood bestede.

Ik heb, in hetgeen vroeger is geschreven, getracht aan te toonen, dat die stelling noch uit een zedekundig, noch uit een staatkundig oogpunt te verdedigen is; trouwens het ware schier overbodig geweest, dit aan te toonen. Niemand zal toch ontkennen, dat het stelsel reeds door velen op zedekundige gronden is aangevallen, dat die aanvallen niet zonder uitwerking zijn gebleven; en de man dient nog gevonden te worden, die beweert dat wij op den goeden weg zijn; de weg moge voor den een te veel links, voor den

ander te veel regts loopen, maar — daaromtrent heerscht eenstemmigheid — wij zijn met het bestaande stelsel, zoo als dit door het regerings reglement van 1854 is gewijzigd, op een verkeerden weg en moeten een beteren zoeken.

Ik zal nu trachten aan te toonen, dat dat stelsel, ook uit een staathuishoudkundig oogpunt beschouwd, verkeerd is.

Het berust op eenen onzuiveren grondslag: de javaansche maatschappij, in den toestand, waarin zij door ons is gebragt.

Wat is toch tegenwoordig in het grootste gedeelte van Java het geval?

Ieder landbouwer kan een aandeel in de velden bekomen, groot genoeg om er met zijn gezin van te kunnen bestaan.

Hij is, buitengewone rampen, waardoor de oogst tegenvalt, uitgezonderd, gewaarborgd tegen dadelijk gebrek.

Hij heeft geen bijzondere aansporing om te werken, ten einde zich tegen gebrek te vrijwaren.

Daarentegen is het hem onmogelijk, zijn landbezit, de bron zijner verdiensten, uit te breiden.

Op andere wijze geld te verdienen wordt hem zeer moeielijk gemaakt, hetzij doordien de heeren- en kultuurdiensten hem geen vrije beschikking over zijnen tijd laten, dan wel omdat hij in de nabijheid zijner woonplaats geen werk kan vinden.

Hierdoor wordt het hem moeielijk zijne welvaart, ook waar hij daaraan behoefte gevoelt, te vermeerderen.

Moet het niet bevreemden, moet het niet onze verbazing wekken, dat onder zulk een stelsel op Java nog zoo veel vrije arbeid en betrekkelijke welvaart wordt gevonden?

Daar dit het geval is, moet dit alleen daaraan worden toegeschreven, dat de natuur krachtiger is, dan een verkeerd stelsel; dat het stelsel nog niet genoegzaam bij magte is geweest, om, wat in de oude toestanden gezond was af te breken en dat het met kracht werd bestreden, door een nieuw stelsel, — dat van den vrijen arbeid, — dat nu, zoo als het mij voorkomt, gedeeltelijk nog op een verkeerden weg is, maar, vol kracht en leven, wel spoedig den goeden

weg geheel zal weten te vinden en het verkeerde stelsel overwinnen.

Het bestaande stelsel heeft de strekking, om elk maatschappelijk onderscheid in de javaansche maatschappij weg te nemen; om van de Javanen een volk te maken, zonder behoeften en zonder drang tot werken.

De grondslag van het stelsel is „communisme" en zijn doel is „nivellement."

Op dit verkeerde stelsel is dat van het batig slot gebouwd; men moge nu al getracht hebben de gebreken van het stelsel te verbeteren, door middel van de verdiensten van de Gouvernementskultures; het is slechts een gebrekkig hulpmiddel, dat tijdelijk heeft kunnen dienen, om den druk van het stelsel minder te doen gevoelen en de oogen voor zijne gebreken te doen sluiten — maar het konde die gebreken niet wegnemen.

Hetzelfde gebrek, dat ik hier in den grondslag heb geschetst, heeft het batig-slotstelsel ook in zijne uitwerking in het groot.

Een arbeider, wien niet meer gegeven wordt, dan voor zijne behoeften noodig is, — al moge dit ook met nog zoo milde hand geschieden — kan nimmer in welvaart vooruitgaan, zich nimmer boven zijnen stand verheffen.

Hij zal altijd dezelfde armoedige arbeider voor zijn dagelijksch brood blijven, niet bestand tegen tijden van nood, van kommer en van ellende.

Om vermogend te worden, om bij ziekte, staking van werk of op den ouden dag niet van anderen afhankelijk te zijn, moet hij in staat zijn om van het verdiende iets op zijde te leggen.

Wordt hem die gelegenheid gegeven, zoo kan hij met vlijt en overleg het zoo ver brengen, dat hij oude schulden afbetaalt; dat hij zijn gezin onderhoudt; dat hij met der tijd een vermogend en aanzienlijk man wordt.

Hetzelfde is het geval met Java.

Zoo lang het overschot der indische administratie in de kas van het moederland moet gestort worden, is het niet alleen niet mogelijk, dat Java vooruit gaat, maar het moet zelfs steeds harder achteruit gaan; zoo als gij dit dan ook ziet gebeuren.

Niemand kan ontkennen, dat de uitgaven in Indië schrikbarend toenemen, terwijl de inkomsten achteruitgaan of op dezelfde hoogte blijven.

Op dien weg voortgaande bereiken wij met rasse schreden het tijdstip waarop het batig slot zal zijn verdwenen en de reeks der steeds toenemende te korten zal beginnen.

Maar leg, zoo als ik dit wensch en vermoedelijk velen met mij, aan Java als verpligting op het geven eener vaste bijdrage aan het moederland, voor zoo ver het te bewijzen is, dat het moederland die regtmatig kan vorderen, en laat het voor het overige, behoudens de contrôle van het moederland, in zijne finantiëele huishouding vrij, zoo wordt aan Indië de gelegenheid tot ontwikkeling gegeven en is het alleen zijne schuld, zoo het daarvan geen gebruik maakt.

Doch wie zal daarvoor willen vreezen, lettende op hetgeen nu reeds in Indië is verrigt, niettegenstaande zoo veel beslommeringen en tegenwerking, — eene tegenwerking, die in geenen deele aan kwade bedoelingen, maar slechts aan een verkeerd stelsel is te wijten.

Ik gewaagde hiervoren met een woord van de contrôle van het moederland.

In de indische finantiën behoort — reeds vroeger heb ik dit gezegd — de meest mogelijke openbaarheid te heerschen.

Van de gedane uitgaven moet, (zoo spoedig doenlijk) na afloop van het dienstjaar rekening en verantwoording worden gedaan.

Het zal dan de taak der volksvertegenwoordiging zijn, om die verantwoording naauwkeurig na te gaan; van alles wat haar onduidelijk is rekenschap te vragen.

Op die wijze zal zij eenen magtigen en weldadigen invloed

op den gang van zaken in Indië kunnen behouden en tevens met waardigheid hare hooge roeping vervullen.

Niets spoort toch meer aan tot goed handelen, dan het bewustzijn voor elke handeling ter verantwoording te kunnen worden geroepen.

Maar tevens geeft het bewustzijn, zich wegens elke handeling te kunnen verantwoorden, de kracht en het zelfvertrouwen, waaraan eene regering zoo groote behoefte heeft, maar die zij, als regering (ik spreek hier niet van personen) nimmer kan verkrijgen, wanneer haar niet de noodige vrijheid wordt gelaten, om te handelen en voor hare daden alleen verantwoordelijk te zijn.

Hoofdstuk XX.

NADEELEN VAN DE BELEMMERING DER VRIJHEID DER BEVOLKING OP JAVA.

Ik wil mij slechts tot twee voorbeelden bepalen: mogten velen, die zich thans hier te lande in dezelfde stelling als schrijver dezes bevinden, zich geroepen gevoelen, die nog met andere voorbeelden, uit hunne ervaring geput, aan te vullen of te vermeerderen, zoo zal ik hen daarvoor erkentelijk zijn.

I. DE ACHTERUITGANG VAN HET PAARDENRAS.

In den indischen Archipel worden verscheiden uitmuntende rassen van paarden gevonden, klein van bouw, maar uiterst gemakkelijk en vlug in hunne bewegingen, van zeer sierlijke vormen, daarbij sterk, vurig en volkomen geschikt voor het klimaat en een zeer bergachtig land.

De meest bekende rassen zijn:

De battaksche paarden, onvermoeibaar, een edel, maar dikwerf al te vurig ras;

de makkassarsche paarden, wel geëvenredigd in ligchaamsbouw, niet schrikachtig, zeer duurzaam, maar, zoo de ruiter dit niet tegengaat, zich wel eens overwerkende;

de Sandelhoutpaarden, veelal minder goed geëvenredigd van bouw, zeer sterk, maar ook dikwerf al te vurig en uitermate schichtig;

Verscheidene andere goede rassen, die ik hier niet vermeld, worden nog op de buitenbezittingen gevonden.

Maar al die rassen, hoe edel ook van hoedanigheden, werden toch overtroffen door het javasche paard, vooral het kadoesche, in het bijzonder het Mergowatie-paard, dat de deugden van al de andere hiervoren genoemde rassen in zich vereenigde.

Ook Cheribon, in het bijzonder Koeningan, en het oosten van Java leverden vroeger schoone en deugdzame paarden.

De Javaan is een groot liefhebber en kenner der paarden.

In het dresseeren van paarden op zijne wijze had hij het vroeger zeer ver gebragt.

Hij wist het paard eenen zeer statigen, eenen zeer fieren, of eenen zeer snellen, ongemeen gemakkelijken gang, naarmate van de behoefte te leeren.

De edelen des lands hielden, op gezette tijden, tournooien, waarbij zij met de lans in de hand evoluties maakten, elkander uitdaagden en uit het zadel trachtten te ligten of met veel behendigheid elkander ontweken.

De haak, waaraan bij zulke gelegenheden de teugel wordt vastgehecht, was een onmisbaar deel der kleeding van een javaanschen edelman.

Wat hebben wij gedaan?

Nous avons changé tout cela!

Goede paarden van de buiten-bezittingen zijn voor hoog geld bijkans niet meer te bekomen.

Het javasche paard bestaat niet meer.

Voor de op Java geboren dieren, die nog het werk van paard moeten verrigten, is die naam te edel; onze taal heeft er andere namen voor.

De Javaan verleert het dresseren der paarden en kan het nog maar tot een sukkel-stap, -draf, of -galop, soms tot alle drie te zamen, brengen.

De edelen hebben den teugelhaak met de pen verwisseld.

Zij blijven in huis zitten, trekken staten, cijferen en maken rapporten.

Zij laten hunne paarden niet meer loopen; zij hebben een verhevener vermaak: zij laten ons er in loopen.

Moeten zij te paard rijden — het is niet meer voor hun genoegen — het is in dienst op aan de bevolking onttroggelde paarden, die onder de zware dienst weldra bezwijken.

„Is dit de tegenwoordige toestand van Java?" hoor ik u met verontwaardiging vragen.

Neen, geheel zoo ver is het nog niet gekomen.

Ik heb u den toestand geschilderd, dien wij te gemoet gaan; — maar toch ligt, helaas! in mijne beschrijving veel meer waarheid, dan overdrijving.

Er worden op Java nog wel bruikbare paarden van inlandsch ras, maar zeer weinig schoone paarden, van voldoende hoogte, gevonden.

Alleen in de Preanger-regentschappen worden nog zeer schoone paarden geteeld, — maar het zijn paarden van weelde, zeer duur, moeielijk te bekomen, niet voor de dienst, maar slechts als trekpaarden voor rijtuigen en voor hertenjagten bruikbaar.

Deze in hun soort veredelde paarden zijn de afstammelingen van eene sedert geruimen tijd reeds opgeheven gouvernementsstoeterij te Tjandjor.

In de Preanger-regentschappen worden nog hertenjagten te paard gehouden, waaraan regenten en inlandsche hoofden in persoon deelnemen.

Daarenboven worden daar jaarlijks twee malen wedrennen op europesche wijze gehouden, waaraan de inlanders met groote belangstelling, ja met hartstogtelijkheid deelnemen en

die, door de daarbij uitgeloofde prijzen, tot verbetering van het paardenras strekken.

Het is eene instelling, die door Europeanen in het leven is geroepen, die een band tusschen den inlander en den Europeaan vormt, en door genen als een geschenk van dezen is aangenomen en in waarde wordt gehouden.

Hieruit blijkt voldoende, dat de Europeaan in geenen deele onvermogend is iets voor verbetering van het paardenras te doen.

Wij willen nu trachten de oorzaak van den achteruitgang van het paardenras op Java op te sporen.

Ook hier stuiten wij weder op den ouden zondaar: het batig slot.

Toen de inlandsche maatschappij nog in haar geheel was waren er een aantal vermogende dorps- en andere hoofden, die zich op het fokken van paarden konden toeleggen.

Dit kan nu niet meer. Ten aanzien van de dessa'shoofden zal hieronder de opheldering worden gegeven.

Van de andere hoofden hebben wij, in onze hooge wijsheid, ambtenaren met schrale bezoldigingen gemaakt, — die geheel andere zorgen hebben dan paarden te fokken.

Daarentegen — bij wijze van vergoeding, of hoe men het noemen wil — werden al die hoofden, zoowel dessa's als hoogere hoofden, genoodzaakt, om ten behoeve van het batig saldo, met andere woorden voor veelvuldige inspectien, — met of zonder de europesche ambtenaren, — van de aanplantingen van koffij en suikerriet en de andere kultures die vroeger bestonden, van wegen enz. rijpaarden te houden.

Daar zij het geld niet hebben om die paarden te koopen moeten zij die veelal van de bevolking leenen of die van haar nemen, tegen in het geheel geen of tegen onevenredige betaling.

Is er meer noodig om een achteruitgang van het paardenras te verklaren? Wie zal zich nog veel moeite willen geven, paarden te fokken, wanneer hij niet zeker is daarover vrijelijk te kunnen beschikken?

Hierdoor is het ras op Java zoodanig achteruitgegaan, dat daaruit niet meer in de behoefte voor het leger en voor de Europeanen kon worden voorzien en dat ook de aanvoer van de buitenbezittingen niet meer voldoende is om het tekort te dekken.

In eene langs natuurlijken weg ontwikkelde maatschappij had juist het omgekeerde moeten gebeuren; de meerdere aanvraag zou verbetering van het paardenras bewerkstelligd hebben.

II. DE ACHTERUITGANG VAN DEN STAND DER DESSA'S-HOOFDEN.

In vroegere jaren was een javaansch dessa'shoofd veelal een welgezeten, geacht man.

De betrekking ging soms gedurende verscheiden geslachten van vader op zoon over.

Het dessa'shoofd bezat eene op inlandsche wijze gebouwde, doch goede en nieuwe woning, met eene pandoppo waarin de oudsten en de verdere leden der gemeente konden vergaderen. Hij had een gouden kris — eene bijzondere onderscheiding in dien tijd; zijne vrouw en dochters konden met zware gouden oorringen, soms met juweelen bezet, pronken; hij had een, soms meer goede rijpaarden, een aantal buffels en veel boerenknechten, die hem zijne velden hielpen bewerken; — want hij had het niet verleerd ook nog zelf in het veld mede te werken.

Hij was een geëerd man, voor wien de hoogere hoofden ontzag hadden en die door de europesche ambtenaren, die zijne ervaring en zijnen wil op de bevolking waardeerden, met achting werd bejegend.

Zijn thans nog veel zulke dessa'shoofden te vinden?

Die met Java bekend is geve daarop het antwoord.

Ik meen, dat hij met mij zal erkennen, dat de dessa's-hoofden in vergelijk tot vroeger veel in gehalte zijn verminderd en in maatschappelijke stelling gedaald.

Er zijn gewesten, waar de dessa'shoofden, bij de een of andere gelegenheid bijv. den aanslag der landrenten, bijeenkomende, zich in hun voorkomen, in kleeding en manieren, weinig meer van den gewonen landbouwer onderscheiden; alleen aan het voor die gelegenheid gebruikelijke hoofddeksel zijn zij nog te herkennen.

Veelal blijft thans een dessa'shoofd slechts weinige jaren in zijne betrekking en wordt dan vervangen door een ander, uit een ander geslacht, die op zijne beurt dikwerf spoedig voor een ander moet plaats maken.

Wat is hiervan de oorzaak?

Niets anders dan het *batig slot*, het stelsel, om Java ten behoeve van Nederland te exploiteren.

Hieraan is de ontaarding van het kultuurstelsel toe te schrijven — hiervoren werd dit reeds uiteengezet.

Ware het kultuurstelsel alleen een belastingstelsel gebleven, de regering zou al hare zorgen aan de verbetering daarvan hebben kunnen besteden.

Maar van het oogenblik dat het een stelsel van exploitatie werd, was het hare taak en die der ambtenaren, om slechts op de uitkomsten te zien; om naar het moederland zooveel producten als mogelijk te zenden.

Op de wijze hoe die werden verkregen, werd geruimen tijd weinig of niet gelet.

Hiervan werd eerst in latere jaren werk gemaakt — ik vermeld dit hier slechts ter loops — doch de verkeerde rigting, welke het kultuurstelsel had genomen, had reeds lang zijne wrange vruchten voor het dessabestuur gedragen.

Van de dorpshoofden werd verlangd, dat zij niet alleen volgens de voorvaderlijke gewoonte hun dorp zouden besturen, maar dat zij ook nog de rol van opziener over de Gouvernements-aanplantingen zouden vervullen; meer werk werd van hen geëischt, dan zij redelijkerwijze konden verrigten; de belooning, welke zij voor dat werk ontvingen was dikwerf schraal en niet eens geëvenredigd aan de meerdere

uitgaven, welke zij zich ten behoeve der kultures moesten getroosten.

Velen waren voor die taak niet bekwaam en werden om die reden ontslagen, anderen vroegen vrijwillig hun ontslag, de veelvuldige plagerij, dikwerf vermeerderd door ondoelmatige, soms tegenstrijdige bevelen van onervaren, maar al te ijverige hoofden en ambtenaren moede.

De bevolking van hare zijde begreep, dat zij, om zich aan den druk der heeren- en kultuurdiensten te onttrekken niet beter konde doen, dan hoofden van middelmatige of weinig geestkracht te kiezen, die haar meer haren vrijen wil lieten.

Daarbij had zij met de slimheid, eigen aan ieder, die in verdrukking is, die zich zwak gevoelt, of die met groote moeielijkheden heeft te kampen, weldra het middel gevonden, om zich van een haar ongevallig hoofd te ontslaan; zij leerde naauwkeurig op de handelingen der dorpshoofden letten; — zij hield aanteekening van handelingen, die wij knevelarij noemen, maar die een inlander in een dorpshoofd, dat hem bevalt, gewillig toelaat, mits binnen zekere grenzen blijvende. Zoodra de maat genoegzaam vol was en zij het dorpshoofd wilde kwijt zijn, niet omdat hij gekneveld had, maar omdat zij over zijn te ijverig bestuur niet tevreden was, ging zij bij het europesche bestuur klagen, dat niet anders konde doen, dan het dorpshoofd, dat volgens onze wijze van zien aan ongeoorloofde handelingen schuldig was, te ontslaan.

Zoo werden de dorpshoofden meer en meer onzeker lang in hunne betrekking te zullen blijven en de keuze voor nieuwe dorpshoofden viel zeer dikwerf op minder bekwame personen, hetgeen dan weder tot nieuwe verwisseling van personeel aanleiding gaf.

Het gevolg van het een en ander was:

dat de band die vroeger tusschen het dorpshoofd en de gemeente had bestaan over het algemeen werd los gemaakt;

dat de leiding van den inlander daardoor moeielijker is geworden, dan vroeger;

dat de regering veel van hare vroegere magt over den inlander heeft verloren;

dat de dorpshoofden, onzeker hoe lang zij hunne betrekking zullen behouden, daaruit zoo veel mogelijk voordeel trachten te trekken ten koste der bevolking;

dat deze veelal ieder nieuw dorpshoofd van een nieuw huis moet voorzien en ook nog voor andere behoeften zorgen.

Wel is waar heeft de regering, aan wie deze euvels genoegzaam bekend zijn, zoo veel mogelijk getracht die tegen te gaan; ook is het kwaad nog niet overal op de zoo even geschilderde wijze even sterk kunnen doordringen; maar in den grond kan het slechts worden genezen door het verlaten van het ongezonde stelsel, waardoor het ontstaan is.

Veel is op Java gedaan, om te desorganiseren, weinig om iets wat houdbaar is in de plaats te stellen.

Tot dus ver was men gewoon daarvan aan personen de schuld te geven.

Ik geef die alleen aan een verkeerd stelsel; ik ben verzekerd, dat onder een goed stelsel ook met minder bekwame personen uitkomsten zullen worden verkregen, die nimmer verwacht werden.

Maar, wat meer is, ik kan aan Nederland niet het regt toekennen, zich nog langer te miskennen, zoo als het tot dus ver gedaan heeft. Wij behoeven voor andere volken niet onder te doen. Er zijn genoeg bekwame, ja uitstekend bekwame mannen in alle vakken van wetenschap in ons midden. Ons gebrek is, dat wij dit niet willen weten en geen partij van hen trekken, zoo als behoorde.

Dit is eene weelde, welke wij ons niet langer mogen veroorloven; daarvoor zijn wij inderdaad een te klein volk. Wij moeten leeren met onze talenten woeker te drijven.

Hoofdstuk XXI.

EENIGE BEWIJZEN VAN DE GUNSTIGE UITWERKING DER VRIJHEID OP DEN INLANDER.

In het vorige hoofdstuk had ik eene weinig aangename taak te vervullen; aan te toonen, hoedanig de javasche maatschappij is benadeeld door het onderdrukken van hare natuurlijke ontwikkeling.

Ik stel mij nu voor door eenige uit mijne ervaring geputte voorbeelden te bewijzen hoe gunstig de vrijheid op den inlander werkt.

Bawean is een klein, tot de residentie Soerabaija behoorend, een dag stoomens benoorden den westelijken uitgang van straat Madura gelegen eiland; rondom het geheele eiland loopt een omstreeks 12 uren gaans lange weg, meestal niet ver van zee, zeer schilderachtig door eene rijke afwisseling van gezigten op het zeer bergachtige binnenland, op de zee en op een aantal bogten en baaijen.

De bevolking, volgens de laatste mij bekende opgave, 34,000 zielen sterk, woont meestal niet zeer ver van het strand.

Aan landrente en andere belastingen brengt zij eene som op, zoo ik mij niet bedrieg, voldoende, om de kosten van bestuur te dekken.

Van kultuurdiensten is zij vrij en de heerendiensten, welke zij te verrigten heeft, zijn van weinig beteekenis.

Van het bestuur heeft zij weinig last gehad.

Het land, zeer bergachtig en niet bijzonder vruchtbaar levert geen voldoende voedingsmiddelen voor de bevolking op.

De mannen, die nog op krachtigen leeftijd zijn, verlaten daarom het eiland gedurende een groot deel van het jaar, dikwerf ook voor verscheiden jaren en varen ten handel, of zoeken werk te Samarang, te Singapore of op andere plaatsen, als daglooners, als tuinlieden en in andere beroepen.

Wanneer zij eene volgens hunne inzigten voldoende som

hebben overgelegd, keeren zij naar hun eiland terug om daarmede hun gezin te onderhouden of eenen tijd lang onbezorgd te kunnen leven.

De vrouwen en kinderen zijn zeer bedreven in het vlechten van matten, waarvan zij jaarlijks voor eene aanzienlijke waarde vervaardigen.

De woningen der inlanders zijn vrij net en beter gemeubeld, dan ergens op Java. Het pronkstuk in ieder huis is een groot ledikant, dat niet behoeft onder te doen voor die in menige europesche woning; een paar planken, bij wijze van etagère, zijn meestal ruim met aardewerk en porselein versierd.

Ook de kleeding is net en duidt de gegoedheid der bevolking aan.

Bij feesten zijn de geregten keurig toebereid en gerangschikt, zoo zelfs dat Europeanen daarin eene les zouden kunnen nemen.

De bevolking is uitermate rustig en vreedzaam; misdaden en overtredingen zijn hoogst zeldzaam.

Daarentegen zijn er meer hadjies, dan in eenig ander gedeelte van den Archipel.

Velen houden de bevolking der Preanger-regentschappen voor armoedig.

Ik ben in de gelegenheid geweest, om verscheiden gedeelten van Java zeer naauwkeurig te leeren kennen; — ik ben tot de overtuiging gekomen, dat de bevolking over het algemeen welligt nergens zoo welvarend is als juist in dat gewest.

De huizen zijn veel netter en beter gebouwd; er wordt veel meer zindelijkheid in de woningen gevonden, de kleederen zijn met zorg in kisten gerangschikt; de padieschuren zijn wel gevuld.

Wanneer de bevolking op het veld of in de koffijtuinen aan het werk is, kleedt zij zich uit zuinigheid uitermate slecht; maar bij feestelijke gelegenheden komt zij zeer goed gekleed voor den dag.

Zelfs in de rijke residentie Pasoeroean zijn de woningen veel slordiger en doet de bevolking zich op het oog armoediger en minder goed gekleed voor.

De reden hiervan is vermoedelijk daarin te zoeken, dat in de Preanger-regentschappen de inlandsche zeden en gewoonten meer in hun geheel zijn gebleven, zoomede aan het individuële grondbezit.

Velen dwepen met eene herziening van het zoogenaamde Preanger stelsel.

Ik verwacht er weinig goeds, zeer veel nadeel van, zoo die herziening in iets anders bestaat, dan het uit den weg ruimen van hetgeen eene vrije ontwikkeling van dat gewest in den weg staat, en dit zonder schending van verkregen regten, omtrent welke wij nog maar onvolledig zijn ingelicht.

In het tijdschrift van Indische taal-, land- en volkenkunde, uitgegeven door het Bataviasche genootschap van kunsten en wetenschappen, heeft eenige jaren geleden een zeer belangrijk opstel van den controleur Hoogeveen over het district Djampang Tengah gestaan.

Daar is op een afgelegen, moeielijk te genaken plek, digt bij het zuiderzeestrand, een dorp gelegen, dat bijkans nimmer door Europeanen, zeer zelden door inlandsche hoofden wordt bezocht; waar de bevolking dus tamelijk vrij, naar haren zin kan leven; het dorp onderscheidt zich door bijzondere netheid der met kunstig snijwerk versierde huizen en andere teekenen van welvaart; verscheiden inlanders, die lang te Batavia bij Europeanen in dienst geweest waren, hebben zich daar gevestigd.

Over het fabriekwezen te Soerabaija is reeds veel geschreven. Alle ochtenden (behalve des Zondags) stroomen duizende inlanders naar de stad, om daar in de verschillende lands- en andere fabrieken te werken of een ambacht uit te oefenen.

Die arbeid is volkomen vrij en de arbeiders hebben het tot eene groote mate van bekwaamheid gebragt.

Maar ook daar wordt de opmerking gemaakt, dat zij, die het meest verdienen en daardoor geld kunnen overhouden, gaarne eenen rustdag nemen en het verdiende volgens inlandsch gebruik aan feesten besteden, om daarna weder aan den arbeid te gaan.

Hoe meer de arbeider verdient, hoe wispelturiger en moeilijker in zijne eischen hij wordt.

Het meest geregeld komen de arbeiders, die het minst verdienen, omdat zij het minst bekwaam, of enkel daglooners zijn, op het werk.

De behoefte noodzaakt hen hiertoe.

Waar dit kan, wordt veelvuldig van den arbeid van vrouwen en van aankomende jongens gebruik gemaakt.

De vrouwen zijn bijv. in het fijn stampen van gebakken steenen voor cement veel handiger dan de mannen; omdat het rijst stampen haar dagelijksch werk is en zij de steenen geheel op dezelfde wijze kunnen stampen als de rijst.

Daarbij werken de vrouwen veel geregelder en ordelijker dan de mannen en zijn met minder loon tevreden.

De javaansche jongens zijn een aardig volkje; opgewekt, handig en levendig.

Bij de Gouvernements-werken te Soerabaya werden een tijd lang, omdat het bij de begrootingen vastgestelde loon te laag was, bijkans alleen jongens van 14 tot 16 jaren gebezigd; het was vermakelijk de vlugheid te zien, waarmede zij hun arbeid verrigtten en o. a. met groote en zware ladders wisten om te gaan.

Ik vermeld dit hier slechts om te doen zien, hoeveel partij van de inlanders te trekken is en hoe goed de inlander weet voordeel te doen met de vrijheid, welke hem wordt gelaten.

Wie nog meer hieromtrent verlangt te weten, behoeft slechts de indische dagbladen te lezen, onder anderen het Bataviasche Handelsblad, waarin, vooral in den laatsten tijd, hoogst opmerkelijke stukken, zoowel van de redactie, als van anderen, over den vrijen arbeid hebben gestaan.

Is het te veel gezegd, wanneer ik beweer, dat de indische dagbladen, wat belangrijkheid betreft, voorzeker niet voor die in het moederland behoeven onder te doen en dat het publiek daar, niet minder goed dan hier, begrijpt, welk nut van de dagbladen is te trekken en op welke wijze het de regering behoort in te lichten?

Waar zooveel kracht en leven is, zijn jeugdige uitspattingen te vergeven.

Eene goede moeder ziet liever, dat hare kinderen wat te wild, ja zelfs wat ondeugend zijn, dan dat zij een slaperig leven leiden.

Hiervoren heb ik betoogd hoe dienstig de vrijheid den inlander is.

Het zoude evenwel niet verstandig zijn, hem in eens alle vrijheid te geven.

Wat bedorven is door hem in zijne vrijheid te kort te doen, kan niet plotseling weder worden goed gemaakt.

Daartoe behoort tijd en veel, zeer veel overleg.

Wordt de goede weg ingeslagen, zoo zullen de gewenschte uitkomsten vroeger worden verkregen, dan velen nu welligt zullen verwachten. Er bestaat ten minste alle redelijke grond, dit te mogen hopen.

Hiervoren wees ik er op, dat in de residentie Pasoeroean bij de bevolking weinig uiterlijke teekenen van welvaart zijn waar te nemen.

En toch is het bekend, dat in geen gewest de bevolking zoo groote sommen bij de gouvernements-kultuur verdient, en — hiervoren is dit reeds gezegd, — het is daar dikwerf moeielijk, te onderscheiden wat bij die kultuur al of niet vrij is.

Zou het verschijnsel, dat het verdiende geld niet beter

schijnt benuttigd te worden, welligt daaraan zijn toe te schrijven, dat het gouvernement zich daar met de vaderlijke zorg heeft belast de bevolking geld te laten verdienen?

Ik ben niet genoeg in de bijzonderheden met dat gewest bekend om een bepaald oordeel ten deze uit te spreken.

Hoofdstuk XXII.

ART. 56 VAN HET REGLEMENT OP HET BELEID DER REGERING.

Veel is over de bestaanbaarheid van dit artikel getwist; veel pogingen zijn gedaan, om er eene uitlegging aan te geven, tot dus ver zonder goed gevolg.

Wat kan hiervan de reden zijn?

Toch voorzeker niet die, dat aan allen, die naar die oplossing zochten de noodige bekwaamheid ontbrak.

Wie zou zich aan zulk eene geringschatting durven schuldig maken, ten aanzien van mannen, die in anderen opzigte zich door bekwaamheid en andere deugden de algemeene achting hebben weten te verwerven?

Of zou welligt de schuld aan den wetgever in 1854 liggen?

Het is bezwaarlijk aan te nemen, dat deze onzin in de wet zou geschreven hebben.

Ook hier heeft weder het batig-slot-stelsel de schuld.

Het artikel past niet in dat stelsel, maar is volkomen op zijne plaats in een stelsel van natuurlijke ontwikkeling van Java, zoo als dit hiervoren is uit een gezet.

Wordt de Gouvernementskultuur zoodanig verbeterd, dat zij de bevolking niet meer ongevallig is, zoo zal van lieverlede de tusschenkomst der regering kunnen worden ontbeerd, zoo als de bedoeling van dat artikel is.

De wet heeft voldoende geregeld; het verdere is eene zaak van uitvoering; iets waartoe alleen het indische bestuur

bij magte is, zoo aan dat bestuur behoorlijke vrijheid van handelen wordt gegeven.

Zie daar eene poging tot oplossing van art. 56 R. R.

Weet gij eene betere te geven?

De meeste moeielijkheid veroorzaakt § 4 van dat artikel; doch ook die schijnt niet onoverkomelijk te zijn, wanneer men hem in dien zin opvat, dat de arbeider bij de Gouvernementskultuur even veel moet verdienen, als een vrij arbeider bij dezelfde kultuur.

Geheel vrije koffijkultuur bestaat voor den inlander niet; want hij moet al de koffij, welke hij van eigen aanplantingen, onverschillig of die op last der regering, dan wel uit eigen verkiezing zijn aangelegd, aan de regering tegen een door deze vastgestelden prijs leveren.

Hierin is dus geen juiste maatstaf van betaling voor vrijen arbeid te vinden.

Maar er bestaan zeer veel particuliere koffijaanplantingen op Java onder beheer van Europeanen, die echter niet dan inlandsche arbeiders bezigen.

Wanneer wordt nagegaan hoe veel arbeidsloon een pikol koffij op een aantal verschillende particuliere landen kost, zal welligt een juiste maatstaf voor de betaling der gouvernementskoffij kunnen worden gevonden.

Maar dan zal nog vooraf de vraag behooren uitgemaakt te worden of voor den pikol koffij, even als thans, overal dezelfde prijs zal worden voldaan, dan wel of zal moeten worden in aanmerking genomen, welke arbeid is verrigt moeten worden om dien pikol koffij te verkrijgen.

Ik durf deze vraag niet te beslissen. Ik vestig er slechts de aandacht op.

Bij de suiker-kultuur is de zaak veel gemakkelijker, omdat in verscheidene gedeelten van Java de inlander uit eigen beweging overeenkomsten sluit voor het aanplanten van suikerriet, of riet aan particuliere ondernemers verkoopt.

Evenwel zal ook hierbij met oordeel moeten worden te rade

gegaan, opdat aan den inlander niet meer loon worde gegeven, dan zijn arbeid waard is — eene zeer groote fout, waarin men in den laatsten tijd herhaaldelijk is vervallen.

Uit het een en ander zal wel voldoende blijken, dat, zoo eene goede oplossing van § 4 niet onmogelijk is, daartoe toch onderzoek, nadenken en gedachtenwisseling wordt vereischt.

Hoofdstuk XXIII.

OVER DE BESCHULDIGING DAT DE JAVAAN MISHANDELD WORDT.

Velen zijn van oordeel, dat wij den Javaan mishandeld hebben.

Ik twijfel niet aan de goede trouw van hen, die deze overtuiging koesteren, en eerbiedig haar zelfs in hen, die zich, door hunne geestvervoering over vermeend of werkelijk onregt, tot woorden en handelingen hebben laten verleiden, die ik nimmer kan goedkeuren.

Mijn gevoelen over dit onderwerp is op bladzijde 20 van mijn eerste opstel te vinden; het zou overbodig zijn, dit hier te herhalen.

De Javaan heeft door een verkeerd stelsel geleden, maar aan de regering, aan de ambtenaren en de europesche ingezetenen in het algemeen is het te danken, dat dat verkeerde stelsel geen wranger vruchten heeft gedragen.

Vele vreemden geven ons in hunne geschriften den roem bij uitnemendheid geschikt te zijn eene kolonie te regeren.

Dien roem hebben wij verdiend, niet alleen door hetgeen zooveel bekwame staatslieden van vroegeren en lateren tijd verrigt hebben, maar welligt nog meer door de aan het Nederlandsche volk eigen karaktertrekken van zachtheid, bedaardheid, volharding en moed.

Wij loopen gevaar dien roem, tengevolge van een verkeerd stelsel, te verliezen, — maar het is nog niet zoo ver geko-

men, dat wij dien niet weder meer dan immer zouden kunnen herwinnen.

Doch hiervoor is het vooral noodig, dat wij onze fouten ten aanzien van den Javaan en van den inlander in het algemeen leeren inzien en erkennen.

Zoo wij den inlander niet stoffelijk hebben mishandeld, wij hebben hem een welligt nog grooter onregt aangedaan; — wij hebben hem zedelijk mishandeld; — wij hebben hem miskend; — wij hebben ons niet de moeite gegeven, hem te leeren kennen in zijne deugden en zwakheden; — wij hebben, denkende hem met ons gelijk te stellen, hem in zijne vooroordeelen, in de zeden en gewoonten, die hem dierbaar zijn gekrenkt.

Ik acht dit nog veel bedenkelijker en gevaarlijker dan stoffelijke mishandeling.

Java wordt bewoond door drie volkstammen, zeer verschillend in zeden, beschaving, taal en gewoonten.

De Sundanees in West-Java is meer kinderlijk van aard; zijne beschaving schijnt van jongere dagteekening te zijn, dan de javasche.

In die gedeelten der Soendalanden, die meer afgescheiden en langen tijd buiten eenige aanraking met Europeanen zijn gebleven, is de inlander nog in hooge mate eenvoudig, waarheidlievend, geheel een natuurkind.

Is hij met vrouw en kind op het veld bezig en ziet hij iets, dat hem vreemd is, bijv. een Europeaan met statig gevolg, aankomen, zoo loopt hij met de zijnen weg, zoo hard als hij kan en verschuilt zich in een boschje of in een ravijn.

Kan hij niet wegloopen, zoo hurkt hij met de zijnen neder, met den rug naar den voorbijgaanden Europeaan en diens gevolg gekeerd; hetzelfde doet hij voor zijne hoofden, half uit eerbied, half uit schuw.

Begaat hij eene misdaad of overtreding, zoo bekent hij voor den regter zonder omhaal de waarheid.

Met zijne hoofden spreekt hij uitermate, soms bijkans

onverstaanbaar zacht, terwijl deze de gewoonte hebben met hem zeer luid te spreken, of zelfs tegen hem te schreeuwen.

In 1856 of 1857 is in het zuidelijk gedeelte der Preanger-regentschappen een zonderlinge manslag aan het licht gekomen en door de justitie vervolgd.

Er was een jong man, die het den bewoners in den omtrek, door kleine diefstallen en slecht gedrag zeer lastig maakte, tot dat de gemeente dit eindelijk moede werd.

Eenigen der oudsten gaan hem opzoeken en zeggen hem dat hij te slecht is om te blijven leven en dat daar een einde aan moet komen. Hij gaat gewillig met hen mede naar den rand eener rivier; zij slaan hem daar met knuppels dood en werpen het lijk in het water, denkende eene goede en natuurlijke daad verrigt te hebben.

De vrouwen gaan met het bovenlijf tot onder de borst ontbloot, zonder dat hierin iets wordt gezien, dat aanstoot geeft.

De meest geliefkoosde muziek van het volk bestaat uit twee instrumenten; — eene soort van luit en eene viool met weinig snaren. Hierop weten zij op hunne wijze geheele verhalen voor te dragen, die men met een beroemd duitsch componist „Lieder ohne Worte" zou kunnen noemen; soms zoo aandoenlijk, dat de toehoorderessen er bij weenen.

Daar echter, waar hij veel met den Europeaan is in aanraking gekomen, is de Sundanees geheel anders; — hij is dan dikwerf zeer onbescheiden en brutaal; een gevaarlijk boosdoener, vol leugen en bedrog; de eenvoudigheid der oorspronkelijke zeden is verloren gegaan; de vrouwen kleeden zich tot aan den hals, maar de zedelijkheid heeft er veel bij verloren.

Wij hebben hem veranderd, — maar er valt niet op te roemen.

De eigenlijke Javaan teert op eene zeer oude, maar in haar soort hoog ontwikkelde beschaving.

Vooral is dit aan den javaanschen adel merkbaar; in fijnheid van vormen, in een juist gevoel voor grootsche vertooning overtreft hij ons ver.

De Europeaän moge zich nog zooveel moeite geven, hij zal het nimmer zoo ver brengen als een javaansch hoofd in de waardigheid en bedaardheid van omgang met den kleinen man; wat van geslacht tot geslacht is overgeërfd is niet in korten tijd aan te leeren.

Van daar de groote invloed der inlandsche hoofden op de bevolking; hij is innig verweven met de geschiedenis van het land. Zoo wij dien invloed ten goede leiden, kunnen wij zeer veel goeds uitwerken ten nutte van den Javaan en van ons zelven.

Ons grootste gebrek is overschatting van ons zelven en geringschatting van den inlander, — beiden even onverstandig.

Het is onbetwistbaar dat wij hooger staan in zedelijke en verstandelijke, maar vooral in geestelijke ontwikkeling dan de inlander; maar hij heeft bijzondere gaven in welke hij even hoog of hooger staat dan wij.

Hij is meer natuurlijk; — hij is eenvoudiger en kinderlijker.

Zijn eerbied jegens de hoofden heeft iets kinderlijks; — het is eene deugd en het is van onze zijde verkeerd gezien, hem die deugd te willen ontnemen, waarvoor wij hem vooreerst niets beters in de plaats kunnen geven.

Ik zal u eenige trekken uit het bijzondere leven van inlandsche grooten en hoofden verhalen, die u een denkbeeld van hunne zedelijke waarde kunnen geven.

Vele jaren geleden bragt ik een inlandschen groote van zeer hoogen rang een rouwbezoek; hij had een jeugdige gade verloren, een edele vrouw die hem in de verbanning was gevolgd, de troost van zijn eenzaam leven.

Ik roemde hare jeugd en hare deugden (de inlander is te fijngevoelig om toe te laten, dat men hem de schoonheid zijner vrouw roeme) en hij antwoordde mij in zijne kalme, waardige droefheid: „Ach, Mijnheer, het is niet daarom „alleen dat ik treur; — wij beminden elkander zoo zeer!"

Is het mogelijk zich eenvoudiger, natuurlijker en edeler

gierig ambtenaar of vreemd natuur-onderzoeker, zooals later welligt gebeurd is, toen in de courant een berigt, omtrent die nieuw ontdekte „solfatara" stond.

Was de Regent hier met zijn onschuldigen kwinkslag niet een werkelijk beschermer der bevolking?

Nu het andere geval.

Er waren eens twee ambtenaren — en die kwamen om te onderzoeken of in een district (waar de grond er niet geschikt voor was) koffijtuinen konden worden aangelegd.

Zij vertelden het daags te voren aan den Regent — en deze liet — ik durf het bijkans niet te vermelden, — in den nacht een twintig- welligt een honderdtal koffijboomen omhakken die langs den weg stonden, dien de heeren ambtenaren den volgenden dag moesten rijden.

Die ambtenaren kwamen in het district; zij zagen —, en zij berigtten dat de grond ongeschikt was voor de koffijkultuur, wat zij vermoedelijk in ieder geval zouden gedaan hebben; maar ook, dat zij geen enkelen koffijboom gezien hadden en dat de bevolking moest verschoond worden van de onnutte plagerij om daar koffij te planten.

Zou de bevolking dien regent wel als haren vijand hebben beschouwd, al moest zij door zijn toedoen ook eenige koffijboonen missen, die zij wel met de meest mogelijke bereidwilligheid zal hebben opgeofferd!

Deze twee voorbeelden zouden nog met vele kunnen worden vermeerderd.

Maar men versta mij wel; ik haal het een en ander niet aan, om te bewijzen, dat de bevolking ons in der daad als zijnen natuurlijken vijand beschouwt; zoo ver is het wel nog niet gekomen, al zijn wij geheel op weg, om het zoo ver te brengen; maar alleen om te doen zien, dat wij niet hoovaardig mogen zijn op onze deugd, maar beter doen in de inlandsche hoofden het goede te erkennen dat zij bezitten, en daarvan in het voordeel der bevolking zoowel als van ons zelven partij te trekken.

Doen wij dit, zoo zal het knevelen al ras van zelf ophouden, zonder dat wij veel zullen behoeven te straffen; slechts in enkele gevallen zal dit noodig zijn.

Van den minderen Javaan zijn reeds veel karakterschetsen gegeven, onder anderen nog in eene voor weinige dagen verschenen zeer belangrijke brochure.

Ik wil niets op de juistheid dier schetsen afdingen, maar toch geloof ik, dat alle, zonder onderscheid, uit een min of meer eenzijdig gezigtspunt zijn opgevat; dat daarbij te veel is gelet op de zwakheden en gebreken van den Javaan, en van den inlander in het algemeen, maar dat hij miskend is in zijne deugden.

Velen houden den inlander voor ondankbaar, voor wantrouwend en voor arglistig.

Voorzeker worden onder hen individus gevonden, aan wie die ondeugden met regt kunnen worden verweten; zelfs is het aantal van zulke deugnieten welligt vrij groot.

Ik wil dit niet tegenspreken, maar blijf niettemin vol houden, dat die ondeugden geenszins een grondtrek van het karakter van den inlander zijn.

Zoo zij zich aan ons zeer dikwerf vertoonen, het is meestal onze eigen schuld; het is om dat wij zijne dankbaarheid niet weten te verdienen; om dat wij zijn vertrouwen niet wisten te verwerven; om dat hij tot zelfverdediging genoodzaakt was tot arglist de toevlugt te nemen.

De inlander heeft veelal de ondeugden van een bedorven kind; maar even als het kind is hij ook, als het ware instinctmatig, een groot menschenkenner.

Hij is tegenover den Europeaan schuw en voorzigtig, maar is hij eens tot de overtuiging gekomen, dat de Europeaan het wel met hem meent, zoo is hij met hem veel openhartiger, dan met zijn eigen landgenoot, en hoogst dankbaar voor de weldaden die hij ontvangt.

Heeft hij in iemand, die boven hem staat, vertrouwen gekregen, zoo is hij een zeer trouw dienaar.

Veelal beschouwen wij den inlander als onnoozel, zijn eigen voordeel niet kennende; wij behandelen hem als een onmondigen, voor wien wij moeten zorgen.

In sommige gevallen moge dit waar zijn, maar in de meeste geloof ik toch, dat, wanneer wij den inlander niet begrijpen en hem voor zeer dom aanzien, de bijnaam van onnoozel met veel meer regt op ons zelven kan worden toegepast.

Ik onthoud er mij voor het oogenblik van, dit met voorbeelden te staven, doch zal er welligt later op terug komen.

Wij beschouwen den inlander veelal als vreesachtig en lafhartig; doch ook hierin zouden wij ons zeer kunnen bedriegen.

Is zijne woede eens opgewekt, zoo ontziet hij niets.

De Javanen hebben in het veld getoond zeer bruikbare soldaten te zijn; ja zelfs de Europeanen wel eens door hunnen moed beschaamd gemaakt.

Wij doen dus zeer verkeerd wanneer wij den Javaan in dit opzigt minachten.

Maar nog veel verkeerder handelen wij door de deugden van den Javaan, zijne dankbaarheid, zijne trouw en zijnen moed niet beter in ons voordeel op te wekken.

Zoo wij ons hierop toeleggen zal Java sterker worden, dan eenige andere bezitting en een vreemde vijand niet meer te duchten zijn.

Gemakkelijk is die taak niet; niet alleen de regering, maar ieder Europeaan behoort daartoe in zijnen kring mede te werken.

Zou het onmogelijk zijn dat doel te bereiken?

Ik geloof het niet.

Met eenen vasten wil en met volharding kan men het zeer ver brengen.

Het ligt slechts aan ons, om van Java eene onschatbare bezitting te maken, zoo als er geen tweede op den aardbol wordt gevonden.

Evenzoo kan van de buitenbezittingen veel voordeel worden getrokken.

Maar geheel Nederland moet daartoe mede werken; het moet beginnen met zich zelf; — met zijne kennis van de kolonie te vermeerderen; — met meer te handelen, meer te wagen, dan het tot dusver gedaan heeft, — wachtende, dat de duiven enz.

Over de Madurezen zal ik hier niets bijvoegen; welligt zullen anderen, die dit ondernemende ras beter kennen, de taak wel op zich willen nemen hen in hunne eigenaardigheden naauwkeuriger te beschrijven dan tot dusver is geschied.

Hoofdstuk XXIV.

OVER DE GEVAREN VOORTSPRUITENDE UIT DEN GELOOFSIJVER DER MAHOMEDANEN IN INDIE.

Sommigen zijn in hooge mate voor deze gevaren beducht.

Ik tel die mede niet ligt.

Maar toch ben ik meer beangst voor onze vrees voor het gevaar, dan voor het gevaar zelf.

Vrees is zeldzaam een goede raadgever, maar leidt zeer dikwerf tot halve maatregelen, die het gevaar slechts gedudurende een korten tijd kunnen stuiten, om het daarna weder zooveel sterker te doen toenemen.

Acht men het gaan naar Mekka en de aanwezigheid van Arabieren op Java gevaarlijk, zoo had het van moed getuigd het eerste bepaaldelijk onder strafbedreiging te verbieden en de Arabieren te weren.

Noch het een, noch het ander ware onmogelijk geweest; met vastheid en beraad uitgevoerd, zou die maatregel vermoedelijk het doel hebben bereikt, dat men er zich van had voorgesteld.

De maatregel zou echter ten eenenmale in strijd zijn geweest

zoowel met het beginsel van vrijheid in zake van godsdienst, dat wij huldigen, als met onze handelsbelangen.

Evenzeer zou hij gestrekt hebben, ten nadeele der godsdienstige ontwikkeling van den Javaan en van zijne beschaving.

De Javaan is nu eenmaal mahomedaan en dan is het, zoo wel uit een godsdienstig als uit een staatkundig en zedelijk oogpunt beter, dat hij een goed, dan een onwetend of halfslagtig mahomedaan zij.

Het is toch onbetwistbaar, dat na de christelijke godsdienst, de mahomedaansche die godsdienst is, die het meest de waarheid nabij komt.

Zij is dit, omdat een groot deel van den koran aan den bijbel is ontleend; omdat in beide boeken, al is dit dan ook in een anderen vorm, voor een gedeelte dezelfde waarheden worden gevonden.

Zoo wij nu te zwak of te onvermogend zijn, om den inlander onze godsdienst mede te deelen, hebben wij dan het regt den Javaan de minder goede godsdienst te misgunnen?

Moeten wij in dat geval niet veeleer als goede christenen wenschen, dat hij dan ten minste een goed mahomedaan zij?

Men beweert veelal, slechts oppervlakkig oordeelende, dat de mahomedaansche godsdienst der christelijke vijandig is.

Ik geloof dat dit een wanbegrip is.

Men zegt, dat de koran den oorlog tegen de ongeloovigen predikt.

Dit moge zoo zijn. Maar is het wel zoo zeker, dat de christenen uit een zuiver mahomedaansch oogpunt als ongegeloovigen zijn te beschouwen?

De koran toch erkent Jezus als profeet.

Wanneer de christenen nu de leer van een in den koran erkenden profeet volgen, kan de mahomedaan wel zeggen, dat de christen niet het ware geloof heeft, of dat hij minder geloovig is, maar hij heeft niet het regt hem een ongeloovige te noemen.

Waar de staatkunde er zich niet mede mengt, kunnen christenen en mahomedanen zich onderling zeer goed verdragen.

Op de Ambonsche eilanden, onder anderen, leven zij naast elkander in de beste verstandhouding.

In Turkije hebben de christenen eene groote mate van godsdienstige vrijheid; alleen wanneer de staatkunde of de vrees er zich in mengen, hebben de christenen bloedige vervolgingen te lijden gehad, die dan altijd den schijn van godsdienstijver aannemen, dikwerf ook werkelijk daaraan zijn toe te schrijven; — maar de oorzaak zal wel altijd zijn geweest *vrees*; *vrees* voor staatkundigen of maatschappelijken invloed; *vrees* voor aanranding der godsdienst.

Wanneer wij den mahomedaan slechts weten te overtuigen, dat zijne godsdienst van onze zijde geen gevaar loopt, koester ik ook geen vrees voor zijnen godsdienstijver.

Het gaan naar Mekka draagt, even als alle reizen naar verre landen, veel bij tot beschaving van den Javaan.

Onder de Hadjies worden zeer verstandige en ontwikkelde priesters gevonden, die ons niet alleen in geenen deele vijandig, maar zelfs een hechte steun voor ons gezag en den Europeaan in de beschaving van den inlander behulpzaam zijn; evenzoo vindt men onder hen zeer ondernemende kooplieden en bekwame ambachtslieden.

Zelfs te Bandjermassin hebben Hadjies ons goede diensten bewezen.

Evenzoo is het gesteld met de Arabieren.

Ik heb Arabieren gekend, die over zaken van godsdienst meer verlicht en verdraagzaam dachten dan vele christenen.

Op de buitenbezittingen hebben de Arabieren ons zeer gewigtige diensten, ook nog in den allerlaatsten tijd, bewezen en getoond aan ons gezag trouw gehecht te zijn en de voordeelen daarvan te erkennen.

De zeehandel binnen den indischen Archipel is voor het grootste deel in handen der Arabieren, die daardoor aan de ontwikkeling van welvaart in den Archipel de gewigtigste

diensten bewijzen en evenzeer aan de regering, die zonder hunne hulp dikwerf hare transporten niet kan bewerkstelligen.

Zou het verstandig zijn zulk een element te onderdrukken? Brengt ons welbegrepen belang niet veeleer mede daarmede op een goeden voet te zijn en er ons voordeel mede te doen door het tevreden te stellen. Zij zoowel als wij zullen er wel bij varen.

Het Indisch Staatsblad van 1859, N° 42, waarbij regelen zijn gesteld voor het gaan naar Mekka, moet ik blijven afkeuren, al was de bedoeling, waarmede het genomen is, prijzenswaardig; — namelijk om te zorgen, dat de inlander zich niet zonder voldoende middelen ter bedevaart begaf en om den Staat te beveiligen tegen de nadeelen, die van eene bovenmatige toelating dier Hadjies werden gevreesd; — vooral deze beweegreden schijnt toen een groot gewigt in de schaal te hebben gelegd, daar het gebeurde te Djeddah en andere verschijnselen groote bezorgdheid inboezemden voor den ontwakenden mahomedaanschen geloofsijver, waarvan de werking ook op Java was te bespeuren.

Dat besluit heeft destijds dan ook velen gerustgesteld en zelfs bij verscheiden regenten opregten bijval gevonden.

Ik wil het dus volstrekt niet afkeuren, dat het genomen is, maar niettemin vermeen ik, dat daarop moet worden terug gekomen, nu de zaak kalmer kan worden overlegd en voor de vrees die destijds werd gekoesterd, geen dadelijke oorzaak meer bestaat

Ik kan toch den Staat niet het regt toekennen om iemand die een godsdienstigen pligt wil vervullen, voor te schrijven hoe veel reisgeld hij zal moeten hebben en hoe veel hij aan zijn gezin moet achterlaten.

Dit riekt wat te veel naar den „Policeistaat" onzer duitsche naburen, voor welke ik groote en opregte achting heb, zonder hen evenwel hunne instellingen te benijden.

Daarentegen is het eenen staat volkomen geoorloofd, ja

is het zijn pligt voor zijne onderdanen in den vreemde te zorgen en hen te beschermen, zoo veel hij dit kan doen.

Zoude het niet veel staatkundiger zijn, om:

1) aan ieder inlander die er om vraagt, met de grootste bereidwilligheid en zonder eenige lastige formaliteiten, eenen pas naar Mekka te verleenen;

2) zich er niet om te bekommeren of iemand te regt of te onregt den titel en de kleeding van Hadjie aanneemt, het geheel aan de priesters en Hadjies overlatende hierover toezigt te houden;

3) aan de Hadjies van staatswege geene bijzondere voorregten toe te kennen;

4) te Djeddah eenen vertrouwden Arabier tot consul aan te stellen;

5) den Sjerief van Mekka of een ander invloedrijk persoon aldaar, zoo daartegen geen diplomatische bedenkingen bestaan, een jaargeld dan wel geschenken toe te kennen, ten einde de Hadjies uit onzen Archipel onder zijne bescherming te nemen;

6) onze consuls te Singapore, Point de Galle en Aden aan te schrijven aan de Mekkagangers uit onzen Archipel de meest mogelijke hulp te verleenen;

7) zoo noodig eenige fondsen tot het onder 6 bedoelde einde ter beschikking dier consuls te stellen?

Wanneer deze maatregelen met beleid worden genomen, geloof ik niet dat van het mahomedaansche fanatisme buiten Java nog veel nadeel zal te vreezen zijn.

Op Java zelf en overal elders in Indie kunnen wij de nadeelen van schadelijken geloofsijver bestrijden, door de mahomedaansche priesters als zoodanig te eeren, zonder ons met zaken van de godsdienst in te laten.

In de Preangerregentschappen zijn de priesters belast met het toezigt over de waterleidingen, over de rijstvelden en het maken van wegen; zij komen daardoor meer in aanraking met het bestuur, waaraan zij nuttige diensten bewij-

zen; welwillendheid en onderling vertrouwen is daarvan het gevolg.

Zoo bragt de Hoofdpanghoeloe van een regentschap in dat gewest eens een inlandsch kind, dat mahomedaan wilde worden, bij den resident en vroeg dezen of dit geoorloofd was. Deze antwoordde, dat zoo die verandering van geloof uit overtuiging plaats had, hij als resident daartegen geen bedenkingen konde hebben, daar het ieder vrij stond in geloofszaken zijne overtuiging te volgen; maar dat hij den Hoofdpanghoeloe zoowel als den afstammeling van een Europeaan daartegen moest waarschuwen, zoo die overgang met wereldsche oogmerken plaats had. De Hoofdpanghoeloe begreep en beaamde dit volkomen.

Een ander mahomedaansch hoofdpriester in dat regentschap heeft een zekeren naam verworven door zijne pogingen, om, daarin geholpen door een Europeaan, tot beschaving en vermeerdering van de stoffelijke welvaart der bevolking mede te werken.

Elders kunnen de mahomedaansche priesters nuttige diensten bewijzen door het aanhouden van registers van geboorten, van huwelijken, van echtscheidingen, die onder de mahomedanen zoo veelvuldig voorkomen, en van sterfgevallen.

Zoo het bestuur tracht die priesters door welwillendheid; waar dit te pas komt, door eervolle onderscheidingen en door kleine geschenken of andere belooningen aan zich te verbinden, zal het van deze weinig te vreezen hebben.

Zoo zijn in de residentie Banjoemas een aantal perdikandessa's, dorpen waarvan de hoofden, die zich als priesters kleeden, en de bevolking belast zijn met het onderhoud en bewaken van in het oog van den Javaan heilige graven, waarvoor hoofden en bevolking van kultuur- en heerendiensten vrij zijn.

Het was verzuimd geworden aan die hoofden van regeringswege behoorlijke acten van aanstelling, zooals de bepalingen

dit voorschreven, uit te reiken; — documenten waaraan de inlander eene zeer groote waarde hecht.

Toen dit verzuim hersteld was kwamen de hoofden dier dessas uit eigen beweging vragen, aan een nieuwen weg die juist gemaakt moest worden met de bevolking hunner dessa mede te werken.

Het werd hun toegestaan en zij onderscheidden zich boven anderen door ijver en door vlug werken.

De regenten, die volgens de mahomedaansche instellingen geacht worden aan het hoofd der godsdienst in hun regentschap te staan, en de priesters hebben er bovendien belang bij om gevaarlijke sekten te weren.

De regering behoort voorts de magt te behouden om godsdienstige geestdrijvers, die uit een staatkundig oogpunt gevaarlijk worden, door verwijdering of op andere wijze onschadelijk te maken.

Nog een punt verdient eenige nadere opheldering.

In mijn eerste opstel, bladz. 60, heb ik, gezegd: „Overwin „den mahomedaan en maak hem onschadelijk door den geest „van Christus. Gij komt er verder mede dan door hem uw „geloof op te dringen.”

Door een gewezen zendeling is in een boek, dat de algemeene aandacht heeft getrokken en dat den stempel van ongewone zaakkennis en van overtuiging draagt, uiteengezet, om welke redenen de pogingen der zendelingen in Indië tot verkondiging van het evangelie weinig vruchten hebben gedragen.

Zelfs het werk van den uitstekenden, in 1859 te Modjowarno overleden zendeling Jellesma schijnt in dit opzigt onvruchtbaar te zijn geweest.

Toch stond die zendeling bij de mahomedaansche hoofden en bevolking in den omtrek hoog in achting.

Toen zijne weduwe de plaats verliet, waar zij haren echtgenoot en twee kinderen ten grave had zien dalen, gaven de mahomedaansche hoofden in den omtrek haar uit eigen beweging tot op aanzienlijken afstand een eergeleide.

Eenige maanden na het overlijden van Jellesma sprak ik met een districtshoofd, zonder andere getuigen, over dien zendeling. De man prees, met verkropte aandoening, diens deugden. — Ik herinner mij niet immer eenen inlander moeite te hebben zien doen zijne aandoening te bedwingen, zoo als toen bij dat districtshoofd het geval was.

Jellesma had zich bij de hoofden en bevolking zulk eene achting weten te verwerven, omdat hij een braaf, eenvoudig christen was.

Zou hieruit niet kunnen worden afgeleid, dat wij, ook om den Javaan te evangeliseren, eerst bij ons zelven behooren te beginnen; dat, zoo de Javaan in den Europeaan tevens een christen kan eeren, dit het werkzaamste middel zal zijn, om hem in ontzag te houden? Zal dit goede voorbeeld niet meer dan alle prediking strekken, om hem het geloof zijner meesters te doen omhelzen?

Hoofdstuk XXV.

OVER HET VOORNAME GEBREK ONZER KOLONIALE STAATKUNDE.

Dit gebrek is geen ander, dan de nieuwheid der zaak.

Wij zijn met onze koloniale staatkunde nog op dezelfde hoogte, waarop de natuurkunde in vroegere eeuwen stond. Men gaf zich toen weinig moeite om de verschijnselen naauwkeurig in alle hunne bijzonderheden gade te slaan, maar had dadelijk het een of ander stelsel bij de hand om die verschijnselen te verklaren en trachtte die, zoo goed en kwaad het ging, in het stelsel te passen.

Eerst later kwam men van lieverlede tot de overtuiging, dat de kennis der natuurwetten slechts kan worden verkregen door zeer naauwkeurige, door velen met zorg bewerkstelligde waarnemingen der natuurlijke verschijnselen.

Sommige natuurwetten zijn ons vrij duidelijk geworden,

zoo als bijv. het ontstaan van wolken, van regen, van wind; maar zeer vele en wel de meest belangrijke liggen nog in het duister. Wij weten nog geen goede verklaring van het wezen der electriciteit, van het licht enz. te geven; men is er nog niet toe gekomen een stelsel te vinden, waardoor alle verschijnselen van electriciteit enz., die wij kunnen waarnemen, goed worden verklaard.

Evenzoo is onze koloniale staatkunde nog in het eerste tijdperk der ontwikkeling, waarin ieder denkt, dat het mogelijk is een volmaakt stelsel te vinden, waarnaar de koloniën kunnen geregeerd en ontwikkeld worden.

Shakespeare laat een held op het tooneel verschijnen, die verklaart de geheele krijgswetenschap in den knop van zijn degen te hebben.

Van menig minister van koloniën werd verlangd, dat hij een stelsel kant en klaar in zijne portefeuille zou hebben, geschikt om alle wenschen te bevredigen, het moederland rijk en Indië als toegift gelukkig te maken.

Iedereen stond met open mond — even als de jongen in het nest — gereed om het gewenschte stelsel te slikken.

De pogingen hebben niet ontbroken, om aan dat verlangen te voldoen, maar nimmer heeft men het de jongen naar den zin kunnen maken.

Al deed men nog zoo zijn best, zij wilden de spijze niet eens aannemen.

Eerst was het verwijt, dat men geen spijze kreeg.

Daarna, toen men zoo onvoorzigtig was zonder verbloeming de spijze op te disschen, waarvan de jongen zoo veel jaren zonder bezwaar genuttigd hadden en het tot heden nog doen, ging een algemeen gekrijsch van verontwaardiging op, want men wilde haar niet weder op tafel zien, dan gehuld in eene liberale korst, die den onoogelijken inhoud verbergde.

Van een anderen schotel had men reeds genoeg eer zij regt op tafel stond.

Eindelijk wordt nu weder een nieuwe schotel voorgediend

een schotel die inderdaad vrijzinnig en waaraan met veel meer zorg dan vroeger gearbeid is, en toch wordt ook deze schotel door jong en oud, vooral door hen die veel ervaring in indische zaken hebben kunnen opdoen, om het hardst afgekeurd.

Zou hieruit niet met regt kunnen worden afgeleid, dat het ten eenenmale onmogelijk is hier te lande zulk een goeden schotel, als men verlangt, voor Indië te bereiden; maar dat het verstandiger is dit aan indische koks over te laten, die het in ruim tien jaren tijds vermoedelijk veel verder zullen weten te brengen dan onze brave hollandsche koks, die zich nu gedurende hetzelfde aantal jaren wel den ondankbaren arbeid hebben willen laten getroosten, om hunne beste krachten aan onmogelijke schotels te besteden?

Maar zoo gij ons geen goed stelsel weet te geven, waarom maakt gij het ons dan zoo lastig en wat wilt gij in de plaats hebben? hoor ik mij toeroepen.

Och, waarde lezer! Ik verlang zoo weinig van u, zoo bedroefd weinig, dat het bijkans niet de moeite waard is er over te spreken.

Ik ben noch in de wet, noch in de schrift, noch ook in een ander vak van wetenschap geleerd, al bezig ik soms een geleerd woord, wanneer ik geen beter weet te vinden.

Evenmin verg ik van u eenige geleerdheid.

Integendeel, ik wensch dat gij uwe veelvuldige staatspapieren, uit welke ik voor mijn deel in de laatste jaren wel veel *negative*, maar weinig *positive* lessen heb getrokken, slechts voor een oogenblik op zijde zult leggen, om met gezonde oogen en heldere zinnen in het rond te zien en met behulp daarvan de lessen toe te passen, welke gij van uwe brave moeders hebt geleerd.

Is het mogelijk bescheidener wensch te uiten?

Daarentegen ben ik meer dan iemand bereid ware verdiensten te erkennen; ik vermeen daarvan reeds een aantal blijken te hebben gegeven.

Is u mijn bescheiden wensch niet voldoende? Wel nu, ik kan dien ook anders inkleeden en u verzoeken, om in stede van naar het verkrijgen van het onmogelijke stelsel te streven, uwe kracht, vol zelfvertrouwen, alleen te zoeken in de gezondheid en in de sterkte uwer beginselen.

Vertrouw u zelven, vertrouw anderen; maak onze vaderlandsche zinspreuk: „Eendragt maakt magt," tot waarheid.

Gij zult daardoor uwen roem verzekeren en Nederland eene eervolle plaats in de geschiedenis doen innemen.

Wie is er onder u, die daartoe niet gretig zal willen medewerken?

Maar wilt gij u zelfs hiermede niet te vreden stellen, zijt gij zoo hardnekkig en onmenschlievend ook mij op de pijnbank te willen strekken en van mij eene politieke geloofsbelijdenis te vergen, ik zal trachten, aan dit verlangen, al is het dan ook met de angstvalligheid van een aspirant voor een staats- of ander examen, te voldoen.

Zulk een geloofsbelijdenis zou, behoudens verbetering, welligt kunnen worden geformuleerd als volgt:

Voortbouwende op hetgeen door kommissarissen-generaal van 1816 *tot* 1819 *is verrigt, te volgen de algemeene beginselen van bestuur, in overeenstemming met de bevelen des konings en met den minister Elout, aangewezen door den kommissaris-generaal Du Bus de Gisignies;*

het kultuurstelsel terug brengen tot de grondslagen, aangegeven door den stichter van dat stelsel, den graaf van den Bosch;

dat stelsel te doen oplossen in dat van den Burggraaf Du Bus de Gisignies op de wijze voorgestaan door den Baron J. C. Baud en in het regerings-reglement bij art. 56 *door de wet bekrachtigd;*

voorts in Indië van lieverlede welvaart en beschaving te verspreiden door middel van de beginselen, welke ten allen tijde de eenig ware en goede zijn geweest, doch die thans meer helder dan immer te voren door de Westersche beschaving zijn erkend en uiteen gezet.

Daartoe te bezigen de METHODE, *die door de wetenschap als de eenig juiste is erkend.*

Indië voorts te regeren op de wijze die het meest beantwoordt aan de wenschen en behoeften van de verschillende klassen der bevolking.

Niets afbreken, maar op het bestaande voortbouwen en dat, wat door verloop van tijd onbruikbaar is geworden, voorzigtig weg doen en iets beters in de plaats stellen.

Zie hier eene bescheidene proeve van eene politieke geloofsbelijdenis voor Indië; zij kan slechts goed zijn wanneer al de bijzondere meeningen en stelsels, die op waarheid en zaakkennis zijn gegrond, daarin passen. Aan ieder, die waarheid zoekt en zich het getuigenis kan geven de zaak te kennen waarover hij wil oordeelen, geef ik in overweging te onderzoeken of zijn stelsel in die geloofsbelijdenis past.

Gaat dit niet, zoo is zij gebrekkig en zal het dan welligt niet moeijelijk zijn eene betere te vinden, waartoe ik de hulp inroep van ieder die het wel meent met Indië en met Nederland.

Hoofdstuk XXVI.

OVER DE KOFFIJKULTUUR.

Om over de koffijkultuur te kunnen oordeelen dient men te weten, wat een koffijboom, daarna wat een koffijboon is.

Dit althans is volgens mijne meening even noodig als de kennis der noten om over een muziekstuk te oordeelen.

Wel kan ieder een kop koffij smakelijk, of de muziek mooi — dan wel het tegendeel van het een en het ander — vinden, maar dit is niet voldoende om te kunnen medespreken — hoevelen zich ook mogen veroorloven zonder die kennis mede te praten.

Maar het is juist zoo moeielijk om te beginnen, — bij het begin.

Al vertel ik u toch dat de koffijboom eerst een zeer lief jong plantje, met een paar onnoozele groene blaadjes is;

dat hij later, na verloop van een jaar of drie vier, opschiet tot een schoonen piramidalen heester, met krachtig donker groene, glanzige bladeren, met keurige en geurige bloesems, wit als sneeuw en fijner dan welligt eenige boombloesem hier te lande; die vervolgens overgaan in groene bessen, die eindelijk zoo groot en zoo rood worden als eene kers, om, zoo ze niet bij tijds geplukt worden, af te vallen, pik zwart te worden en eindelijk weder tot zaad te ontkiemen; al vertel ik u verder dat het den koffijboom gaat, even als den mensch; dat hij op dorren, schralen grond geplant of aan te hevige stormen (bij den mensch noemt men het hartstogten) blootgesteld, spoedig kwijnt en verdort; dat zijne vruchten dan bleek en geel worden en ontijdig afvallen, waarna de boom zelf al ras sterft; dat hij daarentegen, geplant op goeden vruchtbaren grond, in koele lucht en tegen te hevige winden beveiligd, een hoogen krachtigen ouderdom bereikt, wel zijne takken laat hangen, maar een stevigen stam verkrijgt, die alle stormen kan trotseren en het hakmes van den inlander, die hem wil omkappen, soms als glas doet springen; dat hij dan op een of anderhalf voet hoogte boven den grond omgekapt, weder loten schiet, zoo krachtig bijkans als van een jongen boom, die, weldra met bladeren en vruchten beladen, echter geen lang leven leidan; doch wat helpt het zoo ik u dit alles vertel. Gij kunt u toch geen juiste voorstelling van den koffijboom maken zoo gij dien niet zelf in zijne verschillende toestanden van ontwikkeling hebt gezien.

Ik had dan ook beter gedaan, om te beginnen met de koffijboon, zoowel omdat het plantje uit de boon voortspruit, als omdat ieder van u wel eens eene koffijboon gezien heeft, — namelijk hier te lande — eene geele, soms ook witachtige, in enkele gevallen groene, harde boon.

Die boon ziet er, wanneer zij rijp geplukt wordt — hiervoren zeide ik dit reeds, — uit als niet al te groote, eenigzins langwerpig ronde, geelachtig roode kers.

Wat gij dan ziet is slechts een saprijk, vleesachtig hulsel, zoetachtig van smaak, wel iets naar dien eener zoete kers gelijkende.

Ontdoet gij de boon van dat hulsel, zoo blijft u in de hand een zeer slijmachtig aan te voelen, ligt geele, bijkans witte boon — veel grooter, dan de gewone koffijboon.

Wascht gij het slijm af en droogt de boon, zoo wordt die wit geele huid, die men gewoon is de hoornschil te noemen, bros en ligt te openen.

Doet gij dit laatste, zoo wordt eindelijk de eigenlijke koffijboon zigtbaar, hoewel nog in een zeer fijn, zilverkleurig vlies gehuld, zoo dit niet reeds te gelijk met het ontbolsteren der hoornschil is verdwenen.

De koffijboon eindelijk is van eene blaauwachtig groene kleur, die echter, aan zon en lucht blootgesteld, weldra tot een schoon geel, zoo er vochtigheid bij komt tot vuil wit overgaat.

De blaauw-groene kleur wordt slechts behouden door de boon voor den invloed van het licht en van de lucht te bewaren, wat veel moeite en zorg vereischt.

Meestal worden in eene hoornschil twee halve boonen gevonden.

Bevindt er zich slechts een ronde boon in, zoo noemt de kenner die boon „mannetjes-koffij" en stelt haar, als een bijzonder geurigen drank gevende, op prijs; — of die benaming juist is, zal het deel van ons geslacht dat wij het schoone of, in onze verwaandheid, ook wel eens het zwakkere plegen te noemen, het best kunnen beoordeelen.

Nog eene bijzonderheid van de koffijboon is die, dat boonen van jonge boomen groot en schoon van aanzien zijn, maar minder sterke en geurige koffij geven, terwijl oude koffijboomen kleine en onoogelijke boonen opleveren, waarvan het aftreksel echter sterker en voedzamer is.

Hadt gij immer gedacht, dat er zoo veel in een koffijboon zat; dat de Schepper zoo veel zorg had besteed voor den

dagelijkschen drank van rijk en arm; dat er zelfs nuttige lessen uit zijn te trekken?

Doch ik ben met deze nog niet ten einde.

Verscheiden jaren geleden las ik eene verhandeling van een vermaarden geleerde over de koffijboon.

Hij was nimmer in heete gewesten geweest, maar had er zich mede vergenoegd op zijn studeervertrek eene koffijboon te onderzoeken en te ontleden.

Hij had gevonden, dat die van binnen blaauw-groen, maar aan den rand witachtig was; hij had daaruit opgemaakt, dat de blaauw-groene kleur aan den kern eigen was, maar naar buiten afnam en daarop eenige gevolgtrekkingen gegrond.

De opmerking was volkomen juist, maar de gevolgtrekkingen waren het niet.

Had die geleerde de slecht gedroogde met eene andere koffijboon kunnen vergelijken, zoo zoude hij dadelijk gezien hebben, dat de blaauw-groene kleur aan de boon eigen, doch slechts aan den rand door de werking van lucht, licht en vochtigheid verbleekt en in een vuil wit veranderd was.

Wanneer nu een man van europeschen naam, een der prinsen van de wetenschap, zoo als onze Fransche naburen zouden zeggen, op die wijze kan mis hebben gezien — zoude men welligt niet ook met eenig regt daaruit de gevolgtrekking kunnen maken, dat staatslieden, — zoowel werkelijke, als zij, die zich daarvoor houden, — die nimmer in Indië zijn geweest, of die Indië reeds te langen tijd geleden hebben verlaten, om nog over den tegenwoordigen toestand te oordeelen, dan wel wier beroep in Indië niet toeliet zich daar veel met staatszaken te bemoeien; — dat zulke staatslieden — al mogen ze voor het overige nog zoo helderdenkend en vast in de theorie zijn — toch soms de plank beduidend kunnen mis slaan?

Wat er al niet in een koffijboon zit!

Doch het is wel overbodig dit nog op te merken aan ulieden, die in stede van eenige onnoozele zedelessen, er zoo veel klinkende millioenen uit hebt weten te trekken.

Ik mag op deze wel wijzen, daar ik ook mijn deel er aan heb gehad en menig kontroleur en inlandsch hoofd door zon en regen heb moeten laten rijden en wandelen, om ze u, voor zoo veel aan mij lag, te bezorgen.

Zoo kom ik van zelf weder tot het opschrift van het hoofdstuk, dat iets „over de koffijkultuur" belooft, terug.

Maar ik bedenk daar, dat om verscheidene redenen, ik er u niets over kan zeggen.

Die redenen zijn:

Pro primo: Dat de kultuurwet er nagenoeg geheel over zwijgt en het mij als eene ongehoorde aanmatiging zou kunnen worden verweten, wijzer dan een ontwerp-wet te willen zijn.

Pro secundo: Dat een onderzoek omtrent de koffijkultuur aanhangig is, waarvan ik enkele stukken, die inderdaad zeer leerrijk waren (ik zeg dit in vollen ernst), heb gezien, zoo dat ik hoop uit het vervolg nog meer te kunnen leeren.

Pro tertio: Dat zoo ik ook al de geheele en eenige wijsheid over de koffijkultuur en nog eenige andere dergelijke indische onderwerpen, in een bundel had vereenigd in den zak van den huisjas, waarin ik deze regelen zit te schrijven, ik die wijsheid toch nog voor mij zou houden, omdat:

α. ik zou vreezen niet begrepen te worden — want het schijnt dat, al doe ik nog zoo zeer mijn best, ik mij zeer moeielijk verstaanbaar kan maken;

β. wie zich eens gebrand heeft, niet ligt weder voor de tweede keer zich aan het vuur bloot stelt.

Ik ben namelijk eens zoo onvoorzigtig geweest in een onbewaakt oogenblik mij zoo ver te vergeten, om te schrijven „de Gouvernements-koffijkultuur is een teringlijder"; — nu heeft mij die uitdrukking wel is waar een heel klein hoekje in onze parlementaire jaarboeken, dus in de onsterfelijkheid doen innemen, maar toch ben ik zoo geschrokken over het gevaar, dat ik daardoor als staatsman — het was destijds nog mijn beroep dit te zijn — heb geloopen en heb ik zoo

veel te lijden gehad van den spot dien ik er over heb moeten verduren, dat ik mij wel zal wachten, mij daaraan een andermaal bloot te stellen. Het was mij later wel is waar een troost in de rapporten van een aantal residenten met andere woorden hetzelfde te lezen; doch wie geeft tegenwoordig nog iets om de getuigenis van zulke onverbeterlijke Oud-gasten! Luistert men toch zelfs naauwelijks naar de getuigenis der indische Nieuw-gasten, al is die ook nog zoo juist!

γ. Omdat ik uit ondervinding weet dat het verkeerd is plannen te maken, of adviezen te geven, wanneer deze kerheid der uitvoering ontbreekt.

δ. Omdat „paarlen" — doch alle goede dingen zijn drie; ik wil mij dus liever tot γ. bepalen.

Hoofdstuk XXVI.

OVER DE SUIKERKULTUUR.

Na getracht te hebben zoo volledig mogelijk den grondslag der koffijkultuur, de koffijboonen, te behandelen, dien ik nog wel een woord te zeggen over den tweeden nog overgebleven pilaar van het kultuurstelsel, de suikerkultuur; want over de drie afgebroken pilaren, de tabak, de indigo en de thee kunnen nog maar grafredenen worden gehouden, waartoe ik op dit oogenblik niet gestemd ben.

Als man van beginselen, zoo als dit in den tegenwoordigen tijd past, begin ik ook hier weder met het suikerriet, zonder vrees van, even als bij de koffijboomen, te kunnen mistasten; — want het riet wordt gebezigd, zoowel om het te planten, als om het te vermalen, ten einde uit het riet suiker te kooken.

Veel weet ik er u niet van te vertellen; veel is mij zelven en anderen ook nog zeer onklaar.

Het zou te langwijlig zijn u het planten van het riet te beschrijven; de plant zelve valt weinig in het oog; het is

een lange, van veel leden voorziene stok, waaraan een aantal lange, smalle bladeren hangen en die in den bloeitijd bij sommige soorten met een pluim of kwast wordt bekroond; het suikerriet is niets anders dan eene rietsoort, door de oostersche zon meer ontwikkeld dan die, welke bij ons groeit.

Van een suikerriet-tuin in vollen wasdom is niets anders te zien dan eene groote menigte bladeren, een groen veld, soms 8 of 10 voet hoog, met eene digte, bijkans ondoordringbare massa riet bedekt.

Groeit het riet op te weligen grond zoo valt het spoedig om, verliest zijne suikerdeelen; er is weinig nut meer van te trekken en het veroorzaakt veel last.

Dit is het eenige wat volkomen duidelijk en ligt te begrijpen is, want met de menschen gaat het even zoo.

Maar onverklaarbaar is het hoe zulk een overgroot gewigt aan ruw product van een veld kan worden getrokken en hoe gedurende vele jaren op hetzelfde veld bij afwisseling rijst en suikerriet kunnen worden geteeld, zonder dat het veld in vruchtbaarheid schijnt te verminderen.

Voorts is geen suikerfabrikant in staat met zekerheid te bepalen of het nog op het veld staande riet veel of weinig suikerdeelen bevat, of de suiker meer of minder naar wensch zal cristalliseren.

Er is dus in het riet veel verborgen wat raadselachtig is. Maar is het met den mensch niet dikwerf even zoo gesteld; zijn de meest bekwamen het niet het meest? Wie kan den beheerscher van een naburig land doorgronden? Heeft hij niet door schijnbare dwaasheden de aandacht op zich weten te vestigen en later de volksvergadering in zijn net gelokt tot dat zij op een Decembermorgen in hem haren gebieder moest erkennen?

Meer weet ik u over het riet niet te zeggen; — doch neen, ik vergat — welligt omdat de verduidelijking welke ik zoo even heb gekozen hier ophoudt van toepassing te zijn — dat de rietstok van de buitenste schil ontdaan en in

kleine stukken gesneden eene zeer aangename en gezonde spijze is voor jong en oud en dat, wanneer het sap kunstmatig wordt uitgeperst, gekookt en van de overtollige waterdeelen ontdaan de ook door u, door jong en oud, zoo zeer beminde, geheel onschadelijke suiker oplevert.

Worden er niet ook wel eens menschen gevonden, die het zich tot pligt en genoegen rekenen iedereen te believen, iedereen een goed woord toe te spreken, eenvoudig en bescheiden te blijven, hoewel eene hooge waardigheid en grijze haren hun regt op allen eerbied geven?

Slechts in een punt past de vergelijking niet; zij kunnen heldendaden uit hunne jeugd verhalen en in het suikerriet weet ik niets te vinden, wat aan heldendaden zou kunnen doen denken, ten ware men daaronder mogt tellen de „Don Quichotiaden", waartoe het in zeker klein land, zoo als men zegt, aanleiding heeft gegeven.

Nu ik niets meer van suikerriet en suiker weet te vertellen, blijft mij niets meer over, dan u naar een suikerfabriek te brengen.

Doch dit is een weinig genoegelijke taak.

Gij komt eerst bij hetgeen men den molen noemt; drie groote ijzeren cylinders, waardoor het arm riet nog veel onbarmhartiger wordt uitgeperst dan een aspirant voor een staats- of O. I. ambtenaars-examen. Gij kunt het niet zien, zonder te denken: „indien ik maar eventjes den top van mijn vinger tusschen die raderen stak, zou ik binnen drie minuten tijds aan de andere zijde als marmelade te voorschijn komen", wat toch alles behalve aangenaam zou wezen.

Van daar brengt men u bij eén aantal groote, vast gemetselde ijzeren pannen, met suikersap gevuld, die geweldig dampen, gestadig met kleine bamboezen scheppers aan lange bamboezen staken door half naakte, strooperig glimmende Javanen of Chinezen worden geroerd en overgeschept; en dat alles onder ontwikkeling van zeer veel leelijk schuim, even als dit bij amerikaansche, soms ook bij andere volks-

vergaderingen het geval is, wanneer er te veel in geroerd wordt.

Voorts laat men u een aantal toestellen zien, waarvan gij niets begrijpt; vacuumpannen, waar men door een klein venstertje in kan zien en waarin de suiker in het luchtledige, dat echter maar half luchtledig is, wordt gekookt; centrifugaal toestellen, waarin eenige emmers bruine, slijmige stroop worden geworpen, die daarna ronddraaijen met eene snelheid, dat gij niets meer kunt zien, dan dat de bruine kleur van lieverlede witter wordt, tot dat de trommel blijft stil staan en gij met verbazing de witte drooge suiker aan de wanden ziet hangen.

Zou het niet wenschelijk zijn, dat wij voor onze staatszaken ook zulk een centrifugaaltoestel hadden?

Met dat al is het bezoek eener suikerfabriek eene gevaarlijke zaak; hier is het te warm, daar te koud en winderig; men loopt alle kansen verkouden te worden of uit te glijden en in eene suikerpan te vallen, waaruit men u rood en dood als een kreeft weder zou ophalen; of van eene plank te glijden en tot aan den hals in stroop te zitten, die gij niet meer kunt kwijt raken; bij dat alles zijt gij omgeven door eene zoetsappige, slijmerig ruikende atmosfeer. Met een woord, gij loopt al de gevaren van hem, die zich met het publiek afgeeft als koordedanser, als goochelaar, als tooneelspeler, als volksredenaar, als schrijver, als kroeghouder enz. enz.

Zulk een bezoek kan dus zeer leerrijk zijn, maar men mag altijd blijde zijn en reden tot dankbaarheid hebben, wanneer men er ongedeerd van af komt.

Doch ik verpraat mijnen en uwen tijd even als een goochelaar, of als een kamerlid, dat den minister in de gelegenheid wil stellen eerst den volgenden dag op eene interpellatie te antwoorden, en bedenk niet dat gijlieden welligt ook iets van mij, als indische suikerspecialiteit, van de suikerkontrakten zoudt willen hooren.

Ik kan er u niets van zeggen, dan dat het mij voorkomt,

dat men die strooperige aangelegenheden, waarop men zoo gemakkelijk uitglijdt, nimmer naar het plein te 's Gravenhage had moeten brengen, waar men er niet mede weet om te gaan, omdat men hier niets anders dan volmaakte raffinaderijen kent en dat men zeer wijs zal doen, door dien glibberigen gast zoo spoedig doenlijk weder naar de indische bazen te zenden, die sedert vele jaren weten hoe men het moet aanleggen, om, zonder andere schade dan het inademen van wat muffe lucht, in eene suikerfabriek rond te wandelen en die van de Chinezen geleerd hebben om glibberige koekjes wel op het dessert te doen pronken, maar ze niet te slikken, wetende dat men er aan zou kunnen stikken.

Hoofdstuk XXVII.

DE BEOORDEELING VAN MIJN EERSTE OPSTEL.

De Hoogleeraar aan de Leidsche Hoogeschool Dr. P. J. Veth heeft dat opstel wel willen beoordeelen in een uitgewerkt artikel, geplaatst in het laatste nummer van den Gids.

Ik betuig hem mijnen dank voor de wijze, waarop hij dit heeft gedaan.

Wat in mijn eerste schrijven onduidelijk was, zal wel door het volgende en door dit opstel meer duidelijk zijn geworden, zoodat ik mag hopen in hem steun te vinden voor de zaak die ik voorsta — een steun, dien ik op hoogen prijs stel, als komende van een gemoedelijk en wetenschappelijk man, die groote diensten heeft bewezen tot verspreiding van eene juistere kennis van Indië, zoowel in geschriften, als in zijne betrekking van Hoogleeraar in de indische land-, taal- en volkenkunde.

Tot mijn leedwezen kan ik evenwel niet voldoen aan zijn verzoek, om mijne meening, dat er gevaar in Indië bestaat door feiten te staven en om een dichtstuk, dat door mij vermeld is, mede te deelen.

Teregt heeft de Heer Veth er op gewezen, dat hetgeen ik schrijf den stempel draagt van met overtuiging te zijn geschreven.

Die overtuiging heb ik verkregen door ambtelijke ervaring; maar het is mij niet geoorloofd feiten te openbaren, die in mijne ambtsbetrekkingen ter mijner kennis zijn gekomen of mij in vertrouwen zijn medegedeeld, wanneer die openbaarmaking schadelijke gevolgen zou kunnen hebben of een misbruik zou zijn van het in mij gestelde vertrouwen.

Wie echter zulke feiten wil kennen behoeft slechts de indische dagbladen na te lezen.

Evenmin mag ik een dichtstuk openbaren, dat mij in vertrouwen is medegedeeld, waarvan ik den dichter wel kan gissen, maar niet mag aanwijzen.

Het staat aan hem, zoo hij dit oorbaar oordeelt, dien zang te openbaren.

Ik mogt er op wijzen; — want dat stuk is in Indië in veler handen geweest en het is ook hier bij sommigen bekend geworden.

Hoofdstuk XXVIII.

EEN BRIEF AAN DR. P. BLEEKER.

Hooggeachte Heer en Vriend!

Het was in 1857, op een helderen ochtend, toen wij nog bij het flikkeren der sterren den reiswagen bestegen, om ons naar de boorden der Tjitarum te Parong Kalong te begeven.

De rivier was afgezet met bamboezen rasterwerk en in het midden was een ligt optrek, mede van bamboe, boven het water der bruischende rivier opgerigt, dat, tusschen de bamboezen omheining beklemd, met verdubbelde kracht onder onze voeten wegstroomde.

De regent met zijne familie en verscheiden hoofden met hunne echtgenooten verwelkomden ons daar en onthaalden ons op thee en bakwerk, door die dames ter onzer eere gereed gemaakt.

Honderde inlanders stonden in de rivier met manden en netten, gereed den buit af te wachten die hun moest toestroomen.

De boorden der rivier waren bezet met duizende mannen, vrouwen en kinderen in feestgewaad, die het schouwspel toezagen.

In de rivier was nog niets te zien, dan eenige bosjes kleine takken, die uit de verte kwamen aandrijven.

Het duurde echter niet lang of zij werden gevolgd door enkele visschen, die, bedwelmd door het gif dat in die verraderlijke takkebosjes was verscholen, door den fellen stroom medegesleept werden naar het bamboezen vlechtwerk, waarop wij met ontbloote voeten stonden, gereed de arme dieren met stevige knuppels te dooden.

In grooter en grooter getal kwamen er visschen aandrijven en daaronder vrij aanzienlijke, met lange vergiftigde stekels, die ons sprongen deden maken nog veel gewaagder dan die, waarop ik in het VIII hoofdstuk van mijn eerste opstel bij *f* heb gewezen en die al dadelijk de aandacht van een dagbladschrijver trokken, — eene aandacht die, zoo als het schijnt, later tot stilzwijgende verbazing is overgegaan.

Wij vingen toen een aantal visschen, die gij dadelijk met uw wetenschappelijk oog onderzocht.

En — o geluk! — gij vondt er een onder, die nog niet behoorlijk geboekt was. — Gij maaktet er van gebruik om mijnen naam, al is dit dan ook in een verborgen hoekje, te vereeuwigen door hem aan dien van dien visch te koppelen.

Ik ondankbare, die den naam van den visch heb vergeten! Ik hoop dien nog eens te vinden in het werk, dat uwen naam in de geleerde wereld zal vereeuwigen.

Wij bragten toen nog twee dagen te zamen door — dagen

voor mij van aangename herinnering aan uwe gesprekken, die van zoo rijke kennis en ervaring getuigden.

Herinnert gij u dit alles nog?

En wat moet ik nu beleven!

Gij recenseert mijn eerste opstel dat ik dacht zoo duidelijk te hebben geschreven, omdat ik er niets in had gezegd, dat niet aan anderen was ontleend, waarop ik nog uitdrukkelijk had gewezen.

In stede van dit te erkennen verwijt gij mij dat ik — zoo ik u wel begrijp — uit juiste praemissen — onjuiste gevolgtrekkingen heb gemaakt.

Dit verwijt treft mij te gevoeliger, om dat ik in dit opstel juist aan een ander hetzelfde verwijt maak en nu het minst kan velen, met zelf gesmeede wapenen te worden gewond.

Hoe hebt gij mij kunnen beschuldigen op die wijze tusschen twee wateren te zwemmen?

Gij, die als ichthyoloog weet, dat een visch naar verkiezing in hoog en in laag water kan zwemmen en toch steeds dezelfde visch blijven!

Gij, die als geleerde weet wat *objectiviteit* is!

Gij, die u als staatsman drapeert en moest weten, dat men *kan innemen een standpunt, verheven boven den poel des modders waarin partijen woelen.*

Gij, die — doch waar zou ik eindigen, zoo ik al de vakken wilde opnoemen, waarin gij meester zijt; — Gij, wiens borst versierd is met ontelbare kommandeurs- en ridderkruizen!

Doch schier ware het mij gegaan als de groote hoop, die slechts op de lintjes ziet en zou ik daardoor hebben vergeten, dat daaronder een hart klopt, — een hart, bezield met warme liefde voor de lijdende menschheid in Indië, waarvoor uw naam nog lang in dankbare herinnering zal geëerd worden.

Op dat hart doe ik een beroep en vraag: Hoe hebt Gij mij kunnen miskennen?

En nu nog een woord ten slotte.

Een woord van bezorgdheid en van waarschuwing.

Gij zegt dat de Heer Rochussen het oog had geworpen op mij als Minister van Koloniën (en herbe?).

Maar Gij zelf hebt mij in Uw eigen tijdschrift geprezen als afschaffer van het „passenstelsel" en daardoor van top tot teen, zoo niet rood, dan toch rooskleurig geverwd.

Hoe is het mogelijk dat ik met zulk een antecedent zou passen in een conservatief ministerie? Ik vermeen toch door de Rotterdammer Courant (de nieuwe) vernomen te hebben, dat de staatsman, dien gij noemt, tot die partij behoort.

Hoe kunt gij veronderstellen, dat een staatsman iemand, die zoo onvoorzigtig brieven schrijft, tot Minister zou willen hebben.

Wat mij zelven betreft, ik vrees dat gij mij eene koude rilling, welligt een slapeloozen nacht hebt willen bezorgen, door mij met den Ministerzetel te bedreigen op een oogenblik dat van de Ministers een zelfmoord (in parlementaire taal noemt men het, geloof ik, eene „enquête") wordt verlangd.

Ik ben dus zeer bezorgd, dat Gij u op die wijze kwade vrienden op den hals zult halen en waarschuw u vriendschappelijk mij toch niet weder zoo onzacht in mijne welverdiende rust te willen storen.

Met warme erkenning Uwer verdiensten en met bijzondere onderscheiding

'S GRAVENHAGE,
12 December 1865.

H. C. v. D. WIJCK.

Hoofdstuk XXIX.

AAN DEN LEZER!

Voor de derde maal zie ik u opzien en vragen: „Is hij nu inderdaad een radikale dwaas geworden, zoo als hij op bladz. 21 zijner eerste brochure, welligt zonder het te weten,

voorspeld heeft? Betaamt het een gewezen staatsman, een man, die zich zelf bezadigd noemt, zoo te gekscheren?"

Waarde lezer! Gij hebt volkomen gelijk; doch ik moet u verzoeken geduld en medelijden met mij te hebben en mij aan te hooren.

Ik had de beste voornemens, bedaard over indische staatkunde en toestanden te schrijven en was daarmede reeds redelijk gevorderd, toen ik mij den 7n December jl. verpligt gevoelde in het belang mijner zaak de hulp der leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in te roepen en aan hen den brief te schrijven, dien gij als bijlage hierbij zult vinden, zoo gij hem niet reeds in de couranten hebt gelezen.

Ik nam de zaak toen ernstig op; ik konde toch niet verwachten dat die brief zoo dadelijk het gewenschte gevolg zou hebben; ik overlegde bij mij zelven wat mij nog verder te doen stond, om mijne zaak door te zetten, of ik op de natie of op hen met wie ik vroeger de eer had te dienen een beroep zou doen, vergezeld van eene uitnoodiging om van de sympathie met mijne denkbeelden luide door adressen of op andere gepaste wijze te doen blijken, dan wel of ik nog veel hartstogtelijker zou moeten schrijven dan vroeger, en u door nieuwe onvoorziene wendingen verrassen; — doch al zeer ras bespeurde ik uit de wijze, waarop sommige kamerleden, die ik mogt ontmoeten, mij bejegenden en nog meer uit het plaatsen van mijnen brief in de dagbladen, dat mijne denkbeelden niet ongunstig schenen te zijn opgenomen.

Hierdoor worden alle verdere stappen op koloniaal staatkundig gebied van mijne zijde overbodig, de zaak is nu toch in betere handen dan de mijne en het zou van mijne zijde onbescheiden zijn, er mij ongeroepen nog verder in te willen mengen.

Ik zoude dus hebben moeten ophouden met te schrijven; maar dit ging ook niet, want ik had het publiek en den uitgever een werk van eenigen omvang, ten minste een boekdeel, in afleveringen van omstreeks vier vellen ieder beloofd.

Ik moest dus een anderen uitweg zoeken en was daardoor in niet geringe verlegenheid gebragt. Nu ik eens als schrijver ben opgetreden, beschouw ik het als mijnen pligt het publiek, zoo mogelijk, niet te vervelen; ik moest dus wel, of ik wilde of niet, trachten „belletrist" te worden, een weinig over politiek, een weinig over koffijboonen en suikerriet keuvelen, een vergeten snipper dien gij hieronder vindt uit de papierlade halen, daarbij lettende op de in mijne jeugd geleerde zinspreuk, *ridendo dicere verum*, en zou toch nog de vier vellen niet vol gekregen hebben, zonder de hulp van vrienden, die mij eene geschikte aanleiding tot schrijven gaven.

Het kan U intusschen tot eene les zijn, hoe gevaarlijk het is zich in staatszaken te wagen, vooral wanneer men daarin nog onbedreven is; eer men er om denkt wordt men door zijn eigen brieven of woorden gevangen en heeft men alle moeite, zoo goed en zoo kwaad het kan, zich er uit te redden.

Maar ik moet erkennen, het is mijn verdiend loon; ik heb verkeerd gedaan door er op te pochen, dat men al wat ik geschreven had zonder gevaar voor mij konde openbaar maken.

Ik moet nu trachten verder over indische zaken te schrijven — doch kan niet beloven daarbij niet soms te vervallen in het euvel van eenigzins droog te zijn, iets dat bij velen gelijk staat met vervelend.

Hoofdstuk XVIIIa.

AAN DE DAMES.

Alles op zijn tijd.

Ik heb hard gewerkt en kom nú bij u verpozing zoeken, die gij nooit weigert aan hem die behoorlijk weet aan te kloppen.

Ik behoef u wel niet te zeggen, dat ik dit niet beter kan doen, dan door eens regt in vertrouwen bij u te komen klagen over uwe mans.

O, die mans! die mans!

Zij hebben het mij wat lastig gemaakt!

Eerst hebben zij mij alle hunne onhandigheden vele jaren lang laten mede maken of die laten aanzien, tot dat ik het eindelijk niet meer konde uithouden en op mijne beurt uit den hoek kwam.

Die onnoozelen, die er mij niet eens voor gedankt hebben, dat ik zoo beleefd was hen te zeggen, dat een boek, een heel edel en voortreffelijk boek, daaraan schuld was.

Maar toen begonnen mijne nood en plagerij eerst regt.

Ik schreef een klein boekje, slechts vier velletjes groot. Het waren raadseltjes, die ik mijn best deed, wat bevallig in te kleeden.

O! ik meende het zoo goed!

Maar wat hebben uwe mans gedaan?

De meesten hebben niet eens begrepen, dat het raadsels waren.

Slechts enkelen, die meer verstandig waren, hebben gezegd: „wij begrijpen het niet, los ons het raadsel op."

Slechts heel enkelen, onnoozele litteraten, hebben mij dadelijk gulweg gezegd, dat zij het mooi vonden en zich om de raadsels, die voor anderen waren opgegeven, niet bekreunden.

Maar wat het ergste was, juist de knapsten onder uwe mans zijn gevlogen in het net, dat ik, ik moet het helaas zeggen — in mijne onnoozelheid en zonder het zelf te vermoeden — voor hen heb gespannen.

Slechts een was daar te slim voor. Gij kunt begrijpen, welk ontzag ik voor hem kreeg.

Toen ging het leven eerst regt los; ik moest brieven gaan schrijven; ik deed mijn best dit wat braaf en gemoedelijk, — toen men ook daarmede niet tevreden was, — dit wat ondeugend te doen en ik was tevens eerlijk genoeg om te zeggen, dat men moest oppassen, of ik zou het nog meer worden.

Men heeft mij wel een ondeugende schooljongen genoemd en gedacht mij daarmede boos te maken — mij, die zoo gaarne nog eens met de schooljeugd zou willen kunnen meêdoen — maar niemand begreep mij.

Iedereen dacht, dat ik stapel mal was geworden; uit iederen handdruk konde ik voelen: ach! zoo'n braaf man, jammer maar! — En dan zag ik ze in gedachte met den vinger naar het voorhoofd wijzen!

Dat hebben uwe mans gedaan! Was dat niet treurig?

Weet ge wel van wie ik het geleerd heb, uwe goede mans er zoo in te laten loopen?

Alleen van u, lieve dames, die dit zoo goed kunt doen, met zulk een lief, onnoozel „sainte n'y touche" gezigtje en effen geplooid mondje, er mij (het is reeds lang geleden) op die wijze verscheiden keeren in hebt laten loopen en dat nog wel, om mij regt hulpeloos te maken, in het gezelschap van andere dames.

(Dat gij het met anderen hebt gedaan is nog te verschoonen; maar het was wat erg, zoo te handelen met mij, die altijd eerst heel beneden aan den trap, toen gij reeds de deur had digt gedaan, het juiste antwoord konde vinden.)

Ik was toen wel genoodzaakt weder aan het schrijven te gaan. Om mijnen goeden naam te herstellen, moest ik even deftig en afgemeten als uwe lieve mans dit doen, gaan schrijven over indische zaken — het vervelendste wat ik ken — over staatszaken, wat mogelijk nog vervelender is, — en bij dat alles nog een bedaard en vrolijk gezigt zetten, — ik die veel liever heel stilletjes aan het hoekje van den haard ware blijven zitten en anderen het werk had zien doen. Ik heb hen daartoe alle gelegenheid gegeven, maar zij wilden, zij konden welligt niet naar mij luisteren.

Doch wat zit ik hier treurig met u te praten! Ik vergeet dat door mijne aderen het bloed van een hollandschen jongen stroomt en als zoodanig heb ik, die deftigheid en treurigheid moede, in eens een flinken aanloop genomen; uwe mans

getoond, dat ook zij hollandsche jongens moeten zijn en dat zij dan voor niets te vreezen hebben.

Ik heb daarbij uwe hulp ingeroepen en ben zeker, dat ik ook hier aan de goede deur heb geklopt.

Uwe mans — doch ik zie u boos worden en met den vinger dreigen, — maak u niet ongerust — uwe mans zijn met dat al flinke en brave mannen en die, ik weet het wel — het hartelijk goed met mij gemeend hebben, die trouw en eerlijk hun pligt zullen weten te doen, vooral zoo gij hen daarbij steunt en helpt.

Ik neem hiermede eerbiedig van u afscheid.

Ik heb in de laatste dagen welligt meer moeten werken dan voor mijn leeftijd goed is; — ik was een oogenblik ingesluimerd en droomde; — ik droomde dat de *kultuurwet* was ingetrokken. — Ik werd met schrik wakker — want veel arbeid had ik mij kunnen besparen zoo ik dat vroeger had geweten. O die staatslieden, die staatslieden! Wie kent hunne wegen?

BIJLAGE.

'S GRAVENHAGE, 7 December 1865.

Edelmogend Heer!

Onlangs is door mij eene brochure uitgegeven onder den titel: „Onze Koloniale Staatkunde. Een beroep op het Nederlandsche Volk."

Die brochure is, omstreeks eene maand later, gevolgd door eene tweede: de eerste aflevering van het „Vervolg" van „Onze koloniale Staatkunde."

Het zou niet betamelijk zijn U. E. M. of der Kamer eene aflevering aan te bieden van een nog onvoltooid werk; — niettemin moet ik U verzoeken, wel eenige aandacht te willen schenken aan die beide door mij uitgegeven werkjes, voornamelijk aan het tweede, waarbij ik meer bepaaldelijk tot de Volksvertegenwoordiging het woord heb gerigt.

Over den inhoud zal het wel niet noodig zijn hier een woord te zeggen; wat nog onduidelijk of onvolledig mogt wezen zal ik trachten geleidelijk te verduidelijken of aan te vullen.

Maar wel acht ik mij verpligt U. E. M. eenige nadere opheldering te geven, omtrent de waarschuwing voorkomende in het XVIII[e] hoofdstuk.

Sommigen hebben daarin eene persoonlijke bedreiging willen zien, in dien zin, dat ik iedereen zoude aanvallen, die zich met mijne denkbeelden niet mogt vereenigen.

Dit is in geenen deele mijne bedoeling. Ik hoop het niet noodig te zullen hebben mij persoonlijk in den strijd te mengen.

Maar ik vrees, dat hij, die zich anders, dan uit innige, gemoedelijke overtuiging, verzet tegen de denkbeelden, welke ik voorsta, er met der tijd zwaar berouw over zal hebben, hetzij uit hoofde van de staatkundige gevolgen, hetzij uit hoofde van de persoonlijke aanvallen, die hij zal te verduren hebben van anderen, die zich geroepen mogten achten mijne denkbeelden te verdedigen.

Ik neem de vrijheid U. E. M. op die staatkundige gevolgen te wijzen.

Ik verwacht, dat, hetgeen ik schrijf, in Indië veel spoediger en beter zal worden begrepen, dan in Nederland.

Het zal daar veel grooteren indruk maken en algemeen levendige hoop en verwachting opwekken.

Die verwachting is gegrond op de omstandigheid, dat ik door langdurige ervaring de behoeften van de verschillende standen der maatschappij in Indië zeer van nabij heb kunnen leeren kennen, en daardoor vermeen den weg te kunnen aanwijzen, om die te bevredigen.

Ik heb getracht tegen overdreven opgewondenheid in Indië te waken.

Maar mogten de hoop en verwachting, die door mij zijn opgewekt, worden teleurgesteld, — ja zelfs, mogten die niet spoedig worden bevredigd, zoo vrees ik, dat groote misnoegdheid onder het Europeesch gedeelte der indische maatschappij daarvan het gevolg zal zijn.

Al mogt nu ook geen vrees voor die misnoegdheid zijn te koesteren — in zoover, dat zij gevaarlijk zou kunnen worden — zoo zal het toch altijd staatkundiger zijn haar geen voet te geven.

Wat meer is — ik ben overtuigd, dat de Kamer zelve niets liever wenscht, dan aan een billijk verlangen toe te geven; — dat zij het als eene dure verpligting zal beschouwen dit te doen.

Wat Nederland betreft, zoo ligt het in den aard der zaak, dat hetgeen ik schrijf hier minder dadelijken ingang zal vinden; — maar ik ben vast overtuigd, dat ik niet te vergeefs een beroep heb gedaan op de vaderlandsliefde en de nationale deugden van den Nederlander.

Ik verwacht, dat de indruk van hetgeen ik geschreven heb van langer duur en krachtiger zal zijn, dan in Indië.

Mogt ik mij hierin bedriegen — het zal voor mij eene teleurstelling zijn; want het Moederland behoort Indië voor te gaan en zijn leidsman te zijn in hetgeen goed en deugdzaam is.

Maar niet minder wensch ik, dat de volksvertegenwoordiging daarin Nederland den weg moge wijzen.

Het is daarom, dat ik het waag, bij deze op ieder der leden van de Tweede Kamer der StatenGeneraal in het bijzonder een beroep te doen.

Wat de indische staatkunde betreft, zoo vereenig ik mij voor het grootste gedeelte met de algemeene beginselen, waarvan de kultuurwet uitgaat. Ik wil hetzelfde doel bereiken, dat die wet zich voorstelt, doch langs een anderen weg.

Ik geloof, dat dit op vrij eenvoudige wijze zal kunnen worden verkregen, namelijk door eene gedeeltelijke herziening van het

reglement op het beleid der regering en van de comptabiliteitswet.

Het zal dan welligt niet eens noodig zijn die beide wetten in te trekken.

Ik zal er natuurlijk grooten prijs op stellen, wanneer de denkbeelden, welke in mijne geschriften zijn ontwikkeld, worden beäamd en wanneer daarvan partij wordt getrokken; — maar evenzeer zoude ik het waardeeren, indien mijne geschriften niet in het openbaar door U. E. M. werden aangehaald, noch mijn naam genoemd.

Dit zoude de zaak, welke ik voorsta, slechts kunnen benadeelen.

Ik heb mij geroepen geacht, te pogen den weg tot eene noodzakelijke hervorming aan te wijzen, maar die hervorming zelve is de taak der Volksvertegenwoordiging en der Regering.

Door mijnen naam daarbij te noemen, zoude mij in die hervorming een aandeel worden gegeven, dat mij niet toekomt — te minder, omdat in mijne geschriften geen oorspronkelijke denkbeelden zijn te vinden.

Al mijne staatkundige beschouwingen zijn ontleend aan indische staatslieden van vroegeren of lateren tijd; mijne zedekundige en andere denkbeelden zijn verkregen door het benuttigen van bronnen, die U allen bekend zijn.

Met de meeste onderscheiding heb ik de eer te zijn,

U. E. M. dienstw. Dienaar,
H. C. v. d. Wijck.

9

